

KATARZA

BRANIMIR BARON BRLJEVIĆ

SADRŽAJ

Uvodno svlačenje	1
Početno zavaljivanje u širenju nogu	30
Zakašnjeli pokušaj ponovnog zadobivanja nevinosti	39
O autoru	68
Impresum	69

UVODNO SVLAČENJE

Da ne bi bilo dvojbe – govorit ću o čovjeku kojega poznajem najbolje, iako on nije neka izvjesnost i nepromjenjivost od naravi, i opće nisam uvjeren da je ono što bi se dalo misliti pod pojmom čovjeka. Odavde razumijem strahove i brige, kolebanja i odlučnosti, sve dobrote i zloće što ih je dospio počinuti, ako i dobro nije samo neka vrst zla. Govorit ću o privremenom sebi i o sebi koji se ponavlja, o njemu koji je već situiran kao nešto što nije čovjek, ali, podižem svoj glas, upozoravam naime da se ovdje ne radi ni o životinji, što bi neki jednostavan um čitatelja prosudio iz navike na jednostavne opozite.

Svoje mjesto za šankom u kafiću na uglu zaposjeo sam i još ne posve probuđen, još u proteklim razdobljima života ili sna, jer vječito ostaje dojam iz djetinjstva kada se ujutro sve odsanjano pričinja stoljećima življeno a odživljeno kao neki nebulozni san, još u velikim zamislima i njihovim ispunjenjima, što se uvijek iznova vraćaju i omamljuju omaglicom boljitka, uvlačeći u bezbroj puta nadvladan vrtlog iz kojega pobjednik – ja – već prokrčih staze kojima se provaljuje u zrelost, već prođoh odajama prerano upisana očinstva i ljubavi, drugoga i trećega stupnja obrazovanja, stipendija, diploma, nagrada i stimulacija, te shvatih da od svega sjaja i blještavila vrhunaca, od totalnog uspona preostaje samo totalan pad. Plitkoga daha pratim parove nogu, glave i nanizane automobile u prolazu, u jutarnjem hipu, koji se u moj obzor uvukoše kroz uzane trake svjetla, na prozorima, između nabranih zavjesa, kao znaci prirode Heraklitu, koje treba odgonetati, kao bitak prekriven koprenom, koji proleti da bi se u svojoj bezličnosti i tajanstvenosti ponavljao beskrajno dugo, sve dok traje šalica kave. Dio onih točaka u koordinatnom sustavu, kojima nastojim uvezati, povezati, razvezati sve krpice života, otkriva se u spasu od duga vremena i lika u vodenom zrcalu na limu šanka. Bit će da su se koordinate premjestile u drugo središte i artikulirale se u riječi, bit će da se načas otela poza nemoćnika, prosula se žuč, navukao sam rukav kaputa i, pridržavajući ga prstima, obrisao sam lokvicu vode na limu i s njom zgužvano lice pipničarke, glupo nacereno, poput faca s kranahovskih skupnih portreta grofovske maloumne djece.

Postoji li uopće nešto izvan tih konvencionalnih svakodnevnih zbivanja, ljudi na ulici, u uredu, nešto drukčije, postoji li način da ti, obični ljudi, postanu drukčiji? Ili smo osuđeni na dva u osam, koji su četiri u šest, na ponovno izdanje zbirke eseja o hipostaziranosti duhovnih interkurzija između istinitosti i načina da se ona ozbilji u filozofiji Hansa Georga Gadamera, koji su zapravo prijevara lukava, štreberskog umijeća da se prećacem dohvati besmisao, ono

što se na kraju svodi na upošljavanje misli ili na zaborav bitka; osuđeni na lice, općenito na dušu i tijelo, tijelo i dušu koji su općeniti. Iznova podigoh glas, umjesto čovjeka izgovorih životinja i stadoh se smijati sebi, prospem sodu i iskesim svoju nečistu njušku njemu, vlastitom odrazu, njemu koji je nestajao, šireći se u koncentričnim krugovima do bojazni od nepostojanja, do pitanja koje muči, muti svijest i traži osvetu za sva zla nanesena čovjeku, bačenu u jamu iz koje se samo na kukama vraćaju obješena kržljiva tjelesa i ponovo u krugu dolaze na pozornicu na kojoj nikako da se pojavi *deus ex machina*, da razriješi ovu lošu šekspirijadu koja traje. Ali na pametno pitanje tek jeka bezdana, zapravo šuplja, mukla šutnja; šutnja povijesti, šutnja bića, šutnja postojanja, šutnja koja se umnaža kao inteligencije brojnih naraštaja obrazovanih, kao lupetanje *Historia est magistra vitae*, kao bubanje nepravilnih glagola, kao latinske i grčke imenice, deklinacije e, a, o, e, i, kao fraza, kao poslovice koja živi stoljećima i nastavlja svoj život u nesagledivu budućnost kao laž u odori ovjerovljene istine, kao zbirke logaritamskih tablica i latinskih poslovice, koje nikoga nisu naučile pameti, a ponajmanje one kojima se zavukoše u svijest kao Davidova zvijezda u vidu kvrge, jedinice, topa, drugoga reda.

To svoje ništa, što je oblikovano u glavama mojih bližnjih, i prijatelja koji su mu sve dalji, to ništa koje sam ja sa svojim životnim sadržajima i uvijek drukčije bivajućim određenjem, to ništa ne postoji. Ipak, postojim ja koji sam možda lud, možda po mjeri drugoga svijeta, ali je neosporno da sam tu, da me svojim ništenjem, štoviše, priznajete. Apsurd do kojega dovode jezične konotacije, a vi ste izabrali u svjetskom dućanu upravo taj proizvod, govore vam u konzistentnosti kakvu malo što u vašem životu sadrži – da se ni jezično ni misaono ne može pomisliti i izraziti kao nešto što nije, čega nema. Ono doduše ne egzistira kao vi, kao nešto, već je u nastanku, u neprestanom previranju i naviranju, u skladu s onim što službeno obožavate, a što se naziva dijalektikom. Ako je iskaz kojim se služite da mi pokažete da ja uopće ne postojim, jer nikada nisam ni poricao da nisam nešto, samo sredstvo da biste došli do cilja, da biste pravim imenom nazvali još nenazvano, tada s mišljenjem nešto nije u redu – kako da označite nešto što nije, jer ako se dade označiti, već time jest i ne može biti da nije. To ništa, koje sam ja i koji sam ipak, nešto, nije slučajno to što jest, ono je nešto kojemu nedostaje stanovite kvaliteta po kojoj bi bilo nešto i – ništa više. Kako li su vas samo omamila ozbiljenja, kako vam je malo sluha ostalo za ljepotu zvuka ničega, za zvonak odjek propuštena bitkovanja; kao da ga sačuvaste za prazninu u kojoj ćete vječno drhtati od hladnoće sigurnosti koju izabrate. Mogu li biti u pravu? Može li svijet koji je bezglav poroditi glavu koja će svu istinu reći njemu u brk, glavu koja će u svojoj malenkosti požderati svu silinu kozmosa, može li zmija izjesti do kraja samu sebe? Zar ova započeta sudbina smještena u riječi, u znakovlje koje se opire sebi, zar ta sudba nije tek afirmacija

jedne fraze, koja se u frazu pretvorila iz misli – *Totus mundus agit historionem*, zar nije i sama uloga u trajnoj šekspirijadi? Zaustavite kotač povijesti, rekoh. Dosta mi je dijalektike, viknuh. Hoću malo mira, hoću nepokretnost, paralizujućeg progressa koji svojom progresivnom paralizom muti misao, pomislih. Još ne do kraja lud, dosta besmislene trke na mjestu, od koje se već tisućljećima nije izmijenilo ništa bitno. Ni trka sama. Povijest, kažete povijest? Ona koja je nastala plemenitom po povijesti, neka po istoj povijesti ode do vraga, ona koja nas neprekidno uči životu, neka ode utaman sa životom, neka se makne s mjesta, pa da vidimo tko umije mahnuti repom, tko se to premazuje blatom povijesti, da vidimo tko komu ima što za reći i što nam je učenje za život. Isto se pitanje ponavljalo, isti izostanak odgovora također.

Prečesto gledam vlakove, okretišta za parnjače, kontrolne tornjeve, stražarske kućice i redove tračnica, koji uvijek u ta svitanja, jednako nestaju, zamiču za prozore mojih kupea, sastaju se negdje u beskraj. I sada, dok povlačim dim iz prve cigarete, prisjećam se onih jutara po provincijskim prugama, na prijelaznim kolodvorima, prisjećam se orošenih stakala kroz koja sam znao dugo piljiti u maglu što se na mahove naglo u te sate razlijevala u posve mliječne oblačice, u bezbroj puta doživljeno praskozorje, na pruzi, kraj željezničke stanice, radeći i misleći, odgonetajući. Koji od vlakova upravo kreće, koji od njih može odvesti u smiraj ispod kojega će ostati zauvijek prekriven ovaj svijet? Jesu li to zakazala osjetila, ili je zakazala zbilja? Mnogo je putovanja potrebno, mnogo je jutara i vlakova, da bi se spoznala malenkost, sitnica, sva težina lagodna poziva. Stadoh se grohotom smijati gospodinu profesoru, intelektualcu u pripremi, esejistu, znanstvenom radniku, čovjeku ispunjenom erosom prema najvišoj tajni od koje mi se ledi krv u žilama, zaustavlja dah. Plašim se jave. Licemjerni samoupravni informator, novinar u udruženom radu, autor brojnih eseja objavljenih u gotovo kompletnoj republičkoj periodici, mladi lovac na znanstvene trofeje, hej, pisac priča, romanopisac, što se to zbiva s tvojom biti? Rasap, vrijeme bez odluke, razorena ličnost, isplati li se bitkovati bez plaće, jedriti u budućnost bez jasna cilja, zar nije izbor u predanom radu za domovinu, za umjetnost, za ideale, za CILJ, od četiri ujutro do četiri popodne, zar nije *dulce pro patria mori*, zar nije poziv života da se stvara, sagorijeva za zajedničku stvar, za uzvišeno, za plemenito? Poziv života jest da umre. Uzvišeno treba poniziti. Plemenito uprljati. Neka se vidi kakav jad umire za domovinu, za umjetnost, za uzvišeno, neka se prebroji svijet, neka se prebroje luđaci među književnicima i filozofima, neka se vidi od čega je satkana mreža kulture na koju ta velebna savjest čovječanstva uspješno u mutnom lovi svjetinu. Zgulite kožu s tih guzica, vi narode zemlje svake! Zar njihova visost, plemenitost, visočanstvo nije iste vrste kao vaša niskost, prostota, vaša široka stopala, krupne šake, vaša težačka, zaglupavljena lica, vaši zarasli nokti i kvarni zubi, zar u

vašoj sferi smrde druge guzice? Pitanje autora, preko čitave kartice, strana u "Holzwege", stvar mode, utjecaj suvremenosti, vrijeme bez odluke. Što bi rekao pokojni Martin Heidegger, da kojim slučajem nije već prije odlučio umrijeti? Ima li on uopće što reći? Zar odluka smrti ne ubraja šutnju? Zar da se pokorim vašem kanonu, gospodine jebeni Bože, i zauvijek ostanem vjeran principu od kojega jedino što vidim jest – nemogućnost dosljednosti i vjernost tomu. Zar vi u svih tih svojih pedeset kilograma objavljenih knjiga, vraćanja i povraćanja grčkog umotvorja, niste mogli shvatiti osnovnu stvar – da se bitku živo jebe za sva vaša kartaška snalaženja u fantomu povijesti i vremena kao nečega što može, ali ne mora, hoće i neće, treba i ne treba, smije i ne smije ostvariti bitak? Zar vaš sudbina najvećega uma stoljeća nije sudbina povijesti, nije li udes i nesreća o kojoj govorite, može li biti nešto drugo u vašem sistemu? Tko li se to usuđuje postavljati smjela pitanja, koji li to magarac uzima mjeru mrtvom velikanu misli? Vi ljude uzdižete do nebesa, nazivate ih svinjama, svi smo mi Hrvati, najobičnija reakcionarna gamad, zajedno sa Slovencima, Česima i još nekim Srednjoevropljanima, mi smo gomila svijeta kojemu je antiljudskost, anticrvenost, antikomunističnost cijepljena pod kožu, mi znamo braniti samo tuđe boje, kakve li kontradikcije, eto što vi radite, pa prođu stoljeća ili dva i tek sada, dakako stidljivo, netko će reći da ste pogriješili, ali neka se samo netko, pa i Svevišnji Ervin Szabo usudi reći da ste nekonzekventni, da ste napisali notornu glupost, zar nije dirnuo u trolist, zar nije oštetio biljku koja cvate kao imaginarno cvijeće na mnogim grobovima? Vi ste svemoćni. Ali ako moja malenkost ustvrdi da ste ordinarni glupan u tom slučaju kada ste čitav jedan narod obojili bojom izostanka razuma i smisla vlastite egzistencije, kada ste ga paušalno, poput kakva kramara a ne sufilozofa najrevolucionarnije teorije od pamtivijeka do danas, oblatili, onda je izložena prvoj batini, koju će joj odvaliti najbliža sredina što znači rođaci, prijatelji, znanci i ostali brižnici mojega integriteta; drugu batinu odvalit će mi urednik ili recenzent, a treću batinu, ako je uopće dočekam, odvalit će što službena što neslužbena kritika, koja ponekad znade braniti misao, upravo u slučaju kada to ona nije. Vi ste dakle pripadnik jednoga naročitoga gospodstva, kojemu se na svaku misao lijepi etiketa pameti da bi je mnogi, s mukom, stoljećima kasnije skidali. Vi ste veći gospodin od kramara, koji će reći da su ljudi svugdje i manje-više isti, vi ste mirisna visina Olimpa misli i ideje, čistunskoga društva u kojemu se nerijetko nađu kramari, vi ste pripadnik bezvremena staleža u kojemu se s vremena na vrijeme također nađe lice nastalo od guzice. Zato me saslušajte i ne pitajte o porijeklu govornika, ne gledajte kako sam odjeven, ne pitajte za boju moje knjižice, za mjesto s kojega pozivam vas, zasjele u visini, *in excelsis*, ne zgražajte se nad kafićem, na takvim se mjestima znaju izreći velike istine, makar s nogu, u prolazu, iz velegradskoga blata, kako neki šatristi uspješno nazivaju ASFLAT. Vi veliki umovi, čija filozofija snuje

rasplakana nad sobom na policama brojnih knjižnica, čija djela ostavljaju mrak upravo doživljene muteži misli, iz kojih i sami teško još za života isplivavaste (jer kako da se inače bitak i biće istodobno mogu shvatiti kao osamostaljene bitnosti od kojih svaka može egzistirati a da ne mora biti nazočna ona druga bitnost – daleko odoste, kamo nitko, kao osamostaljena bitnost bića ne može kročiti), zar možete uprijeti prstom u jedan redak kojim jamčite da se razlikujete od ostalih životinja, što je vaša specifična razlika od onih svinja koju čuju sve tonove vaše skladbe, ali ne doživljavaju harmoniju cjeline? Ha, gospodo mislioci, Hegeli, H'olderlini, Heinei, Hessei, Händeli i ostali? Što bi svijet izgubio da se sve, što od vas ostade, spali? Što bi svijest izgubio da se niste rodili, ako se uopće može izgubiti nešto što se prethodno nije posjedovalo?

Naravno, ne tvrdim da gradim bolju kuću bitka, ali ni čistina koja u vas ostaje kao posljednji trzaj mrtvoga kljuseta za konzekvencijom, čistina kao formula za sve što se hoće, za sve što može, nije čista. Vi tek umišljate sebi da ste raskrčili područje na kojem je drugi dio "Bitka i vremena" imao izgraditi novu kuću bitka, novu nastambu, novi svije, kao da gradnja sama nije u osnovi kriva stvar. Proturječje moje situacije jest da rušeći gradim, htio ili ne, ukoliko uopće imam što rušiti. Pitanje iz prve klupe osmoljetke – čemu pisati? – pitanje je s kojega se ne smije prijeći na bilo što drugo dok se ne odgovori. Ali tko će smoći odgovor? Lenjin je napisao "Sveske", i k tome filozofske. Uz čitanje Hegela. Čemu uvod, sredina, kraj, čemu robovanje formuli Aristotela, romana, knjige, djela, korica i formata, čemu robovati formuli formata forme, čemu se plašiti forme? Zašto se Lenjin uplašio svojih misli sabranih u knjizi, svojih bilješki uz "Dijalektiku", zašto mu se "sveska" uvukla poput crvića u zrelu jabuku, što mu je trebalo filozofske boje? Kao da se nešto napisano uplašilo da sa mnom svojom kvalitetom ne zadovoljava kanon, kao zaštitna boja na aluminiju, kao crvenilo morgenlandskih zastava, koje potoci krvi neće obojiti za sva vremena, zbog dijalektike. U cjelini djela kao da se krije trag laži, nedovoljnosti. Ako je djelo nešto što je cjelovito, jer inače nije djelo, što će mu još i cjelina? U formi romana krije se vrlo često "mnogo riječi ni zašto", krije se nedostatak istinskoga sadržaja, laž taštine, krije se cvijet kulture, KULT kulture, opsjena siromaštva, nesuvislost, krije se ponavljanje, *repetitio est mater studiorum* (do vraga bolesno robovanje gimnazijskim idiotarijama), krije se usađivanje vrijednosti koje su vrijednosnih vrijednosti vrijednost, vrednovana na najvredniji način, od vrijednih imena u vrijedna vremena, na stranicama najvrednijih autora, u formi se krije sve ono što bi na čistini bilo upadljivo, u neformalnosti jasno i golo u svojoj istini, ne odrezano nožem vrhunca i pada radnje, ne umanjeno likovima koji se moraju prepoznati u svakoj izjavi, u svakom postupku, u formuli sličnosti sebi, kao da heroji reagiraju samo herojski, kao da su drolje uvijek nepoštene, a konobari ne znaju odbiti napojnicu, kao da su svi baletani pederi,

novinarke lezbijke, kao da nježne majke nisu okrutne prema tuđoj djeci, kao da su rukovodioci samo oni koji rukovode, kao da nema heroja i rukovodilaca koji su kurve, kao da nema novinarki koje su za promjenu svijeta učinile više no većina rukovodilaca, kao da nema baletana koji su ogorčeni protivnici vanbračnog života i promiskuiteta svake vrsti, naročito smrdljive, stražnje. Roman je romaneskan, romantičan, romanski, romanoidan, on je ima za sve i sva, on je i "Kabala", i "Mahbarata", i "Ramajana", "Priča o Rollandu", "Odiseja", "Ilijada", "Don Quijote", on je konstrukcija, jedinstvo forme i sadržaja. Amen. Roman ima manje-više određeni broj stranica. Manje je pripovijetka, još manje priča, a još manje, to može biti svašta, aforizam, pjesma u prozi, slogan, poslovica, crtica, povjesnica. Amen. Ima i veće. Trilogija. To su tri romana. A četiri? Ima i toga, ali to su izuzeci. Povijest književnosti, kao svaka druga, opet vadi nož i reže. Amen. Zašto uopće ime "roman"? Pitam. Postanak, oblik, razrađenost, sve to nema veze, u tu vašu općenitost ne uklapa se ni jedno istinsko djelo, ni jedan roman. Klasifikacija? Hi, hi, hi, ho, ho, ho, ho, vi klasificirate. Što će vam to? Da bi ste lakše mislili? Vi želite misliti lako? Sustavno? Teoretski? Može li se misliti lako? Vi ste lakoumni, vi ste lakomisleni. Vi ste teorija, klasifikacija, vi ste sustav sustavnih, vi važno važete je li nešto zadovoljilo formu, je li sadržaj dovoljno dosljedan, vas ne zanima što većina dosljednih autora na kraju mukotrpana posla, koji koketira s vašom znanstveničkom idolatrijom, ne zna što da učini s tom svojom jebenom dosljednošću, vas ne zanima klasifikacija, je li to roman, što li je. Vi ste također klasificirani, jer nekamo valjda spadate. Vi ste tu, vrlo blizu, mutni, ali ne duboko, već tu na površini. Vi ne znate govori li šuma ili šuti, vi se smijete odrpanu prolazniku i dugo ne možete doći k sebi od čuđenja što danas, u društvu obilja, u samoupravnom socijalizmu još ima odrpanih ljudi ili, još bolje, ljudi koji su vaši prolaznici u dronjcima. Vi obvezatno cmizdrite na pogrebima, jer je netko umro, a kad netko umre, onda se plače. Vi ne znate objasniti zašto nosite naočale. Kažete od čitanja. Ali razliku između kratkovidnosti i dalekovidnosti vi niste uspjeli shvatiti. Vi ste čitali "Fausta", ali okladu niste shvatili. Prijavili ste me narodnoj vlasti kad sam u prvom razredu osnovne škole nacrtao kukasti križ na školskom autobusu. Vi ne znate zakone leta komaraca. Pojma nemate o ritmici svjetla. Zašto je sunce na zalasku crveno, i zašto toliko truda ulažete svakodnevno listajući tuđe knjige, ne razumijevajući već čitajući, zašto vam je vid sve slabiji, zašto radite, zašto ste baš vi prozvani da odgovorite na pitanje o smislu svojega bivanja, zašto baš vi ne biste smjeli ne znati što hoćete, zašto toliko zašto, zašto ne klasifikacija, sustav, pozitivno znanje?! Ne tvrdim da postoje ljudi ljudniji od vas, da postoje pametniji, pouzdaniji, ljudi koji znaju što hoće. Ako naidete na one koji znaju što hoće, budite sigurni da je ta osobita vrsta izvjesnosti neznanja neosporna i stalna. Oni poput muha kojima su odrezali glave pokušavaju uzletjeti. Ove su muhe doduše s glavom, ali ne mogu letjeti. Bog je

dobro znao komu treba oduzeti krila. Ne tvrdim da ste baš vi oni kojima je trebao oduzeti krila, ali da vas treba otjerati poput bezglavih muha, to tvrdim. Posljednju vam priliku pružam, prije no što poput Zaratustre odlučim da vas u padu još i gurnem u provaliju; dajte mi barem jednu veličinu kraj koje se ne bih osjećao nadmoćnim, dajte mi vrhunac kojemu ću stremiti nezaustavljivo, približiti mu se i rasti, dostići ga ali ga ne moći i ne htjeti prekoračiti, dajte. Dajte mi kolosa kraj kojega bih uvidio svoju malenkost, dajte mi ljepotu kraj koje bi moja uzvišenost zadrhtala i preobrazila se u zadnju gadost i ružnoću. Bezemljaštvo je sudbina pisca, koji nikome ne vjeruje, koji piše novo djelo. UMJETNOST doduše neprekidno i još uvijek služi po crkvama i dvorovima, ali umjetnost koju vi klasificirate, romani koji naslađuju vašu dušu, povlađuju vašim strastima. Zar da se uzdam u najveće, u velike? U koga to, molim? U Krležu, patetično i nekako građanski uznosito će prvi od vas. Ima kneževa kojima je taj velikan odbrojao dane na crveno obojenim stranicama povijesnih udžbenika, ima velikana iz desetog i petnaestog stoljeća čija su djela vrednovana marksističkim parametrom, pogledajte, našao sam sitnu dogmu u krupnoj glavi. Svi ste vi krupna dogma u sitnim glavama, vi estetičari, kritičari, vi suci forme u kojoj sam izrazio svoj djelić, što će reći cjelinu u svojoj parcijalnosti, vi krvnici koji ljepotu probodoste objašnjenjem, koji propovijedate formu postalosti, vi kulturni radnici, vi zagovornici kulture, koji stojite za govornicom i odatle kultom snage, tipično kulturnim izumom, civilizacijskom novinom, činovnički pedantno, s patentom na pamet, cehovski dostojanstveno, fakultetski postojani, s diplomom kao glavnim argumentom, branite i širite umjetnost, kao što najveći neprijatelji čovjeka – političari i fratri, ako uopće drugo nije podvedivo pod viši rodni pojam prvoga – propovijedaju sa svojih govornica humanizam i slobodu. Pri oltaru ste, a ne čujete misu Svevišnjega. Tako se zaglupljujete vi Inteligentni, tako se opterećujete vi Neopterećeni, tako se demodirate vi Moderni, tako reaktionirate vi Revolucionarni. Možda je točno da se svi moji prigovori odnose na svakoga tko se odvaži napisati ma i jednu riječ, ali kako da, zaslužjem svojim mislima, ne kažem što mi leži na srcu, kako da prešutim mračnu istinu svijeta, u kojoj je vaša literarna forma tek jedna od bezbrojnih u koje ste pokušavali smjestiti beskonačnost; kako da previdim laž suvremene harmonije društva, umjetnosti, nacionalnoga, časti, kako da previdim Boga koji se kao svinja valja u kaljuži, kako da ne pobacam biserje kojim je okitio one koje ga imaju i stvorio zavist u onih koji ga nemaju, kako da barem ne prosvjedujem protiv vrtuljka koji je podvojio svijet, od djece stvorio ozbiljne, zrele, uvjerene da se šareni, pokrenuti, zavrnuti, završeni svijet mehaničke igračke mora okretati baš tako kako je pokrenut. Kako da ne zabodem nož u srce savršenoj suvremenoj harmoniji, kako da ne dirnem u krugove, i svjetske i hrvatske podjednako, kako da ne pljunem na narod koji puže pred vlastitom nemani VLASTI? Estete, propovjednici,

autoriteti, da vam vjerujemo? Koga to slijepo slušamo? Kad bi se u bogove smjelo dirati bez opasnosti da se postane ludim, asocijalnim, šizofreničnim, agresivnim, destruktivnim, pozvao bih na prvi marksistički kružok božansko društvanje mislilaca, umjetnika, političara, vođa, to veliko društvo na mali srednjoškolski kružok! Plašite se da biste razorili stare tablice kojima ste izračunali svršetak jednoga loše započetoga doba. Svijet ideja na veresiju, eto što nude, zar ima veće laži? Temeljnije opsjene?

A vi, siva eminencija sve pokušane zbilje, koji čak ni dami iz vaših krugova ne uspjeste doskočiti ljudski, već je poniziste veličinom svojega autoriteta, vi gospodine George Wilhelme Friedrichu? Što s vama i vašem sovuljagom koja svoj let započinje u sumrak? Zar ne crvenite? Cijeli bi se svijet smijao kada bi mu netko jednostavnim riječima otkrio svu skrivenost ovoga svijeta, koju ste tako snažno denuncirali u dvadesetak tisuća stranica. U ime apsoluta, počiniste mnoga dobra što mi, ovdje, manje ili više na istim meridijanima s novim svijetom, ispaštamo nesmanjenom žestinom. Oprostite, ljut sam, možda pretjerujem, vi vremenski prethodili i to vas, ne samo to, prijeći da se branite preda mnom, iako ne znam kako biste to uspjeli. Oprostite, gospodine Hegelu! Ali, zar se sva harmonija svjetske skladbe, koju svi mi sviramo već dvadeset i pet stoljeća, a koja se kao na takvu verglu, vrtjela prije početka kraja što je bio na kraj početka onih mračnih godina kruga koji nam je otvorio ovaj naš krug, zar ona nije samo u jednoj vašoj konstataciji: da je harmonija samo u nedostatku harmonije? Zar to nije ono što ćemo čuti od svakog seljaka, balkanskog jednako kao i pruskog, zar ta harmonija ne čini isto nasilje nad zbiljom i danas, kao i prije dvije i pol tisuće godina? Niste li vi, gospodine Hegelu, kumovali afirmaciji te harmonije, zar se niste i sami zatvorili u krug svojih krugova, u kojemu zajedno s vama pletemo mrežu oko sebe, mi gospoda dalji naraštaji. Vi niste imali prilike da doživite ono što je doživio Malaparte, vi niste, igrom slučaja, ležali u temišvarskom blatu, vaša se koža nije navlačila kao prožvakana kauguma po slavenskim cestama i lepršala kao zastava na jarbolu bilo koje vojske. Vi niste morali prodavati svoju masnu, njegovanu guzicu iz finog poprečno-prugastog tkiva za kutiju cigareta ili za zimske rukavice; igrom slučaja, je li?! Umjesto da šutite, poštovani mislioe, da mudro šutite, jer znam neke druge starce u toj mudroj dobi koji su možda najpametnije zborili šuteći, vi govorite uvijek, vi ste na svim tribinama, vi pišete u novinama, sastavljate referate, krojite karijeru, ispunjavate časopise, vi ste otac iluzije za tiskare, vi ste tiskana iluzija u tisućama primjeraka, vi ste primjerak tisuća, družite poštovani gospodine! Vi se nikada niste smijali sebi, vaša je taština bila savršena. Vi kao da nikada ne bijaste bezbrižan dječarac u prekratkim kaputiću plitkim mrazovkama, s koljenima kao kuglama na tankim nožicama, vi se nikada niste smijali klempavom dugonji bezdlake brade, vi kao da niste počeli drkajući u zahodu ili na tavanu, vi kao da nikada niste pisali ljubavna pisma i valjali se

s djevojčicom iz susjednog razreda na livadi što je još mirisala po suncu na zalazu. Vas kao da nisu slikali s bratićima sa sela, u svadbama, na sanjkama, u prvom i posljednjem razredu, vas kao da nitko nije ubrojio u progonjene Židove i Cigane, progonjene pedere, progonjene žene, progonjene Hrvate, progonjene glupane koji su sportaši, progonjene inteligente čija su tjelesa mlohava, progonjene Crnce, sićušne progonjene žute, progonjene komuniste, progonjene disidente, progonjene progonitelje, kao da nitko više nije ostao netaknut, a tko to koga da progoni, a tko to još osta, osim vas?! Vas su ostavili na miru. Inače biste znali za posebno, za specijalno, za onu sitnu razliku koju u svojim djelima ne priznajte, za sve ono po čemu ste vi G. W. F. Hegel, a ne Goethe, konjušar Hansjörg, sin napuljskog prodavača indijskih smokava, ministrant u poljskoj katoličkoj crkvi "Tri križa" ili njegov brat, obični obijač kutija za lemozinu u tim istim, poljskim, katoličkim crkvama. Posebnost je vaša nezgoda koja vas je doduše učinila slavnim; iako znam samo neke koji se cijeloga života trude da pokažu po čemu ste vi to slavni; posebnost je vašu dijalektiku uprskala, a i ostali, koji je nisu poštivali, morali su pokleknuti pred njom, pa su poklekale i sve vrijednosne teorije o spasu čovjeka, ili pred sobom, jer posebno je, druže gospodine Hegelu, konstituens svega zbivanja i zapreka njegova zaustavljanja i u pojmu i u egzistenciji, kako ste se htjeli spasiti od suda vremena u svojoj "Povijesti filozofije".

Vaš se zahtjev prema zbilji zadovoljio identičnošću u ideji, zamisli svijeta, u čemu je već jedan peder kardinalno pogriješio. Kod vas čak nema dvojbe: dobri ljudi ili dobra država? Evo tajne gospodine, evo odgovora na vaše eventualno pitanje o putovima ozbiljenja vaše filozofije u glavama suvremenika Hitlera, Staljina, evo odgovora. U ime identičnosti, boljitka i autentičnosti, stoljećima se već provodi proračunato nasilje identiteta subjekta s objektom, iako mi se ponekad čini da ni vi sami ne znate što jednom mislite pod ovim, što drugi put mislite pod onim. Stoljećima se već govori o bitku boljega, o bitku u mogućnosti, o *dynaton* i *kata to dynaton*, o onomu o čemu vi i vaši nasljednici, lijevi ili desni, pojma nemaju, gospodine! Evo stojim, naslonjen na limenu površinu šanka, u kafiću na uglu, gdje svakoga jutro, još ne posve probuđen, pijem prvu jutarnju kavu i pušim pravu cigaretu, postepeno uranjajući u svakidašnjicu, u svijet neuroza i strke, svijet što me očekuje samo deset minuta poslije u mom uredu ili u nekom od vlakova koji odvoze stalno na ista mjesta, među iste ljude, ma kako se zvala ta mjesta, ma kako se zvali ti ljudi. Sitnica za koju je potrebno mnogo vremena i mnogo putovanja da bi se spoznala težina tereta, koji nazivam poslom, obvezama, koncepcijom življenja, pravima, dužnostima, običajima, svim onim što vi nazvaste državom, svim onim što po čeličnim žljebovima usmjerava moje korake, moje postupke, tko još da utvrdi jesu li moji ili tuđi? Ništi sadržaj posebnoga, sadržaj onoga što nije cjelina, što nije idealan svijet polisa s misliocima na čelu, što nije svijet nasljeđa i učenja, Perikla i

sinova s istim sposobnostima, nego je uvijek novo, što se ne ponavlja, baš kao svijet koji neposlušne pretvara u krelad, šetajući nedjeljnim popodnevim po parku Bomboli, ulicama Faenze, Urbina i trgovima Santa Maria Novelle i Duoma u Firenzi, krelad koja se prenemaže u Jami Mihalikovoj, po platanama uzduž Wawela, degenerirana hrvatska žgadija po gornjogradskim šetalištima, u te veličajne praznične dane gospodstva koja biva prepoznato na svakom koraku, za suptilno oko odjeća, za suptilno uho smjeran glas i način, za suptilan duh kozerija, groteska, maskerada, kalambur, kabaretno cicijukanje, farsa svijeta na samrti kao farsa vašega pokušaja da sa sobom izađete na kraj. Neće ići lako! Apsolutiziranje posebnog kao "egzistencije" i pretvaranje specifičnoga, onoga po čemu se od danas do sutra razlikujete, onoga čemu ste se, možda ipak, smijali u starosti, kada mladost najsvježije i najčešće navire kao kazna za obožavanje zrelosti i njezine nemogućnosti ispunjenja, to apsolutiziranje negira usposobljenje, negira vas i zato vam, sa stanovišta vašega uma i vaše filozofije, priznajem – niste krivi! Ali s mojega stanovišta, pozivam vas na agoru da vam sude nasljednici, da vam sude svi državni sustavi. Okrivljujem vas u ovo svoje sumorno jutro, uz razrijeđene kavu, uz blijedi odraz onoga što je obično mišljeno pod pravom kavom, ali što ni uz najbolju volju ne mogu dobiti od ove jadne žene što me uporno gleda svojim krivuljavim izduženim licem, kao krivuljarom ocrtanim. Okrivljujem sve veličine, i vlastitu; sve koje najbjednije slaboumno derište može isprovocirati svojim habitusom, sve poštene koji krađu bogu dane, sve dobre koji se plaše mraka, sve ozbiljne koje ne može nasmijati duhovita dosjetka, sve kolose koji nestaju u vidu magle pred krticom; onom koja u vas ruje u apotezu zbilje.

Sebi sam sam teret rodni pojam i time nenarješiv, sebi sam teret u nesavršenosti, sebi sam mogućnost na razmaku, vječnom. Posljednja točka nemoći, za koga, za nekoliko tjelesno zaknutih, nasmrt bolesnih, izopćenih, uhićenih, za koga se grčiti u naponu intelektualnih snaga? Zar baš taj grč ne zapovijeda opuštanje kao jedino prirodno stanje, zar taj intelekt, ta snaga nije slabost? Problem revolucije je kokoš koja proždire vlastita, a ostavlja kukavičja jaja. Remek-djelo? Što li je to u vas? Napisali ste misao. Panteizam. Neka se pazi svatko tko se drzne da vas nazove pravim imenom. Zar vas ne vrijedi zlatno pravilo pisanja – napisano diktira dalji smisao. Povratka nema. Možda napadam nepostojeće čudovište? Bit će da nikada nije ni postojao čovjek vašeg imena, jer vi se ne prepoznajete, vi i vaša posebnost zajedno predstavljate kaos, zbrku savršenosti, ako zbrka nije najljepša savršenost. Zar ste vi nešto drugo nego što su ostali, ljudi zbunjena bića po naravi, zar pouzdano znate što vam je činiti sa samim sobom? GENIJ – nije li to nastranost i ludost posebne vrsti, veličina u ODUDARANJU od sredine, nije li to zahtjev za svijet? Neka nam obrnuti razmjer bude jedina mjera. Ako vas smeta sumnjičavost Boga, ako vas smeta nedosljednost, zalutalost misli, ako

ne uviđate pravu i jedinu dohvatljivu grešku njegove Svjetlosti – da je ovo jebeno zbunjeno biće stvorio sebi na sliku i priliku, ako ste počeli vjerovati u sebi, ne vjerujte! To je kao kad gluh, zato što ne čuje, odriče ljepotu glazbi. Obraćam se onima koji imaju uši da čuju, obraćam se onima koji umiju slušati.

Konačnost je loša beskonačnost, Karlo moj presvijetli! Ne, ne rekoh da je dobra konačnost loša beskonačnost, niti da je loša konačnost dobra beskonačnost. Dobro i lijepo jest rijetko, beskonačno je samo jedno – ono što živi. Ja sam stvoren i stvaran također na sliku i priliku najviše egzistencije, najvećeg bića za biće, što će reći bića prakse i spoznaje, ukoliko se praksa dade misliti kao nešto različito od spoznaje. Osjećam se bijednim bićem, bićem na pruzi, u čeličnom okovu; napokon, a po tko zna koji put shvaćam isto, shvaćam kako je krhko moje postojanje, postojano u ovisnosti, kako je ponižavajuća definicija čovjeka koje nema, nas koji vječno živimo u milosti Božjoj ili ljudskoj, tako je svejedno. Zaključak, molim. Zaključite, to je pravilo igre koje se podrazumijeva. Zaključit ću, zaključit ću, to je pravilo igre koje vi namećete. Nisam došao u kafić da vam solim pamet, jer nema se što soliti. Nisam došao da vas zabavljam, jer u mojim se tajnama ne skrivaju vaše, ja nisam autor kojega se može ponavljati, učiniti napamet, preda mnom ne možete klečati kao pred drugim božanstvima. Akt vašega odavanja počasti i obreda neka se zauvijek stavi ad acta. Ja nisam među vama da govorim kao vaš bližnji, jer vas prezirem. Ja ne govorim tako da mojim osjećajima možete podrediti svoje. Vi me ne možete pretvoriti u mit, jer nisam beznačajan, jer nisam maljala, piskarala, tandrkala, koja upornošću stvaranja mitova, što je domena konzumenata umjetnosti, postaju bravurozni, kongenijalni klarinetisti, vehementni i eruditivni kakofonisti, rasni maniristi, fantazmagorični fovisti. Slušajte! Umjesto legende i bajke, umjesto iluzije, predajte se zbilji, dišite punim plućima, svojim plućima, spolno općite punim mudima, svojim mudima. Vi možda prezirete Bacon i Berkeleya, ali u tom je preziru sadržana tupost i neznanje; možda mislite da je solipsizam mračno mišljenje “razdoblja na prijelazu”, ali u vaše se mišljenje neopazice uvuklo “prijelazno razdoblje” srednjovjekovlja, mraka, starosti, vi vršnjaci princeratopsa, vi suvremeni dokazi napretka, vi punkovci, vi moderni, vi nezaobilazni, slušajte! Što su te vaše vrijednosti? Poput onih ste protiv kojih se okomljujete. Snobovština i jedva nešto više od nekoliko mutnih predodžbi, praznih riječi. Zastali ste na pola puta. Filozofija, sreća, dobrota, etika, pamet, zar sve to nije preskočeno, zar sve to nije ostalo bez objašnjenja, a piše se, misli, dobrotuje i ljepotuje kao da se radi o samorazumljivosti, najjasnije vrsti, kao pamet na kredit, bez pokrića. Filozofi, mislioci, savjest doba, što li? Kao da nitko drugi nema savjesti, a oni svi kao da ništa drugo ne rade do mišljenja. Čemu ta podjela na mislioce i ostatke svijeta? Čemu podjela? Čemu blesavi i pametni, normalni i abnormalni, kad psihologija nema drugoga smisla do da podjarmi sve

što odudara, kad psihijatrija ludim proglašava čitav svijet. Čemu svijet? Čemu sve to društvo koje bezglavo tumara istraženim ulicama, ne nagnjući se kroz prozor, postavljajući prosječnost, neisticanje, nemisaonost i pasivnost, prosječnost i socijalnu udešenost za najviše ideale, za vladajuću normalnost?

Jednolično tandrkanje na klupi, u drugom razredu putničkog vlaka, do nekog udaljenog stajališta, pejzažima iz najboljih svjetskih galerija, do lica kolodvorskih radnika, šefova stanica, manevrista, kočničara, slikara, skretničara, do jadikovki, potraga za ljudskim, do predsjednika omladinskih, partijskih i sindikalnih organizacija, do identiteta u najokorjelijem obliku, u liku konfekcije, duhovne uniforme; sjedim tako i prebirem zbrku u mislima: jesam li ponio dovoljno filmova, hoće li opet svi zahtijevati da ih fotografiram, hoću li se opet dugo zadržati zbog intervjua, svi oni žele isto, svi hoće ono što nemaju, afirmaciju, nitko neće da mijenja što ima. Afirmacija, konfekcija? Jebem ti, Bože, priliku, jebem ti sliku na koju me stvori! Za čiji to račun sljeparimo od službenih primanja, odlikovanja, bliceva, blagdana, ocjena, uspjeha, banketa, političkih teta, penjanja po ljestvama, do nogu uvijek nečijih, do nogu što vječito smrde?! Svi oni žele isto, eto vam identiteta, Herr Hegel, evo vam, posve *scheuklappenhaft*, evo vam onoga što i vi sami s konjskim naočnjacima na svojim očima zagovarate u ime boljitka, evo vam toga svijeta i sunca pod kojim nema ništa nova! I u tome je sva vaša istina i novost. Ljudi smo, što se može. Može li se? Jesmo li ljudi? Dakako da jesmo. Samo nikako da se razjasni u ime kojih to fakata ljudsko ima afirmativan prizvuk? U ime svih zala počinjenih pod tom firmom, u ime divljosti kakvu ne poznaje ni jedan životinjski način, u ime nemoći da se u osnovnim osobnim stvarima snađe ta ljudska kreatura, najvećim dijelom svoje dobi. U ime čega se u te sitne ljudske glave uvukao veliki svijet?! Svijet Totaliteta, Univerzuma, Cjeline. U ime čega zagovarate spas kad se nemamo od čega spašavati?! Naša je sudbina u propasti, u stalnoj gradnji stepenica do visina, u krilima koja si nam oduzeo, Svevišnji Stvaraoče, jebem ti nedovršeno djelo, u ptičjim glavama koje si nam ostavio, zašto si nam učinio toliko zla, zašto nas neprestano uvodiš u napast? Naše će postojanje u prisutnosti ovdje i sada doseći željenu bit, gdje umišljenoj snazi ljudskoga neće prijetiti život, gdje bitku neće biti istodobna njegova istina – da baš zato što jest svakoga časa može prestati da bude. I za što da se onda odlučim, kojim putem da krenem? Da istrajavam u kategorijama tu-bitka i u njegovim oblicima pojavljivanja? Eksperiment o kojemu pripovijedate, zar se upravo na vašoj autentično filozofskoj osobi nije pokazao neuspjelim? Gdje je vaše idolopoklonstvo vrhunaravnom zadatku poziva ljudskoga, tipični semite, dragi gospodine družo gospodine Bloch? Gdje je vaš moral, socijalistički i komunistički, gdje je vaša ideja i princip? Zar vaš *Prinzip Hoffnung* nije najobičnija utvara sredovječna i besposlena buržuja koji je na svoje debelo meso, dobroćudni židovski tumor,

na vrijeme sklonio u Ameriku, na vrijeme sklonio u Zapadnu Njemačku, na vrijeme pomakao u majčicu zemlju, doista kasno, kada su već naveliko ispaštali oni koji su od vas učili, družo gospodine Erneste? Vaše ime zvuči ozbiljno na jidišu ili njemačkom, je li? Ali, bez zezanja, što je s vašim primarnim principom, s moralnim zahtjevom za Isusa, s *bereschitom*, s riječju kojom počinje Biblija, s moralnim zahtjevom za Oca, Sina i Duha svetoga čiju ste ulogu tako olako shvatili? Zar vam nije bilo mjesto na mogadiškom aerodromu, zar vam nije bilo mjesto kraj Katharine Blummove u sudnici, zar niste upravo vi onaj koji je izgubio čast? Gdje li se grijalo vaše tusto dupe, dok su na granici, posve blizu Braunschweiga, skidali mladiće kao vrapce s grana, gdje ste bili kad se spalio Palach? Prodiše odavna nismo primali ako iza njih nije bilo provjerenoga djela. Ali kako se vi prošvercaste, mislioče, kako da za vas ne vrijedi zahtjev iz Platonovih dijaloga: da vidim prvo kako moj učitelj živi, pa ću onda vidjeti imam li dovoljno motiva da prihvatim njegov način razmišljanja? Zar niste tražili za Isusa moralni sud, kaznu zbog okrutnosti prema svojoj braći, zlikovcima, kada je nakon izbjivanja na Maslinskoj gori sišao među njih i zatekao ih kako gore u vatri? Zar niste tražili od njega da ispašta kao što ispašta najneznatniji od njegove braće? Maknite mi sirotinju s očiju, to mi kida srce, vi gospodine iz kartoniranih i u svilu uvezenih skupih knjižurina, koja kao da su namjerno bila nepristupačna onima koji vam za života nisu stigli suditi. Što, zar se to ne uklapa u vaše učenje? Vi ste nasljedstvo našega vremena, vi ste junak ovoga doba. Mnogo je toga ostalo na računima, u knjižnicama, veliki čovjek, stvaralački mislilac, šaka jada, kažem gospodine družo Bloch! Sretao sam ja mnoge takve u životu, koji su me učili mišljenju, ali možda bih bolje prošao da sam ostao na početku, da se nisam ni maknuo dalje od snova, od iluzije o boljem svijetu. Vi ste poput filma u kojem kamera snima kameru što snima klanje, najkrvavije klanje, rezanje vrata ili tako nešto; gubim opsjenu, zadržavam gađenje. Nema utvare umjetnosti, nema aure koju isijava i najstvarnija bajka, i u tome je, možda, sav uspjeh. Vaše uobraženo mišljenje, kakvo ste proturali i gajili u posljednjih nekoliko decenija mrcvarenja, kao što to obično čine veliki ljudi potkraj života, trgovačkoga putnika, knjižara, piljarice, konobara. Svi ste vi veliki ljudi, svi ste vi umni, svi vi znate ono što ste već čuli iz tuđih usta, koja govore što su čula iz drugih tuđih usta, što je domislio neki drugi mozak uz pomoć trećega ili četvrtoga mozga; a rezultat sve te lančane mozgarije jest mišljenje koje vi proturate kao mišljenje na tragu Marxa, ako zrenje i utvrđivanje kategorija u tri ključna djela, u kojima vi, oprostite mi, premda sam ljut, moram reći istinu, u kojima vi ponavljate sve ono što ste znali otprije, što su drugi znali otprije, vi ponavljate bitak u postanku, egzistenciju koja svoju bit ima izvan sebe, čovjeka koji je ono još-ne, a o kojemu ovisi upravo ozbiljenje svijeta u kojemu će sve stvari i svi ljudi biti na svom mjestu. Kako je kratko trajalo ostvarenje vaše zamisli? Zar vas nećemo slijediti, Erneste? Postavljanjem pitanja i vaše

razumijevanje povijesti, filozofije, determiniranosti, slobode, zar sve to zajedno nije stravična vizija ljudskoga uma koji se, kao kod Horkheimera, pomračuje u glupostima što se u svojoj mucu i stvaranju, kao beskrajno prekapanje svemira i prenošenje s jedne na drugu stranu, naziva kreacijom, onim što nije konačan svijet, odrezana finalnost, komunizam, točka u kojoj će sve stvari stati, kao u izlogu; ali nije baš ni odrezana finalnost, ni beskrajnost, ni ovo ni ono, ni princip učinaka ni suviška u ideologijskoj ljusci, ni sasvim determinirano ni sasvim slobodno, ono koje se razaznaje u epikorovskom rješenju svjetske zagonetke, u mogućnosti slobode pri padu atoma, što se meni, dragi druže gospodine profesore, nadaje kao jutarnje pijenje kave s nogu u kafiću na uglu, na limenom šanku zalivenom vodom, kao sva ona mišljenja ujedinjena u jednom, vašem, u sistemu kategorija ili kategorijalnom sustavu hodanja po putu koji se zove Met-hodos, dakle metodologija, a odvest će vas neutabanim stazama bitka koji sadrži mogućnost boljega i ne sadrži mogućnost boljega. Što da vam kažem? Ostaje da zašutim. Bilo ih je mnogo koji su vam imali što reći, ovdje, na ovim našim meridijanima. Mi narod s bogatom poviješću kompleksa inferiornosti, nad svim smo pojavama izricali svoj sud. Mi bez filozofske tradicije, ali s mnoštvom ostalih, mi smo organizirali simpozije, škole, mi razvijamo vašu misa, nedogmatski, kritično, stvaralački. Zamislite samo kakva je bijeda na ovim našim prostorima zasjela! Kakva li je višestoljetna šutnja omogućila vama da progovorite stvaralački? Ne obazirite se. Prerana je to utvara. Naša je bijeda prvenstveno u umišljaju. Sve veličina našega maloga naroda narasla je na kvascu austrougarskih svijećnjaka, francuskih satova, bidermajerskog mebla, na kvascu hrvatsko-ugarske nagodbe, Miroslava Krleže, Bašćanske ploče, Radića, Gupca, Supila, Strossmayera i Starčevića na kvascu jalove pobjede nad Madžarima kod Beča, na kvascu Jelačića-Bužimskoga, na Rauchovima, Oršićima, Draškovićima, Burattijima, Balbi, Škrlecima, Mihalovićima, Tomašićima, Cuvajima, presvijetlom Mažuraniću, Bogoviću, Kukuljeviću, na kvascu raznovrsnih tipova, slučajeva u moralnom i duhovnom pogledu, na kvascu neke imaginarne nadarenosti, talentiranosti, izabranosti; na Glorijeti, obrezanim parkovima kao podšišanim pudlima, na Sacher-torti, Kärntnerici, stilu, šljivarskom, svinjogojskom, turopoljskom, bilo kakvom. Sva je naša ozbiljena veličina u niskosti, u upornosti da ostvarimo značajna djela a umjesto toga činimo samo zla, već odista predugo, zla kakva se dadu prepoznati u jalu, zavisti, podmetanju klipova i nogu, svemu što doliči neznatnima i podlima, sitnima i niskima, jer prizemnost je njihovo područje. Doista je vruće, krv mi navire u glavu. Mrtvima treba reći istinu. Njihova je taština prisutna, ali nije osvetoljubiva. Sveta je stvar reći istinu, ne dopasti se. Ulicom Osmoga maja do ugla na Svačićevom trgu, pa do ureda, u osinjak ljudojeda koji prelaze preko tuđih leđa kao preko mostova do zemlje Kanaanske, do zemlje u kojoj caruje mir pojma, dijalektika borbe proturječnosti, mir

nemirne cjeline, od kojega se mira i praznine može tek zijevati. Zatim za pisači stol, za stol, izvještaj sa sjednice radničkog savjeta OOUR-a, pjesme daktilografinje, mnoštvo vijesti i proširenih informacija, dvije reportaže, redaktura, mučnina. Gdje li je mjesto ovoga subjekta u predručnosti, gdje li je ta moja zamišljena bit, ono što nije pojava. Što li sam: posljednja dvojba ili posljednje jedinstvo naraštaja? Partijski je sastanak u dvanaest. Nazvati direktora poslova, bivšega kočničara, sadašnjeg kandidata za prijavu doktorske disertacije iz područja samoupravnog organiziranja svih osnovnih organizacija udruženog rada u jedinstven sistem i tome slično, zbog izostavljanja titule *mr* u potpisu pod kompilat od članka u posljednjem broju lista, javiti se sekretarici službe zbog nepoštivanja obveze točnog dolaženja na posao, ha, već je petnaest do devet, moji jamačno dovršavaju zapisnik, pomislih, identitet se sporo ostvaruje. Dualizam je okorio, ako ga ne izmijenimo, izmijenit će on nas. Dualisti su do sada različito tumačili samoupravne akte, radi se o tomu da se ti akti ostvare. Kako izbjeći klizno radno vrijeme, kako ispuniti bitak, ne ošamariti zbilju, kako da ne svisnem. Opsjena zaustavljivosti i zaustavljenosti, ta vaša ofucana "Verweile doch, du bist so schön!", preživljavanje je s kojim ne želim biti ni u kakvoj vezi. Jednu jedinu rečenicu olinjavate do gole kože, jer ju je Krleža spomenuo u eseju o Paracelzusu, jer ju je Goethe napisao u "Faustu". Istodobno na mojemu vlastitu neidentitetu ne možete ni vi ni rečenica iza koje skrivate svoju nedarovitost popraviti ni toliko koliko bi bilo dovoljno da restauriram vlastitu smoždenu individualnost, da se odvažim na univerzalno shvaćanje stanja stvari, na ponašanje u zbilji koja makar korespondira s mojim shvaćanjima, da kažem bobu bob, a popu pop. Odvažnost? Odluka? Opet smo na istom putu? Što da primam savjete kojih se ni sami ne držite? Poput vojskovođa ste koji druge guraju u bitke iz kojih nema pobjednika, a ja eventualno mogu izaći kao paranoik s izrazitim osjećajem manje vrijednosti i nesnalaženja u danim situacijama, na području na kojem ste se vi pokazali nenadmašivim. Dosita je kucnuo posljednji čas. Ako ne uhvatim vlak koji za mene upravo kreće i koji će sutra možda već biti nedohvatno daleko, odvažujem se na čekanje novoga nedolaska. U mišljenju se ne priznaje ono što već nije prožvakano i predrobljeno na istom žrvnju vremena. Mitovi su zahtjev slabašnog bića koje se odlučuje za prvu slamku u povodnju što ga neprestano zatječe. Sigurnost i maksimalnost u zahtjevu upućenom svijetu, sebi, nije li to najperfidnija dogma, na drugoj strani, nasuprot odstupanja od ideala i idealnosti principa?! Ako makar i najneznatnije pravilo ili zakon, ukoliko uopće može da ne bude neznatan, sebe ne opravdava savršenosti i sveobuhvatnošću, može li se opravdati konstantnom prisilom nad efemernostima, koje smo mi, mračne mogućnosti totaliteta na području partikularnoga? Samoobmana. Hladna tvorevina, poput zmaja, grije naše želje i htijenja, prži našu bliskost, drži nas u udaljenosti jer u ortodoksnosti njezinih apostola, državnih marksista i anđela

drugoga reda u milijunskoj nakladi, našla je branitelje svojega opstanka, spržila je lišće na zidinama povijesti, kao što je to učinio gospodin drug Hegel na bršljanu mogućnosti, čije lišće nikada zazelenjeti. Odjebite, drugovi Nijemci! Dosta s vama. Zar osim vas, koji ste umlatili pola mojeg roda, razrijedili moje rodoslovlje, zar osim vas nitko drugi ne misli? Ili sam lud, što nisam nikad poricao, ili sam samo rastresen, što također nisam nikada poricao?! Posve sređen nisam, ni posve normalan. Je li moguće da netko normalan nije abnormalan? Hej, kome da vjerujem, za kime da se povedem, kome da se dam voditi? Vama koji sahraniste svoje ideje, poput udovice koja trga svoje halje i krivi lice od bola, istodobno brojeći sve svoje porasle akcije, dok se napokon ne smiri nad rakom, sigurna da je nakit i novac pod ključem, a sredstvo do toga cilja već posvećeno kitom cvijeća ili grudom zemlje. Hej, odjebite! Otputovat ću avionom na kraj svijeta, ako su uspostavili liniju, skočit ću do Axtona i u osami Essexu pista ću emigrantska pisma svima koji će me potkraj života, kad više ne budem opasan, ponovo primiti, jer sve što napisah samo je strah od kazne onih koji dolaze poslije, ali je slabije od želje da se ne zamjerim, od straha pred odmazdom za nepoštivanje svetih patriotskih osjećanja koja se uvijek vezuju za nacionalnu pripadnost. Odselit ću se u prvo bilogorsko selo, objasniti ću im koliko je naivna njihova vjera u besklasno društvo, pokazati ću im "Rane radove", komunizam je princip a princip potpada pod sva pravila dijalektike, on nije nepromjenjiv, zar možeš biti vjeran onomu što se nije provjerilo? Hej, seljaci, gdje vam je ona dobra, stara sumnja? Hume je i napisao svoje ogleda da biste se mogli u njima ogledati, a ja evo po tko zna koji put pokušavam pobjeći od početka radnog vremena, od povratka kući ili odlaska na popodnevni tečaj francuskog, ne znam nije li prerano da joj sve odjednom kažem, da raščistim nejasno, opravdam nepostojanje koordinata, štoviše, priznam da je nesavršenost okrunjena svršnošću, u tom je sav zakon i proroci.

Žena preko puta nesuvisla je. Meni je od početka bilo jasno da nemam što od nje naučiti o izvorima jezika, lektorskim zahvatima i lijepim konstrukcijama; ali sam odmah, čim su me doveli pred nju, znao da ću se naslušati u tih osam radnih sati koječega o životu, da ću čuti mnogo zanimljivosti, što mene, uostalom, nimalo ne može zanimati. Sve one pristojnosti na prvi kontakt otpale su ubrzo, jer je gospođa preko puta pokazivala nevjerojatnu otvorenost, što više neku vrst samoljubive potrebe za svlačenjem, razotkrivanjem svega što se krilo pod plosnatom maskom crvenih obraza i sasvim malena, jedva zamjetna dječjeg nosa, nadsvođena gustim, čekinjastim obrvama. Od nje sam, u ovih godinu ili dvije (ubrzo sam prestao brojiti dane, sekunde se pretvoriše u vječnost, a vječnost je nešto što se na da brojiti), naučio o životu više nego u svih pet stotina i osamdeset tri tisuće stranica pročitanih knjiga. Govorila bi bez reda i smisla, u stankama između dvije kartice gusto tipkane

reportaže ili izvješća sa sjednice stručnog odbora za ustavnu transformaciju, upotrebljavajući riječi upravo pročitane, u odlomcima bi razlagala svoje primjedbe o životu, mužu, djetetu, ljubavniku nasuho, s kojim se zapravo tek povremeno doticala u prolazu, ali konkretno se ništa nije dogodilo, molim, citati o ljubavi, najnoviji film, vitamini za preventivu, Oxford-Dictionary za pet dinara, frizura kod Halide po šnit iz "Brigitte", a što je zapravo umjetnost, zar baš sve što je u Ermitažu može nositi taj epitet, rekla sam mu da je kreten, da nema visoku stručnu spremu i stručni ispit, sve je to sranje, sinoć opet nije mogao, on ne može već punih četrdeset godina, ja sam velikodušna, pomažem, mu koliko mogu, ali on je impić, moj sin ima crne brkove, sav je dlakav, što misliš o Kafki, za misliš da ga ja ne volim?! Nas vežu uspomene, ja mu ipak moram oprostiti jedan neuspjeh, ni ja nisam uvijek za seks... Oh, kad će već napokon doći pola tri, ja više ne mogu, ovaj jebeni život krajnje je monoton, svodi se na pola tri, deset, pola šest, oh, kako bih rado da sam mlada, znaš, ipak volim svojeg muža. Nisam mogao znati što da mislim o tom blebetanju, o neredu koji sam svakodnevno zaticao u uredu i nosio ga sa sobom svuda kao prijetnju, kao strah od drugog dana, kada ću silom samoupravnog sporazuma o međusobnim odnosima u udruženom radu morati sjesti nasuprot ženi, savršeno djelatnog morala i poganog mozga, pred ženu koja se lomila, trgala u rese i ponovo sastavljala, pred mnom, svakog jutra, u podne, svuda i u svako doba. Prenuo se glas, je li slobodno, mislim šalica. Naravno, jest, slobodna je. Hoćete li još nešto, gospon sused? Osjetio sam prizvuk željenog odgovora, ali se nisam dao smesti. Tek, ostao sam prenut. Činilo mi se kao da je proteklo ne vrijeme bez toka, bez vremena. Bio sam odsutan, izvan zbivanja. Pobjegao sam od sebe ponovno, načas. Hoću li napokon poći, odlučiti se? Već rekoh, ali je li to sve što imam reći? Skrećem namjerno pažnju na ljude oko sebe. Pomislih, važno je izabrati, unaprijed moći da se opravda izbor, pa tek tada odlučiti. Počeo je padati snijeg. Dvojica uđoše, stesoše pahuljice s kose i huntera, zaposješe mjesta za šankom, naručiše piće. Konobarica je jecala, brisala je lice rupčićem, zapravo je razmazivala make-up. Događa e u rano jutro, pomislim. Pipničarka je u utjehi narasla. Nestalo je mrzovolje s njezina lica, nestalo je zajedljivosti s usana, poput slaboumna djeteta s izrazom zadovoljstva što nije uvijek njoj najgore. Gdje sam? Ni tu, ni tamo. Postojanje do postojanja, što je sa mnom? Mogu li se opravdati? Hoću li se doista svojevrijeme sunovratiti u ponor iz kojega se mogu vratiti u još neslobodniju zbilju? Da za sebe izaberem propast? Spasti na ili spustiti se? Romanu su grozna stvar. Početak je jezivo, grozno užasna stvar. Početak romana je odgovoran jezivo, grozno užasna stvar koja dirigira cijelu kompoziciju, daje ton, od kojega se svaka stranica treba naježiti, prepoznati u detalju, podrobnosti svojega droba, utrobe konzekventnosti. Prelistavajući stranice jednog započetog romana, koji bi po mjeri na polici s natpisom "nedovršeno" ili "somnambulno", shvatio sam

da uopće nisam imao birao, da štoviše nisam imao što izabrati. Analogije griješe, učiše nas, najčešće. Kao u robnoj kući, na rasprodaji, zgrabljeni komad odjeće uštedi mnogo truda i vremena, za male pare ista bolf-roba, ali život je takav. Ne mislim da je mnogo kvalitetniji, ali se ne može, naprosto, izvući iz hrpe i odživjeti. Šteta. Sve što o tom svom započetom romanu mogu reći jest da ni jedno slovo, ni jedan sklop, ni jedna misao nije autentična. Sve su to već kanoni, paradigme i labirinti u kojima je preporučljivo ne snalaziti se, već služiti se putokazima i rješenjima zagonetki. I da bih svemu tome dao kakav-takav smisao, da bih vlastiti život učinio drukčijim no što jest, dao sam se na stvaranje jednog vrlo sličnog, a ipak drukčijeg života. Dao sam se na odluku da ne pođem za sada još nikamo, jer sve što će slijediti jest posljedica, ali nije sudbonosna. Moj je život ionako bezvrijedan, neuspjao. Trenuci za kojima žalim i koje držim propuštenim, trenuci su dokoličarenja, putovanja po svim onim gradovima i krajevima, zaseocima, klancima, ognjištima, koja pamtim po rasplamsajima prijateljstva bez uvjeta i preduvjeta, bez stava i pretpostavki, po suncima i oblacima, po kišama i snjegovima, koji su pri prvom doticaju odredili dojam i zauvijek da pohranili na dnu onog pretinca u mojoj duši, kojem se sadržaj ni pod kojim okolnostima, nadam se, neće dati promijeniti. Kad već podnosim račun samom sebi, red je da ne upišem previše. Život je moj bijedan, nikakav, ali što mi to daje pravo da uopće bilo kome tako što prigovaram? Zar bih ja, po zbilji koju kao pametan čovjek ponekad shvatim u hipu, na jednoj jedinjoj stvari, zar bih ja koji kao zadnji retarder, u mozgovnom značenju, blejim u svijet oko sebe i ne shvaćam ni jednu jedinu stvar u njezinoj biti i uopće sumnjam da bilo koja stvar, ovdje i sada, ima i može imati svoju bit, zar bih ja imao pravo na nešto drugo što nije neizvjesnost, nesreća u pojmu za sretne, nedostatnost za one koji uvijek zahtijevaju previše, računajući da to uvijek daje manje, zar bih imao pravo na to? U doba koja kažnjava svako neobožavanje, neimanja autoriteta i idola, u doba koje je posljednji trenutak da se uskoči u posljednji vagon reda, mira i pokornosti, ostajem neodlučan i sam, u kavanici na uglu, sam sa svojim značajem, koleričnošću i prgavošću, taštinom na entu potenciju i začecima duhovnih bolesti, od kojih svaku boluje poneki čovjek, od kojih mora bolovati svaki čovjek što nisam ja, kao što već jednom upozorih, na početku. Gospođo lektorice, vi se svukoste preda mnom bezbroj puta i nikada ne odgovoriste: čemu taj strip-tease? Dohvatio sam smisao. Svlačenje daje oduška taštini. Ja, kandidat za mjesto na Fakultetu, autor lijevih eseja i interpretacija, kojih je vrijednost u nedopadanju nikome, ja divlje dijete hrvatskog novinarstva, ja koji sam aktivno koitirao s kremom onih koji kotiraju, ja provokator, intervjuist, pubertetlija, anarhist, neodgovornost do osamnaeste, ja lažac i krležijanac, ja štrajkač, štrajkolomac, a tko bi mi to mogao zabraniti, ja pa ja, jedno veliko dupe. Ne znam što ću raditi sa sobom dobijem li mjesto na Fakultetu, vjerojatno me tamo očekuju zvijeri. Nedostaci od kojih nepopravljivo

patim i koji će odlučiti o mojoj univerzitetskoj karijeri, nedostaci su vjetrogonje, vjetropira, mene koji sam od rođenja određen da budem u lebdećem stanju. Marljiv, motiviran, talentiran, izrazitih afiniteta, ali beskrajno nemaran u stvarima papira, citata, stranicama, izvoda, indukcija i dedukcija, beskrajno nepovjerljiv, sumnjičav i prema sebi i prema drugima, to nije biće za autora eseja... Ja znam da na obranu magistarskog rada ne mogu donijeti šest mentorovih djela i složiti ih, okrenute prema njemu, mojem velečasnom mentoru, koji, uostalom, sa stvarima o kojima ja govorim nema blage veze. Ali on može po službenoj dužnosti mlatiti praznu slamu beskrajno dugo, on može glumiti znanje u neznanju, pisati, sisati, isisati mudrost za izabrane, za elitu, za III program, za trista tisuća po emisiji. Zbog te emisije, radija, programa, izdanja, priznanja, izdaja, je ne mogu to činiti, i ako sam ikada učinio išta slično, ispričavam se sebi i drugima; ako baš treba zbog časti, pojest ću vlastito govno, ali "Negativnu dijalektiku i njezine granice" neću proglasiti sitnoburžoaskim djelom, neću prepisati Heideggera, jer se od njega nema što fundamentalno prepisati osim fundamentalnosti same, svoju disertaciju o Židovima Frankfurtske škole spalit ću kao vrijedan pokušaj da se osvijesti mračni bitak licemjernog mišljenja, u ime boljega za sve – imetak za sebe. Ipak, priznajem, nemoćan sam. Izastanovnicima Izasvijeta, velikim govornicima dobra i zla, gospodi Adronu, Marcuseu i ostalim poručujem – ljugavo meso školjaka zagovara i opravdava biser koji se, doduše, tek ponekad u njima nađe! Rijetko, je li? Obranit ću sve seminarske radnje, ishodit ću potvrde, riješit ću se stipendija i plaćenih dopusta, molbi i prijava, spasti ću marksizam i suvremenu filozofiju od sebe sama, od dvojbe i njezina otjelovljenja. Zar mogu logičkom analizom opravdati nešto čega još nema, što tek ima nadoći? Analizirati? Ne, zaboga. Središnja točka, *punctum litis er salicus*, vječno neispitano, zar mogu zaokružiti što se nanovo izvija, poput zmije u gmizanju ili u papiru izrezane spirale? Krug krugova, tek ukoliko iz njih nastaje novi, koji ja ne mogu zatvoriti, jer otkud mi pravo na to? Umjesto magistarskog rada i postdiplomskog studija, napisat ću povijest vlastite bolesti, razmeđen između čvorišta mladičke dobi, pubertetsko-proizvoljničke divljosti i zrelosti što ozbiljno prijeti da me zagrli, osjećam da žalim, jer to ne mogu znati, da bih više od svega htio biti Handkeov Hausirer ili barem Kaspar, netko drugi kakav nekoć bijaše netko tko nikada ne bijaše, tko vječno umiraše i vječno življaše, htio bih biti ništa, ono kojemu nedostaje kvaliteta da bi bilo nešto, ali ne bih htio biti postojanje, uopće se ne bih htio dati dovesti u blisku vezu s bilo kim, bilo s kakvim mišljenjem, stavovima, iskazima. Htio bih ostati onaj nepakosni, nezavidni srećković, pri kraju studija, kada su gotovi svi dečki iz razreda bili oženjeni, kada su gotovo svi već imali garsonijere ili jednosobne stanove, a titule na putu ili već osigurana mjesta u privredi. Na račun države najbolje se živi, znali su ponavljati naučenu frazu Horvata, iz "Vučjaka", prve teatarske ljubimice četvrtoga ef

razreda. Povijest moje bolesti jest u neinteligenciji. Ja sam zapravo po svim zakonima zdrave pameti i pozitivne znanosti o duši – glup, beskrajno nesnalažljiv u novonastalim situacijama, nespreman da zakoljem, ubijem, podmetnem nogu, posve neinteligentan, anacionalan, antihrvat. Dali su mi sedam stotina tisuća za školarinu, trideset dana plaćenog dopusta za pripremanje ispita, a ja sam bez priprema položio sve ispite, mnogo novca spiskao na igracke Sonji i haljine Aleksandri, i na kraju nije više ništa ostalo, jer sam kupio još nekoliko knjiga i opio se u gostionici na Knežiji, gdje su nove zgrade i novi ljudi i gdje me nitko nije prepoznao. Poslije sam se pijan rugao sa samim sobom, da sam bez ijednog pročitano retka izašao na ispit, bez ičije intervencije dobio sam stipendiju i plaćeni dopust, izvukao sam lovu na ime, na lovorike, na jednostavnost mehanizma mišljenja u ljudi, razasutih po državnim uredima, kakvi prečesto odlučuju o našoj sudbini, proigrao sam njihovo nepovjerenje u jedinstveno, neponovljivo. Nakon svega spalit ću sve što sam napisao, sve papire koje sam mjesecima skupljao i slagao, spreman da se jednog dana zakopam u njih i do iscrpljenja, do sušičavosti, koja mi ionako prijeti, sabirem stranice i retke, stvaram kostur radnje, prekapam po tuđim interpretacijama, po Bahrima, Burghardtima Schmidtima, Habermasima, Frenzelima, Holzima i drugim lopovima. Spalit ću tragove potrage za identitetom u književnim bapcima, drugovima misliocima, pa ako ni tada ne ozdravim, prestat ću pisati povijest bolesti, prestat ću pisati, prestat ću. Radnja, vrhunac, sve to poticano metafizičkim motivom poricanja svega što postoji, trud kao usud svakoga rađanja, svakoga djela, radnje, kao rabote, kao raba tvajego, kao ropstva, najstrašnije izmišljotine kulturna svijeta, zatočena u vlastite ćelije.

Sadržaj mojega određenja, koji je stalan i nepromjenjiv, kao što je nepromjenjiva moja nestalnost, najjače je izražen na drugoj strani, kod kuće, kamo također nisam htio poći toga jutra na izmaku. Ne radi se o sadržaju, koji je izražen ne drugoj strani, kod kuće, kamo također nisam htio poći toga jutra na izmaku. Ne radi se sadržaju, koji je izražen, već o njegovu izostanku, o neizraženosti, koja zbunjuje, ne da dalje, koči sve obiteljske marke, doktore znanosti i doktorice, njihove žene, dekoracije, vješalice za trščanske modele Luise Spagnoli, prvorazredne ljepotice iz drugorazrednih miljea i djecu, gomilu malograđana u zametku – tko zna kako se imaju odnositi spram mene, s poštovanjem, s prezirom? Naprosto nedefinirana osoba. Mlad je, ali je bilo nemoralno, medicina šminkerska i bespomoćna, osim ako se nije mislilo na pomoć održanja statusa, arhitektura ne toliko interesantna da bih pristao na uvjete za upis, na samo jedan šapat kanalima prijateljstva, prijateljstva koje je bilo doista kanalsko, unatoč svima obiteljskim vezama, otići i zamoliti, toliko sam poštenja uspio sačuvati u toj kući sjena iz prošlih stoljeća, i moralnih sjena tjelesa koja su još uvijek letargirala, i sjena velikih djela obješenih na zidovima ili gurnutih u kutove na stalcima, čija

je vrijednost rasla sa starošću, što je opet iznimka koja potvrđuje pravilo – mlado ostari i treba umrijeti, makar u počastima. Ni stomatologija mi nije valjala, po njima sam bio prefin za čačkanje po tuđim gubicama, to nije posao za srednjograđanina, ali ordinacija bi mi, govorilo se, bila osigurana, mjesto kod Rotha, pa baka je lancmanica, njemu treba asistent iste krve; tja, krv nije voda! Ali se počela pretvarati kad sam i posljednju ruku odgurnuo. Ni političke nauke. To je skandal, izabrati filozofiju, studij za lakajsku djecu, za sinove kuharica, provincijalaca, rudara i seljaka. To su statistike, neka se vidi! Tu je duh sredine, neka se nanjuši! Zna se što znači izabrati filozofiju! A ti, što jest jest, eseji po kojima se ipak čulo za ono neodređeno, koje sam bio ja, i ostao, unijeli su novu zbrku u red svih kristbauma s babinjaka srijedom kod moje bake – jedanput sam bio Ksandi, jedanput Saša, uglavnom Sandika ili čak Aco, kad su htjele otmjeno narugati mojoj lijevoj orijentiranosti, što im je valjda smrdjelo po Bregalnici, Šumadiji, Ranković, praksisovcima, po svemu što je bilo *jugoslawischer, doch balkanischer Dreck und nicht mehr, nicht wahr?! Frfljali su o gluposti takva izbora, o ljudima koji se odande, s toga faksa regrutiraju, o hipijima i teroristima, navodnim policajcima i teroristima, brbljavcima i besposličarima, ah *Müßigang*, što na kraju krajeva i nije da nije djelomična istina, ali je sasvim nedostatan argument za odbacivanje mogućeg izbora, velecijenjene neodređenosti, kao kod Heisenberga, tješio bi stričević, najmlađi docent, fizičar s konkretnom diplomom u džepu i hrpom para u inozemnoj banci, zarađenom na antikvitetima i novitetima starih majstora, međunarodna urota protiv lažnih vrijednosti; prabakin šmuk, djedovi noževi, nešto sitno na golemoj biblioteci jedine senzibilne dušice u obitelji, prerano umrle tetke Štefanije, o čijoj se bolesti govorilo potajice, da ne bi ispalo crtanje vraga na zidu, ne ponovilo se! Jest, takvi su tamo ljudi, takvi i drukčiji. Što je vašim izborom? Nemam više pitanja, domlaćen sam. A tako je malo nedostajalo da zabljesnem u svom sjaju, ja obiteljski stjegonoša, pubertetlija na naslovnim stranicama domaće štampe. Mogao sam krenuti Kischovim stopama, to je nepouzđano, ali je unosno. Osim toga, bez konkurencije, jer ovi doseljenici i širokokefalci, sa širokim podoljem čeljusti, s jagodicama i niskim, vodoravnim naboranim čelima, ta neinteligentna bagra s ruba Hrvatske, koji su uglavnom jedini kandidati za takva nepouzđana ali ipak avanzantna zanimanja, nisu oprobali svjetskog kruha, ne vladaju jezicima, ne poznaju umjetnosti i lijepoga ponašanja, pa neka ti i bude, gospodine doktore filozofijskih znanosti bez certifikata i s izraženim kritičkim, rekli bismo kritizerskim stavom, neka ti i bude tvoje mjesto novinarčića o organizaciji udruženog rada!*

Prihvaćam prigovore vaše naklonosti, prihvaćam vaš izbor, ali dopustite da u mojoj toleranciji bude makar malo poruge, makar malo zajebancije – smožden, zasušnjen argumentima sfere, gotovo rasnim argumentima, koji nisu stvar povijesti, revolucije,

mišljenja, naših htijenja i stremljenja, već fakat, činjenica najevidentnije vrsti, uzavreo, izjavljujem vašoj nenaklonosti nenaklonost. Neka se iza nje ne skriva vaše duhovno siromaštvo, tjelesna nemoć, neka prestane ta loša kartaška igra u kojoj ste slučajno dobili, jer zar biste i pristali na igru vi svjesni, podsvjesno svjesni svoje zakirutosti, vi nepoderivi, rodbino moja! U tu se pregaču zavukla plijesan, u vašoj je odbojnosti zasjeo osjećaj vlastite nemoći, raskoljnikovništva, elitnosti, osjećaj svih naraštaja svijeta, koji su živjeli i umrli s pozom, s maskom, ispod koje osta trulež, očaj disproporcije, bijeda nenaravnosti, mračnost dosade vaših blagavaonica i kolova, ruglo vaših zamišljaja, sterilnost vaše prpošnosti, rastočene u harmoniji životnog uspjeha, koji se zove plagijat.

Ne vraćam se u mračne hodnike i ganke, u kojima caruje opsjena, prva laž mirna, građanskog života ne vraćam se Kraljevićima, Becićima, Vidovićima, Tintoretu i Rubensu bez oznake, ne vraćam se pismu Banusiusa, Bukovčevim kćerima, Meštrovićima, Kršnjavom i Šestiću iz "Večernjakovih" subotnjih prodajnih oglasa anonimnim glinarima amfora, tkačima tepiha, veziljama goblena i ljevačima murano-stakla, porculanskih figura i ordena iz posljednja dva rata, ne vraćam se izdajicama ideja za koje se odlučiše, dvaput, postojano, tim gore po postojanost! Da sam se i tada poljuljao, prije bih rekao posumnjao u zapravost odlučnosti za neodlučnost i odlaganje izbora do potpune spoznaje, jesam. Vrijeme je nezaustavljivo nadiralo, kao poplava, ostajao sam u bunkeru, u svojoj sobici s dvorišne strane, ujutro obasjan pljuscima sunca, već rano pred večer utopljeni u mrkli mrak iz kojega se izvukoh – bijegom. Poput pisca koji je umio sebi zapovijedati, ali se nije umio slušati, jedno sam nalazio i govorio joj u našim susretima, približavanjima, protivio se svemu što je smrdjelo na čvršću vezanost, ali neiskustvo i novost "idealnih situacija", kao što je ona nazivala spolno općenje, faustovski motiv putovanja i potreba za kušnjom, za odmjeravanjem vlastitih snaga, oslobodili su me naviknutih sadržaja, ispraznili moje dane, iselili prijatelje i knjige i namjestili mi dijaboličnu zamku. Gospode, izbavi me od svoje dobrote! Neka te naguzi Heisenberg! Zar i takvo iskustvo nije prijeko potrebno da bismo mogli ljestvama do trona nadljudskosti? Dekoracija svakako ne, ali osveta dijalektičkog duha nad samim sobom. Nadljudskosti, dajte mi nadljudskosti, trag definitivnog iščeznuća ljudskosti!

Kaleidoskop od sumisli, od slaganja i rafiniranih razmimoilaženja, živimo li zbiljski, ima li život smisla, imamo li smisla mi? Ekskluzivni smo jer živimo? Nismo li? Zaroni još bolje, još dublje – ima li ili nema smisla sve što jest; opasna blizina Heideggera, fundamentalna ontologija i ti, Aleksandro, Kasandro moja, ruku pod ruku s pitanjem o smislu bitka! *Die Frage nach dem Sinn des Seins! Dei Frage nach der Eigentlichkeit!* Propast, od tvoje temeljnosti nikako da učvrstim temelje kuće mira, kuće bitka. Zar nisi sestra humanizmu?

Zar on ne čini istu grešku? Piši mu pismo, Aleksandro, piši mu i reci da savršeno zamišljen krov i tvoje i njegove kuće bitka nije poput zahtijevane gradnje od krova, koja će kad-tad završiti u pronevjeri vlastitog habitusa, podvojiti se u svojem jedinstvu.

Odmanjivala si me znanjem o teoriji filma. Sjajna metafora novovjeke umjetnosti, koja je u opreci prema genezi ostalih umjetnosti križana mladica, bez premca i prethodnika u povijesti umjetnosti; mladica čije su se grane natkrilile nad ostala stabla kao kakva kanadska topola usred stoljetne šume. Pismo Picotu, neoriginalna prodavačica magle! Tvojim bi se stilom mogla napisati brda knjiga, umotvorina poput onih na tragu Svevišnjega učitelja. Kako si vješto krala, izvodila briljantne rečenice: "Uvažavajući ovakvu sliku i hoteći barem načelno pojasniti začetke mogućnosti filma kao umjetnosti, koja više no bila koja druga nosi u sebi i mogućnost ljudskoga, nužno se pitamo o stablu i korijenju, o tlu iz kojega ono crpi hranjive sokove, gdje nalazi svoje tlo, humus, kao homo, hominis, masculinum". Pogled kroz latinštinu, kroz čovjeka kao humus, zemlju, blato! Tvoja je novost stara kao toliko toga društvenoga, kolektivnoga, kao ponavljanje ponovljenoga – tja, oko se najteže akomodira na novo! – ali estetski kriterij uvijek trpi tek individualno, ukoliko u tvojoj krađi i laži nije sadržan taj spasonosni specifikum. Metz, Arnheim, Balazs, Sadoul, Malaux, blještala su imena poslije večernjih kino-predstava, dugo mi nisi dala da zaspim, svjetina, gamad željna zabave, ti uspavani kreteni, radnici i intelektualci, *panem et circenses*; tvoje su filipike bile izljevi histerije, šizoidna gimnazijsko-fakultetska pamet, ozbiljna neozbiljnost, zrela, nezrelost, modernost i beskompromisnost s pozom klasne volje za moći, žensko-proleterskom uzaludnošću. Unutra-van, unutra-van, cilindar, dvotaktni motor, seks kao masturbacija, kao vožnja bicikla, *ich liebe dich, ich liebe dich, ich liebe dich*! Životinjsko jahanje i podavanje ne valja pretpostaviti raspravi o osnovnim pitanjima estetskoga, nadnaravnoj ljepoti autentičnosti umjetnosti, ništa trivijalno i banalno ne valja pretpostaviti bezvremenomu! Kao sjaju u očima staraca, Rembrandtovu autoportretu, onda si načas poklekla, tja, ima ih mnogo, zar nisi znala? Pogriješio sam kad sam lagao sebi da nisam baš bio tako naivan kao što bih htio da sam bio.

Neobjašnjivo sam pokleknuo, posrnuo, zavolio, zaljubio se. Zar u tome ima nešto loše, vrijedno pisanja? To ne, ali zlo nije u ljubavi već u tome što je ljubav slijepa, zabludo moja! Tko da zna što se i kako zbilo s nama, tko se drzne i ogoli misterij našega jednostavnoga odnosa, komu i za koga da priznamo? Sebi? Zar to već ne znamo? Zar se ne rađaju djeca, zar se u trenucima sladoslašća, vrhunca nesvijesti koju nazivamo orgazmom, zar se ne zaboravlja na istinu trijezna stanja, na istinu prisebnosti – da zašto što zaboravljamo, jesmo. Zlo se svakakve vrste obnavlja balgoslovom primarne osobine uma; nakon progutane udice,

ribama ovako a ljudima onako, kasno je za povlačenje. Na kulminacijskoj točki našeg uvaljivanja u laž, što su je svi oko nas nazvali božanstvom zajedništva i budućeg obiteljskog života, prizemno smo se varali, uzajamno obmanjivali; nisam vječno mogao biti u svakoj sobi, sam s knjigama, sam s prijateljima.

- Sjajan momak - oduševljeno je procvrktao tvoj otac, hematolog, pet i pol banki, uščuvan, nonšalantan, ležeran, tamne kože na licu usred zime; vedar i nasmijan, s takvim licem kakvim je svakodnevno desetak ili petnaestak malodobnih prekrivao bijelom plahtom, njih desetak ili petnaestak na smrt bolesnih od leukemije, o čemu je pisao studije, sazivao seminare i simpozije, sve to s vedrim i nasmijanim licem.

- Kao što možete vidjeti, mi smo obitelj suvremenih nazora na svijet, mi smo u toku s vremenom - reče provodeći me svojim odajama, u kontrastima između bijeloga i tamnosmeđega, dva Murtića, tri Stančića, tvoj portret, nekoliko raritetnih Budha, kakvi se nalaze u gotovo svakoj otmenijoj kući.

- No to nije sve, mi imamo i u Sašici, Aleksandrici, također dokaz nepoštivanja perfekta - velevažno se umiješala tvoja majka. - Mi njoj ništa ne branimo, a i zašto bismo?

- Naravno, samo se po sebi razumije da je to stvar izbora, njezine odluke. Nema više sukoba generacija, nema više financijskih transakcija i trgovine ljudskim mesom, to su ostaci staroga društva, blasfemija malograđanštine, snobovština, to je za srednje staleže, one *on the fence*, na rubu, zar ne mamice? - ljubazno doda otac.

Gotovo povjerovah, čvrsto odlučih da više ne sumnjam u atribute tvoje obitelji, u čistoću odnosa, čistu računicu... Uniženje? Tko koga? Na pravo mjesto? Sve sračunato? Urota. I već htjedoh kliznuti, na ulicu, među automobile i tramvaje. Vidio sam kako mi jure u susret, čuo sam kako cvile kočnice, tramvaj se zaustavlja. Prestravljen, vratih se u zbilju, poklonih se, prislonih usne na ruku tvoje majke. Njezino je lice odavalo gađenje, zar da to bude zet? Dosjetih se, ugrizoh je, do krvi, a pobjedničko lice s izrazom gađenja pretvorilo se u pseću njušku, razvuklo se u bolnu grimasu, koja više nije mogla reagirati naduto, moderno inteligentno, neopterećeno, Hej, trebalo je preživjeti sve to, tebe i tvoju ništavnu obitelj, ta povrijeđena lica, koja su se ipak odazvala ljubaznom pozivu mojih roditelja, tih njuški zadivljenih Ivekovićima, kojima je prekriveno pola naših zidova, kojih se suvremenost i svjetonazor poniziše pred Hörbigerom, kćerkama artisticama, "Maricom" i "Majstorima pjevačima", Rosenbergovima, Moskowitzima, Gelbovima, Döblinovima, Adornima, Kafkama, Einsteinima, Rubinsteinima, "Dadsy koji visoko leti", Kissingerima; a za "Arhipelag Gulag"

čuli su, ali smjeli se to uopće čitati, ponavljao sam riječ po riječ, smije li se to uopće čitati? Nije trebalo da se trudiš oko dojma: obitelj je bila potrebna samosvjesna, ambiciozna žena, koja će me dovesti u red ozbiljnih, zrelih, muževnih otvoriti političke kapije, za koje moji nisu imali ključeve, po liniji imovnog i duhovnog kompasa. Nije trebalo mnogo. Na prvoj stepenici polomila si noge. Stajala si minutu, dvije, možda pet, pred Kraljevićevim vučjakom, mislio sam, mlada, suvremena, omladinska, politička dušica, senzibilitet za estetsko, otkriće pojavnosti božanskoga na originalu, tajna stvaralaštva u ranoj dobi. Kad ono – ideja, tipična, neopterećena, suvremena, moderna. Kraljević ide u Pariz, to su milijuni, najmanje dva mercedesa na zidu, unovčiti, unovčiti umjetnost, dok se još daje. Kultura, duh, umjetnost, nacija, to sve nema veze, sve su to pizdarije za buvlju pijacu; lova do krova. Danas više nitko normalan ne gubi vrijeme, tko je u toku s vremenom. Ti kristalna formo, najljepši cvijete svih godišnjih doba, ti mladosti, kako da te ne razbijem, ne raspam tvoju utrobu, u divoti stvaranja, ti napeti mišiću, glatka koža, prkosni i arogantni pogledu, ti dopadljiva, beskompromisna, ti koja rušiš, kako da te ne zarežem poput “zločinca”, koji je zarezao Michelangela u Svetom Petru?! Iz razloga duha, što fantastično izražen u finoći, s kojom je izrađen majstorovom rukom i najmanji detalj, sada trenutak koncentracije, duboko udahnite, ne mislite ni na šta drugo osim na umjetnost, na djelo najvećeg renesansnog umjetnika – upalite svjetlo, oče Morelli; bravurozno izvedena žila na vratu, napor u svakom djeliću tijela, ta srdžba pretočena u kamen, ta skrhanost majke na mrtvim plodom utrobe svoje, to je umjetnost u svojoj veličini i ponosnoj grandioznosti, koja je najjače izražena u slijedećim predstavnicima renesanse, dragi posjetioči! Slijedi pljesak.

Razapeo bih jedro od svih tih slika na zidovima i otplovio tamo gdje još život nije počeo, a umjesto ljepote koju nazivate imenima stoljeća, boja, kombinacija, terminima iz rječnika stranih riječi kojima je smisao nedomišljiv osim u karti vašega ukusa, tražio bih dobrotu duše, neven u polju, dječji cvrkut, ptice kao sveti Franjo, i ne bi mi palo na pamet da vas izbavljam od smoga, umjetnosti, filozofije, od opsjena i laži koje ste sami izmislili da biste prikratili život, na čiju se kratkoću neprestano žalite, kojega li apsurd!

Iznenada, kao kod Faulknera, umjesto da se sretnem sa sobom u zrcalu na ulici, u izlogu prodavaonice, kao kod Salingera ili Gombrowicza ili Platona, ako baš hoćete, opipao sam svoje lice i konstatirao da mi je brada porasla dok sam stajao za šankom, više odsutan negoli prisutan u ispraznim, uobičajenim razgovorima znanaca koji se ispričavaju što ne mogu češće pozivati u društvo ili doći u posjet, što ne mogu češće pozvati društvo ili doći u posjet, što ne mogu češće biti viđeni, što je život tako okrutan, i slične gluposti. Registriram parove znanaca i, možda, prijatelja, tako je svejedno kako se oni uzajamno nazivaju, registriram

povremene dijaloge, uglavnom riječi, prazne, bez smisla, izgovorene utaman, u vjetar, ne osluhnete, ne odražene ni u glavama onih koji izgovaraju, ni u glavama onih koji hine da slušaju; registriram tu razmjenu loših monologa i, napokon, odlučujem da se ozbiljno pozabavim svojim papirno blijedim licem, na kojem neprestano izbijaju čvrste dlake, kao kod mrtvaca u prvom razdoblju smrti, kad se u dušama zbiva intenzivno, neotkrivljivo, nešto intenzivno nedvojbeno. Pri tomu mnogo brže, što proturječi svim pravilima života, rasta i napretka, rastu dlake. Možda je nekrofilija ili mazohistička vrst nekrofilije bića koje još nije na čistu sa sobom je li čovjek, čelo koje živi jedan vijek, čelo stoljeća, ili ništa od toga, naprosto vječna amfibolija, jadno je značenje koje nudi etimologija. Ovdje pročelje stoljeća, ondje blato! Stvari mogu u isto vrijeme biti i ne biti, ali ne mogu biti tako da u isto vrijeme, na istom mjestu svaka od njih, upotrijebljena, najstvarnija stvar i bude i ne bude. Znamo li što pod time mislimo? *Never mind*.

Ucrvat ću se u kafiću na uglu, gdje već sat ili skoro dva stojim domišljajući što bi bilo najbolje učiniti, ako je činjenje uopće neko dobro. Imperativ najbezbolnijeg destruiranja svega što sam već učinio u životu, najinteligentnije zametanje tragova, kavo ni jedna detektivska analiza neće moći otkriti kao bijeg od sebe, već bijeg od određenja. Filozofija je cjelovita. Literatura je cjelovita. Ništa se ne može istinski domisliti a da se prethodno nije promislilo sve već domišljeno. Latinowitz u ranoj, nihilističkoj maniri čistunstva, Ivan Galeb – paradigma intelektualne sigurnosti, *perditio tua ex te*, hipostaza vlastite umjetnosti pristajanje na djelomično zadovoljavanje kulturna svijeta, na parcijalno odobravanje stvarnosti u ime zamišljenoga, Marinkovićev "Kiklop", hej vi junaci?! Tko tu lošu stvarnost krpi i mjeri po vlastitom viđenju, pao na samo zato ispada traljavo? Ima li, budimo realni, bolje i jednostavnije romansijske pozicije od patništva i vizionarstva, lika čovjeka "pred rudom"?!

Zašto da lopov bude pošten? Zašto epigon mora biti originalan? Zar nema lopova poštenijih od uglednika, zar nema među uglednicima velikih lopova? Zar među velikima nema epigona, zar među epigonima nema originalnih? Tko to provodi nasilje vrta božanskih, čistih biti? Kako da ostanem pri onomu što djelatno nije pokazalo rezultate koji bi me mogli zadovoljiti?! Još samo da razapnem jedra, poput lopova kradem ljestve koje ću potom odbaciti još samo da oprobam posljednju neposlušnost. Prerano upisani otac i muž, prerano rođeni građanin jedne zemlje, obiteljski otpad koji po zakonu velikih brojeva nije moguće izbjeći, pomoćno sredstvo da se dospije u "tenaptauzend", neiskusan i prebrz u ljubavnoj tehnici; na koga li misliš, Aleksandro, ti suptilna, moderna, ti vješalice za sezonske haljine? Ti svršavaš misleći na momka iz reklame "hom – ganz elastich, pflegeleicht und komfort" gačice, dizačem utega

iz televizijskih spotova ili piscem iz posljednjeg Viscontija. Nemilosrdan prema sebi, tolerantan, ili, još bolje, dvoličan prema drugima, okrutan prema djetetu, nesiguran u vrijednosti onoga oko čega se trudi, beskoristan luđak, smetalo na putu znancima u kafiću na uglu, koji evo već od podneva ne izmijeniše ni jednu jedinu, makar zbrkanu, nesuvislu misao, ali misao koja ne visi u zraku. Bio sam istinski rasrđen. Htio sam mnogo toga. Roditelje, ženu, dijete, ugodan dom, svijet, putovanja, a davao sam malo i bio sam spreman na neznatne žrtve, kao nihilist u liku kukavice, moralist s jednostavnom formulom – naslonjen na šank, neodlučan u svemu, osim u jednom: da do odluke ne treba poći nikamo. Izađite na svjetlo, vi povijesne veličine, pomolite svoje kritičke njuške, šverceri; naše osobnosti, vaše estetike odozgo i odozdo, revolucije u krvi i bez krvi, auraši mogućnosti, vaši predgovori i motivi, vaši savršeno savršeni u savršenosti, mutno mutni u mutnosti i profesionalno profesionalni u savršeno mutnoj profesionalnosti, vaši kontinuiteti, s predgovora na predgovor, s motiva na motiv, kao razuđena rijeka vi se slijevaste u more svega što može ako se hoće, što makar donekle dotiče stvar, izađite vi zagovornici kolektivnoga života koji počiva na zločinu, gluposti, nerazumijevanju, izađite s vašim licima, da vidimo te vaše veličine u prometu! Da vidimo ta lica što se promiseću u njuške, još bolje: da vidimo te njuške koje se ne mogu prometnuti u lica. Izađite, da vam sudim za košmar u svojoj glavi, i ne naslađujte se s mojim elementarnim greškama, jer čije su greške elementarne, tko da snosi odgovornosti za realitet, oni koji bijahu ili koji tek imaju biti? Znam, reći ćete, poštovani pokojni učitelju, zar baš ništa nismo izmijenili? Ali, elementarno, elementarno, Herr Bloch! Priznajem da niste vi krivi, iako nesumnjivo na to priznanje utječe činjenica da ste mrtvi, *de mortuis nihil nisi bene*. Smisao i značenje oporbe, pokušaja da se u njoj osmislim, u tom potiranju svega i svih, dakle i sebe sama, besmislen je, bez značenja.

Napuštam književnu, sveučilišnu i bračnu karijeru, ne zato što mi ne ide od ruke, već upravo zato što mi sve to uspijeva onako kako uspijeva ostalima. Moji su seminarski i diplomski radovi emitirani na programima više radio-stanica, tiskani su u časopisima, najbolji učenik profesora Glesingera, već se govorilo o napredovanju, promaknuću, njegovom zna se kamo, a mom, doista kamo?! Docent ugledan i sređen, za novi dvoboj. Moj je rad, prema mnogima, pokazao dogmatičnost suvremene marksističke, štoviše stvaralačke misli na tragu Karla Marxa, oštar i prodoran stav da se nisu odmakli od kategoričnog imperativa i Jedanaeste teze o Feuerbachu, određenja prakse i zahtijeva za ozbiljenjem humanizma, stav unaprijed osuđen na uspjeh.

Od svih stvari i bića koja su me okružili napasno, iznenadno zajedno, ni za jednu stvar, ni za jedno biće nisam posjedovao istinski eros. Aleksandra je u svojoj glavi hranila ambiciju da će

postati pročelnik njemačke grupe, pisac udžbenika za srednje škole i, naravno, supruga docenture kod Glesingera u najskorije vrijeme, dakle mene, koji sam bivao sobom, sve više docenturom. Ambicija koja je slijedila prvu – znanstveni rad, usmjeren na barem nekoliko redaka u enciklopediji, ako ne i glava na Zrinjevcu u slijedećem stoljeću, možda prije, možda kasnije, ali neizostavno. Isprva sam bio uvjeren da za barem nešto moram posjedovati, ako ne istinski eros a ono barem volju. Tako sam se odlučio za njezinu ambiciju. Za nju ipak nisam mogao, toliko sam se uspio odluditi. Pristao sam, što sam mogao. Pristao sam da bih, u ovom času, u kafiću na uglu, mogao zauvijek odustati. Da obzor i sadržaj mene kao stvorenja bude sveden na mukotrpan rad, dvanaestosatni radni dan, na pisaći stol i stolnu lampu, to nisam mogao zamisliti ni uz konkretnije izgleda. Nema tog sjaja i zemaljskog obećanja koje bi me pridobilo za čeprkanje po tuđim minucioznim studijama, mišljevinama, esejima, sustavima, novim dijalektima. Odričem se

žene, knjige i sveučilišta,

zapisao sam kažiprstom po zahuktalom staklu i nasmijao se sebi, usmijao se, u sebi se smijao odlučnosti, negativnoj, kakva me ponovo vraća na početak, na čistinu. Zabranjujem prepisivanja,

umnožavanja,

financijske transakcije s vlastitim djelima,

s tuđim kritikama,

zabranjujem kompiliranja,

prevođenja,

zavođenja,

navođenja,

podvođenja,

podilaženja,

snalaženja,

gaženja,

maženja,

žena,

na,

a vraćam se djetinjstvu, dječastvu, gimnaziji, vraćam se tamo odakle me protjeraste,

potkupljujući me sjajem zrelosti, studioznosti, rivalstva... uštinuh se, problijedih, kao da nemam noge, kao da su to stalci jedne uspjele biste koju bi trebalo maknuti s pozornice.

Pretvorih se u prošlost, prva zrijenja. Mislio sam da zauvijek gubim zelenu travu, a zapravo

sam počeo žutjeti, trunuti. Kako prebrisati ispisanu ploču, a da se ne izbriše i sama svijest o nužnosti destrukcije? Krivi putovi daleko odvede, ali to daleko je bliže no što se može misliti, opsjeda očevidnošću prvih spoznaja i skretanja, obnavlja taštinu slično ekluzivnom posrtanju koje bi vratilo uredan građanski život, slično pokvarenosti koja bi vratila poštenju.

POČETNO ZAVALJIVANJE U ŠIRENJU NOGU

Već na upisu u prvi razred gimnazije, tipične realke na Gornjem gradu, shvatio sam da će tu biti kruha za mene. Uveli su nas u golemu prostoriju, za koju se s vremenom pokazalo da je sportska dvorana, poredali nas pred nastavničko vijeće, pred četnu neurotičnih strvinara, koji su nas ispod oka promatrali jednog po jednog, želeći valjda ostaviti na nas dubok dojam, nešto kao pouzdanu sposobnost odmjeravanja dužine repa, kao da se to može nama, osmoškolcima, još posve živim i odvažnim zajebantima. Bilo je tu anemičnih lica, načetih kičmi, kifoza i spondiloza, rakova, parkinsonovaca u nastanku, zgrbljenih figura podrovanih godinama i sa svim tim u čudnom odnosu neka vrst obrambene strogosti, na rubovima usana ili na spoju brade s podbratkom. Sve je bilo tako neobično, jedno ljeto i očekivanja koja se rađaju iz pukog prijelaza iz nižeg stupnja obrazovanja u viši, pa ta lica koja su prije izazvala samilost, nego bilo što drugo, ukoliko su opće mogla nešto drugo izazvati u našim čistim dušama, koje su svu svoju zelenost čuvala za viši stupanj. Toliko sušičavaca s cigaretom u prstićima, toliko gladni h s gablecom, kiflicom s putrom, crnom kavicom, toliko brkatih žena i ćosavih muškaraca nigdje prije nisam vidio na jednom mjestu, toliko različitih ljudi koji su međutim bili istodobno toliko jedinstveni u svojoj odluci da nas puste da čekamo na upis, na točno vrijeme, koje je trebalo otpočeti kao u kakvom revolucionarnom prevratu ni prije ni kasnije, nego upravo u toliko i toliko sati, nigdje prije. Direktor, zvučna imena i titule, evidentni autoritet s tupeom od umjetne kose raspoređenog po cijelom čelu, pogledavao je na sat i frktao, odmjeravao čas rep nas đaka, koji je neprestano mijenjao oblik, čas parove naših nogu, koji su, kao po Pavlovljevu receptu, odavali toj mudroj, umjetno dlakavoj glavi sve o nama, plašio sam se da neki od nas već neće završiti razred. Direktor je ponovo pritisnuo kotačić na svojem satu, pričekao da prođe još nekoliko sekundi. Za njim su svi ostali pogledali na sat i čekali da prođe još nekoliko sekundi, iako je na nečijem satu bilo i pet minuta kasnije, ali neka se zna čije vrijeme ovdje protječe.

Bili su to moji prvi stresovi, prve egzistencijalne dvojbe – pobjeći od te strahobalne škvadre poltrona, direktorovih trbuhozboraca, akademaca, je li to ta autentična budućnost, je li to taj “pravi” izbor, humanistički put u tajne svijeta, ili pričekati da crni vrag pokaže svoje svjetlije lice, uostalom, u nuždi se misli. I ostao sam, zadovoljan već zbog toga što sam upoznao zrelost, kojom su mi svakodnevno probijali uši. Dani su doduše u školi prolazili sporo, mnogi su odmah shvatili da se vrijeme adekvatnije provodi “Pod starim krovovima”, u nečijem stanu ili na matineji u kinu “Lika”, a ja sam poput degenerika, mufa ili izdajice zajedničke

stvari sjedio sa još nekoliko štrebera, očekujući da Fizičarka održi obećanje, da počne ispitivati. Tako je počelo; još nas nisu ničemu naučili, a već su nas ispitivali. Njezine smo duhovitosti, dosjetke i viceve znali odavno, iako nije prošlo ni mjesec dana našeg boravka u tom hranu atomske ili atomarne misli, kako ja sama ponekad znala dvojiti. Jasno, klebarili smo se kao blesavi kad je izvalila da smo joj dužni gradivo kao Grčka, da smo zapeli kao očica na čarapi, da ona nema živce do Črnomerca ili debele kao čeličnu užad. Bila je to formula od prije dva stoljeća, kada je stvorena pedagogija bliskosti s učenicima, kao uletjeti s forom da se stvori prijatna atmosfera u razredu, pa onda udri po njima, svaku riječ, svako slovo, pravilo desne ruke, lijevoga palca, lijeve ruke, desnoga palca, sve to s fantastičnom mirnoćom i sigurnošću u glasu. Klebarili smo se međutim sa zadržkom, što se ubrzo pokazalo opravdanim. Svi čija prezimena počinju s prvih nekoliko slova abecede ukenjavali su se, dok Fizičarka nije izvela kopernikanski obrat. "Zažmiri, ti iz prve klupe! Okreni se oko svoje osi i upri prstom!" zažmirio sam doista, imao sam pune gaće, a bio sam sretan što baš ja moram uprijeti prstom, ja sam bar za sada otpao, okrenuo sam se i ... gle nesreće, nisam folirao, prst se zbunio, zadrhtao, potom se ukočio, istegao ruku, kao da snagom spasa vlastite kože može odahnuti, otvorio sam oči, tetka Fizičarka, na njoj se zaustavio moj prst. Gledao sam sve oko sebe, oko nje, možda bi netko drugi mogao odgovarati na pitanja, ali sam bespomoćno morao slegnuti ramenima i sjesti, što sam mogao?

Razočaranje je bilo neizmjereno. Pogrešno sam postupio. Zar sam mogao drukčije? Trebalo je da se okrenem, a ne poluokrenem ili četvrtokrenem, ja sam to shvatio kao trista šezdeset stupnjeva, zar sam ja kriv što njeno mjesto nije u magarećoj klupi, doista sam prevršio mjeru, zar je njoj tamo mjesto, pogrom. Izišao sam pred ploču i pravio se važan, sada sam se već stvarno pravio važan.

- Pravilo desne ruke!
- Ne znam - odgovorih više nego sigurno.
- Vidi, ne znam! A znaš li ti, mudrače s Istoka, nešto drugo?
- Znam dosta toga što nije pravilo desne ruke, ali pravilo desne ruke ne znam.
- Što je to što ti znaš, a što nije pravilo desne ruke i lijevog palca, palčiću moj?
- Pravilo lijeve ruke desnoga džepa, tu sam nenadmašan, kunem vam se.

Fizičarka šmrknu, zaceri kožu, jamicu između šiljasta nosa i tankih, nesenzibilnih usana i

ponovo zalista dnevnikom, kao da ništa nisam rekao, kao da me nema. Pomislih, možda je tolerantna zbog onih koji nisu u razredu, možda shvaća da sam zajebant iz nemoći, da sam heroj za svoj ef razred, da sam poput radničke klase u kapitalizmu, koja diže revoluciju jer u njoj nema što izgubiti. Ali činjenice su tu, nisam znao pravilo desne ruke, ni bilo tko drugi nije znao to pravilo, bili smo pravi vezeri, mi štreberi iz ef razreda.

- Ljevaci, svi ste vi ljevaci!

Stajao sam pred pločom i dalje, svi su gledali u mene. Ona me je ignorirala, tako mi se barem činilo.

- Recite barem pravilo desnog palca i lijeve ruke!

Šutjeli smo. Svi.

- A, ti mladiću, znaš li ti ovo pravilo? Ne, ne znaš?

- Ne, ne znam. Rekao sam da znam pravilo lijeve ruke i desnog džepa!

- Zna li netko drugi bilo što drugo što nije pravilo lijeve ruke i desnog džepa? Zna li uopće netko od vas nešto?

Muk. Tajac u svakoj klupi, očekivanja. Nesebičnost, volja da nam pomogne, dobrodušnost, sve nas je to osakatile. Mislili smo da zbilja više ništa ne znamo. Ona je sjedila za katedrom i listala po dnevniku, domišljala novo pitanje kojim će nas domlatiti, sjedila je na stolici i odatle čitala lekciju, vječnu i nepogrešivu, igrala se s našim strpljenjem, s našim ponosom, gnječila nas. Netko slabih živaca, čak nije bilo žensko, možda sam to bio ja, zaplakao je, a na njenu se licu pojavilo znamenje trijumfa; oko joj je zaigralo, tako iznenada i ritmički pravilno da je odmah bilo jasno da se ne radi o fori, nego o nekontroliranoj reakciji njezina sustava živaca na pobjedu. Ponijela se kao tele koje liže slanost mojih suza, mojega poraza, malenkosti i ništavnosti đaćića, drskog i kukavnog; ja sam međutim prije bio spreman povjerovati da se radi o kravetini par excellence, nipošto o teletu. Sa mnom se zbivalo nešto jezivo nedostojno, htio sam zaustaviti suze, odriješiti vezice s cipela i povesti svoju Fizičarku napolje, na vezici, ali nisam mogao, bio sam prikovan za neku buduću stolicu u svojoj glavi, iako sam stajao, pred njom i pred pločom. Trajalo je to časak, ali svi su to vidjeli. Nastavila je prozivati po redu, sprijeda, straga, od sredine, nije pomoglo. Nije gubila nadu, očekivala je da će barem netko znati to jebeno pravilo desnog palca i lijeve ruke, kad već ne znamo pravilo desne ruke. Njezino je dobro srce, u želji da nam pomogne, da barem nešto izvuče iz

nas, postajalo sve nemilosrdnije, što je uostalom čest slučaj s milosrđem. Napokon, htjela je čuti makar jednu jedinu suvislu fizikalnu definiciju.

Nitko nije ništa definirao. Teška žalost. Očajanje. Uto je zazvonilo. Tišina se pretvorila u galamu, opću dreku, pakao. Nastala je strka po hodnicima. Idući sat nastupa Hrvatica, ljubiteljica roto-romana, srpske kobasice i napisa iz "Arene", po kojima moramo sastavljati domaće i školske zadaće, uopće specijalna osoba, već po tome što obožava Dostojevskog. Nije da imam nešto protiv Dostojevskog i nije da se njih dvoje ne mogu dovesti u vezu – jedna stvar im je zajednička, a to je mrak, čisti čistuncati mrak. Čim je sjela za katedru, okupili smo se oko nje, jer je bila jedina profa koja je priznavala ispričnice. Jednima se, kao i obično, neodgodivo sralo, drugima teškoće sa crijevima nisu prestajale već tjednima, a tajna je bila u klincu iz školskog Kokošinca, gdje se pušilo pod odmorima, čiji je otac bio liječnik, specijalist za debelo crijevo i koji je po soma prodavao svoj potpis. Svjedodžbe su bile falsificirane, za to nije trebalo biti posebno mudar, ali papir je papir. Kako je netko ipak morao odgovarati, slabo su prošli baš oni kojima se neodgodivo sralo. Od romantizma do realizma, jedinstvena prilika da upotpuniš svoju kolekciju topova u dnevniku. Moderna, Matoš, borba Mladih i Starih, superiornost Mladih zbog inovacija i svježih ideja, zbog bezgranične ljubavi prema domovini i jednog posebnog tipa senzibilnosti, koji su unosili u svoje stihove, zbog oštice kojom su zarezivali stvarnost "pod kožu", da tako kažem pod navodnicima. Zamislite, nije mljela. Ona je čitala mnogo, priručnike. Svaka nova lekcija, nova stranica priručnika, kompendija, čisti dajdžest, barem da je Riders, malo Rosandića, malo Šicela, Flakera, Barca, svega pomalo, najviše ljubavi prema najboljem iz škole, naraštaja, uvijek je bio netko vrijedan obožavanja. Voljela je dirljive pjesnike, od čijih su joj se stihova rastvarale kaverne, od čijih je stihova isprekidano disala, tako da su joj se podizale sise. Povaljani po klupama, glava podbočenih dlanovima, uljuljkivali bismo se uz potoke neopisivih riječi, glazbe koja je navirala iz njezina velikog srca koje je kucalo za umjetnost, samo za literaturu, samo za lijepu riječ, za Domjanića. Priča o njemu trajala je neobično dugo. Genijalnost njegovih stihova, izražena na način plauzibilnih objekcija nijansi unutarnjega htijenja, spleta osjećaja, a njegova je kajkavska, štoviše, fatumska dijalektalna i dijalektantna riječ inkorporacija nostalgije za davnim vremenima kada se mirnije i poštenije živjelo, kada je ono domovinsko, rodoljubno, patriotsko, kako god hoćete, uznosilo svaku dušu, oplemenjivalo sirovog zagorskog muža, dok nam njegova kongenijalna pjesma "Ridi bajazzo" govori o nepokolebljivosti velikog pjesnika prema svijetu, koji da nije razumio, koji da je nipodaštavao, baca sebi pod noge zbog posve nevažnih stvari, zbog tjelesnih nedostataka, a na nepregledna prostranstva njegove idiosinkrastičke, minuciozne spiritualne moći, na njegovu prelijepu dušu i kristalni duh nisu se ni obazirali...

- Oprostite, ako sam dobro razumjela, Domjanić je imao ispravno tijelo?! – javi se Maja.
- Oh, zaboga, krivo, posve krivo shvaćeno. Zar vaši primitivni, dački mozgovi uvijek sve moraju dovoditi u vezu! Oh, oh, katastrofalno! I još ovako, usred predavanja! Nevjerojatno – uzdisala je Hrvatica.
- Stara je stvar da duh i duša nisu ništa izvanjsvjetko, samostalno, nego su u tijelu, zar ne, gospođo profesor? Zar ima nešto jače od tijela što utječe na duh, ili još jasnije ništa ne može utjecati na duh tako snažno kao tijelo! – Maja je inzistirala na svojem shvaćanju odnosa duše i tijela.
- Što si time htjela reći?
- Pa, to da je Domjanić zapravo bil najobičniji kripl. Tjelesni i duhovni. Ukoliko je, naravno, točna pretpostavka da na duh ništa ne utječe tako snažno kao tijelo, ne?!

Većina je tonula iz polusna u sve dublji, vegetirajući na rubu jave, gotovo zaboravljajući prisutnost, prepuštajući se drugom svijetu, gdje vlada mir, nepokretnost, lijenost i sve ono što su nam odavno prodali kao božićnu sličicu, koju uvijek treba imati uza se, ako se pojavi vrag, kao ideal komunizma. Budni su bili zatečeni u preživljanju cigaretnih kauguma, koje su se tada još kriomice dobavljale iz Trsta, u pravljenju balona, rezbarenju kukastih križeva ili sličnih državnih znakova po drvenim klupama, kao da striček John Stewart Mill odavna nije prokužio način da se otkrije grešnik, abortus lošega društvenog odgoja, sin obožavalaca društva kukastih križeva ili bilo kojeg drugog državnog znaka koji se smatra nepoćudnim.

- Tko ti je to rekao? Zar sam ja to rekla? To nije istina. Domjanić nije bio kripl, kako biste to vi rekli, nego je imao neke male, zanemarive nedostatke. Ja sam možda rekla to i ništa više. Molim, molim, ni riječi više – načas odahne, pa nastavi: – To je zbilja kaj god, to je sramotna manipulacija mojim djelovanjem, društvenom ulogom, dužnošću, pedagogijom. Istomštogođ, rekao bi Miroslav Krleža. U "Zastavama" – velevažno doda.

- Ali vi Krležu ni spomenuli niste, on s time nema veze. Ja sam čitala "Zastave", ali tamo nema ni riječi o Domjaniću. Kunem vam se, to nema veze. Nije istina da je Domjanić bil isravan kit.

- Ne želim s vama polemizirati, to nije dostojno mojeg položaja. Valjda vam je jasno. Ja to nisam rekla. Iz mojih usta niste mogli čuti da je Domjanić bio kripl, ni u tjelesnom ni u duhovnom pogledu, što vam pada na pamet?! Rekla sam da ga je okolina podcjenjivala zbog

efemernih tjelesnih nedostataka što nitko ne može poreći.

- Možda to nema veze. Možda ga je okolina precjenjivala, baš zbog tih nedostataka. Možda je i on sam sebe precjenjivao zbog tjelesnih nedostataka, mislio je možda da je time predodređen da bude pjesnik; možda je bio samo senzitivna, a ne i senzibilna duša, možda ...
- javio se Stipolšek, zvani Plošni.

Zaboga, već tri godine vas učim samo jednoj jedinoj stvari i ne uspijevam. Kakav razred, kakvi neotesanci! – mrmlja sebi u bradu neke nerazumljivosti, pa obnovljene energije nastavi: – Balkan, žitko blato, to je to. Zemlja Kosova, krvne osvete, lijenosti, gdje je tu Europa, civilizacija, gdje je tu napredak! Tisuće godina proći će dok vi shvatite jednu jedinu stvar, a to je banalnost najobičnijeg shvaćanja – da je Dragutin Domjanić velik pjesnik, zar ne? Točka. Ni riječi više. Majo. Drugi red. A, vi Brezičeviću, recite mi vi zbog čega je Domjanić velik pjesnik, zbog čega nas uzbuđuju njegove rime i strofe iz “Kipca i popevki”, “Po dragom kraju” i svi ostali stihovi iz njegovog kolosalnog opusa, po kojem on i jest velika ličnost naše, hrvatske književnosti, po čemu on je bio i još je uvijek pravi Hrvat?

- On je velik... ovaj ... jer je Hrvat. Zapravo ... ovaj ... ne...
- Ne mucaj, Brezičeviću! Na sunce s mislima. Neka na jeziku bude što je u glavi!
- Ali, u glavi nema ništa, kunem vam se!
- Zar i ti hoćeš u drugi red?
- Neću ... ali ... on je velik jer nas njegovi stihovi uzbuđuju, jer su kolosalni ... ovaj ... jer nije kripl, nego hrvatski književnik...
- Prvo, Brezičeviću, ustani kad razgovaraš sa starijim od sebe!

Oba brata, blizanci Brezičevići ustadoše. Od dva glasa, glasa čuti nije. Kao zlatno pravilo, šutnja je zlato. Oni su uvijek sve objašnjavali u poslovicama, osim ako nisu ostajali bez riječi. I braća, kao dva brata uboga, sjedoše kako su i ustali.

- Znači, tako. Nitko ne zna.
- Znam ja – javi se Zdenka, nabijena bildašica s nogometaškim nogama, osoba s pretjerano razvijenim porivom uništenja okoline, njena je specijalnost bila blato, tamo se osjećala najčistijom – ja znam zbog čega je Domjanić velik pjesnik!

- No, konačno netko zna. Već sam posumnjala u svoje sposobnosti. Bar nečemu bih vas trebala naučiti. Recite, Zdenka!

- Dragutin Domjanić je veliki, hrvatski, dijalektalni pjesnik, poeta i progresivni sudac Okružnog stola, predsjednik PEN-kluba za naše područje, senzibilna i nostalgичna osoba, ukoliko to može biti jedan sudac, velik je zbog svoje nepokolebljivosti prema svijetu, koji je u njemu gledao njegove sitne, beznačajne tjelesne nedostatke, a nije uočio njegovu veličinu duha, ljepotu i ushit njegovih stihova, koji hrane naš mozak, napajaju nam dušu, stihova koji reprezentiraju njegovu pronicavost i vidovitost, mogli bismo reći čak dalekovidnost, neku vrst proroštva...

- Nitko nije prorok u svojoj zemlji! – provali Brezičević, prvorodeni, ambiciozniji, pokušavši se tako spasiti od kvrge.

- Molim mir! Bitno je da ne zaboravite ovo što je rekla vaša kolegica Zdenka: “Domjanić je velik pjesnik, duša naše dijalektalne poezije, hrvatski velikan, neshvaćen od svijeta i ljudi”! kad već ne možete upamtiti više – reče i zaklopi dnevnik, kao da želi svršiti tu neugodnu diskusiju, u kojoj je dopustila da je skinemo s prijestolja umnosti, zrelosti, autoriteta, triju svetosti u koje nitko, a kamoli balavci iz trećega ef, ne smije ni dirnuti.

- To nije točno. Zdenka to nije rekla, uostalom – opet se javi Maja.

- Mir, molim mir! Još jednu riječ i zapisat ću vam jedinicu! Dakle – nastavi prividno mirno

- Domjanić je simbol plodnog književnog razdoblja, on je naš ponos, tradicija, njegovi stihovi, rime, lijepa kajkavska riječ, sve nas to uzbuđuje, obrazuje, sve je to cjelovit umjetnički doživljaj, za nas koji umijemo doživjeti najviše od svega, a to je lijepo. Zar nije tako, Majo?

- Nije, za mene nije.

- Svatko ima svoje omiljene pjesnike, ali ti moraš priznati da je to što je napisao on, Dragutin Domjanić, veliki sin maloga naroda s velikom kulturnom tradicijom, da je to objektivno lijepo, priznaj!

- Ne priznajem, jer meni to nije lijepo, jer ne znam što je to objektivno lijepo, jer ne znam postoji li nešto što je objektivno lijepo.

- Čak ni subjektivno ne priznaješ da je lijepo?

- Ni subjektivno. Ne priznajem jer meni to nije lijepo!
 - Kako nije lijepo kad jest! Po stoti put tumačim da je lijepo, a ti opet, nije lijepo. Zar ćeš reći da Domjanić nije hrvatski sin, pjesnik, velika duša maloga naroda, a prije svega velik čovjek?!
 - Kakve to veze ima s lijepim? Osim toga, sami ste rekli: "Bio je nizak, grbav, šepav!" Evo tu, ja sam zapisala! Odjednom vi opet bio je velik čovjek. Kako velik kad nije?
 - Ah, kakvo pomanjkanje svakog osjećaja za apstrakciju, to je nečuveno! *Ignorirantia crasa*. Nju ne uzbuđuju stihovi velikog pjesnika Dragutina Domjanića?
 - Ne uzbuđuju. Eventualno, sada već pomalo izluđuju.
 - Ti Majo nisi za gimnaziju – okreće se razredu, obraća se svima. – Za nju nije olovka. Za nju je kuhača, to je katastrofa!
 - Ali, gospođo profesor, nikoga ne uzbuđuju!
 - Uzbuđuju, uzbuđuju, barem razgaljuju.
 - Kako uzbuđuju, kao da ih razgaljuju kad mi te stihove ne čitamo, nitko živ ne čita!
 - Ah, ne čitate, tako dakle! Vi Majo ne čitate, oni čitaju, čitaju, čitaju, je li tako?
- U razredu tajac, ponovo.
- Ne čitaju, ne čitaju.
 - Neka digne dva prsta u zrak tko ne čita stihove velikog hrvatskog pjesnika, Dragutina Domjanića, sina...
 - Pitajte tko čita! – nemoćno će Maja.
- Znala je da se njezin dojam o razredu ne može promijeniti u trti, u dlakavoj situaciji. Pitanje je podrazumijevalo odgovor. Barem kada se radi o našem razredu.
- Posljednji put pristajem na kompromis – tko čita Domjanićeve stihove, koga uzbuđuju ili barem razgaljuju stihovi tog poete evropske razine, molim?
- Ispalo je, kao što se i očekivalo, da nitko od nas nije htio etiketu "slabo inteligentan", ispalo

je da svi mi drkamo na Domjanićeve stihove. Toliko nam je svima bilo stalo do inteligencije. Sat hrvatskog jezika i književnosti izazvao je iznenada nezapamćeno zanimanje. Natjecali smo se tko će izraziti veću ljubav prema Domjanićevim pjesmama, prema književnosti, prema Hrvatskoj, prema pozitivnoj ocjeni u svjedodžbi na kraju školske godine, koja je imala biti osnovom ocjeni u maturalnom razredu, a tko zna kamo nas je imala dovesti ta ucjena zapravo ocjena. Na sveučilište. Pokazalo se, zarana, kad je već mnoge od nas bilo kasno, da smo upoznali ljudsku dušu, onu najčešće, malo pokvarenosti do poštenja, posrnuti da bi se sačuvala ravnoteža. Hrvatica je bila u dubokom mozgovnom dreku, mi smo bili jadni, bespomoćni đaci, *tabulae rase*. Jest, ali više se ne da izbrisati što se na praznu ploču života upiše. To je sudbina onih čije su snage manjkave. Protiv Hrvatice i gluposti, njih dviju istoga roda, zbilja se nije dalo ništa učiniti: jednu je zagovarala školu, a drugu svijet.

Tako je počelo!

ZAKAŠNJELI POKUŠAJ PONOVRNOG ZADOBIVANJA NEVINOSTI

U sumanutu nastojanju oko zamisli djela koje će nadživjeti stvaraoca, nimalo nadzemaljski, nimalo nadstvarno, u hipu sam preskočio tek nekoliko ulica, zapostavio vrijeme i patentirao književnu proizvoljnost ili proizvoljno pristao na književni patent. Teorijskom se umu lako može pričiniti da se ovdje iznova radi o omaložavanju patentiranosti sadržaja i forme, ignoraciji zlatnih pravila, svega što se u isto vrijeme nadaje kao nužno, ako se želi ostati u pri sebi, a onda, kad se ta nužnost pretoči u riječi, u prijelaz misli u misao, neprestalno previranje gluposti u pamet, brutalnosti u suptilnost, istine u laž, nezrelosti u odraslost, i obratno, cjelina se rastvori u proizvod, u stvar – teorijski se um nađe u nedoumici. Gdje je ostao stvaralac? Gdje je on koji umire za ideju, kreda, za stil, za tezu, za vjeru, on koji ni dio ne zadržava za sebe već se sav predaje djelu? Sve njegove predaje stočene su u djelo, koje svojom stočenošću, zaslužuje djelatnika i od njegove navlastitosti, svega onoga što on istinski jest, što je isijao iz sebe, od svega toga odjednom nastaje nešto drugo, netko drugi, neprepoznatljiv, gotovo stran. To što je jesam ili nisam ja, ili jesam tako da nisam! Nisam samo dobar već i zao, nisam samo jak već i slab, u zdravlju je uvijek dio bolesti, u trajnosti dio prolaznosti, u odličnosti dio osrednjosti. U sumanutom nastojanju da se vratim sebi, u pokušaju koji vas više ne može iznenaditi, stvorio sam se tamo kamo me dovela dekonstrukcija romana, destrukcija pameti s diplomom komparativne književnosti, destrukcija mudrosti, simbolizirane sovom i šišmišima; ja li baš posve slučajno da su grčki simbol mudrosti i danteovski – pakla – isti?!

Guza mi je naprosto utrnula. Sjedenje u redakciji beskrajno zamara. Žilice u mozgu najavljuvale su kidanje od zamora, pričinilo mi se da srce sporije otkucava, da brže dišem. Zamislio sam se pred ogledalom, beznadno piljim u svoje noge, klempasto-bapska stegna, u masne otekline oko struka, vidio sam se kako preskačem konopac, pravim deset sklekova, deset čučnjeva, pa na leđa, pa deset puta do nožnih palčeva, svijeća, vježbe za kukove, sve to uz pravilno disanje, udahnuti na nos, izdahnuti na usta. Pobuna zapostavljena tjelesnog bitka ili duha, koji se buni zbog zapostavljene tjelesnosti. Uzimanje u zaštitu drugoga najefikasnija je samozaštita! Drugoga? Kao u odnosu subjekta i objekta; nema Prvoga i Drugoga, već uzajamni odnos, prožimanje. Nema subjekta na koji ne djeluje objekt, i objekta na koji ne djeluje subjekt. Nema tih ljudi, dopisnika, suradnika, nadglednika, urednika, rukovodnika koji ne djeluju na oblikovanje moga duha, ali i moj duh djeluje na njih; oblikuje

ih u odnosu poslušnosti subjekta, subjektivnosti subjekta, koja se bezuvjetno podaje objektivnosti objekta, njih predmetnutih preda me, njih koji me konstantno mrve i melju na žrvnju posilničkog odnosa. Slabost, kao da će svakoga časa u sobu ući on. Veliki glavni urednik, polupismeni skriboman, poljoprivrednik od zanata, iskrižati moju reportažu, redigirati moju redakтуру, po stoti me put upozoriti da nije dobro promet već saobraćaj, a “Naš jezik” i komunikaciju među ljudima poslati k vragu, kao što je odavno poslao zdravu pamet, certifikate, jezikoslovce, usijane profesorske glave, ignorante i trabunjale. Ljepota njegova stočarskog i ratarskog bitka ranjena uredništvom, komunikacijom, telefonom, kolektivnim životom, sve se to izrodilo u neman koja čas proganja druge, čas sebe samu, ali bez prestanka. Sa mnom se zbivalo nešto poput sna u snu, poput umišljaja koji u bunilu za stolom u redakciji, zbruci članak i ljudi, obveza i afiniteta, postaje java, zbiljnija od najnestvarnijeg sna. Izvan sebe, preplašen mogućnošću da se pojavi njegova policijska spodoba, ustao sam, zaboravivši na hrpu papira u ladici, koja je čekala na redakтуру, pospremio sam korigirane špalte, zaključao pisaći stol, pogledao kroz prozor u dvorište, obukao se izletio na hodnik. Pogled lijevo, pogled desno, redoslijed je ionako nevažan, u istom sam času shvatio, nigdje nikoga. Nešto se dogodilo, pomislih. Oni znaju da ću ja otići, da ću nestati iz njihova vidokruga, ali me prije toga žele uništiti. Oni vrebaju iz prikrajka. Ali kojeg prikrajka u ovom dugom hodniku? Svi vide sve. Pedeset pari očiju prate svaki korak. Oni znaju da nisam stigao na vrijeme, da sam se zadržao tek čas, da sam otišao, ali kamo, kamo?! Sastanak, možda. To je njihov doprinos radu, oni će me znati kazniti što nisam došao na posao, oni će znati da nisam htio doći, stigla je prijava, moram otići, ne mogu više izdržati. Zaplakao je netko, to sam valjda opet bio ja, kao pred Fizičarkom, kao pred moćnom životinjom koja me u stopu prati, kao pred preprekom koju ne možeš preskočiti, kao pred vratima iza kojih je zid.

Hej, rekoh sebi, nećeš li stisnuti prsa, nećeš li opustiti grlo! Čini što te volja, samo ne plači, ne cmizdri. Disciplinski je postupak neminovan. Izdrži svoje postupke, smirih se nakon, sakupih na hrpu sve svoje razasute dijelove. Shvatio sam da nikakav čas za moje smaknuće nije kucnuo, da me za sada ostavljaju na miru, ali moram van, pozvat ću prvi slobodan taksi, ne, još bolje, potrčat ću za prvim vlakom koji kreće, bilo kamo. Zablenu sam se u bravu na vratima, bila je razvaljena. Netko je provalio! Kako sam zapravo ušao? Tja, bilo je otključano. Gdje su ostali? Valjda ipak u tiskari. Zar lektorica nije zaključala vrata? Vratio sam se u sobu, zavalio na stolicu, onako odjeven u hunter i zamotana vrata šalom, zapalio sam svoju drugu cigaretu, toga dana. Zaboga, nešto se sa mnom zbiva, odlučuju trenuci, hoću li poludjeti, hoće li se opet razbistriti, neće li to biti istinsko ludilo koje se obnavlja nekom imaginarnom bistrinom, jasnošću zahtjeva za opstanak?! Praznina, strah od ničega,

od onoga koje nije nešto kao kod dijalektičara, koje nije nešto kojemu se na početku krasi veliko slovo, već je ništa bez ikakve kvalitete, ukoliko i izostanak bilo kakve kvalitete nije kvaliteta sama (evo mog prokletog nihilističkog, antitetičkog, dijalektičkog opozita), ono totalno *nichts*, prikrivena bojazan od šutnje i prešućenosti u životu nabila se u sve moguće pore na mojoj koži; toga sam časa spoznao da se nikada neću izvući iz ovog prizemlja svijeta, redakcija novina radnoga kolektiva, da ću vječno upropaštavati svoje zlatne snage na sporenje s ljudima slaba značaja, znanja i interesa za bilo što drugo što nije novac i ono što se za novac može kupiti. Oni po odjeći mjere rep, oni ti zaviruju u lonac, najprije pitaju za porijeklo, oni patnju pretvaraju u kontinuitet, oni, to ste vi!

Vi me mrzite, ne podnosite moju prisutnost, ne podnosite moju visinu, jer vaša niskost u njezinoj prisutnosti postaje još očitija. Ili drukčije? Tja, kad bih sebi izgledao visok samo zbog vaše niskosti, zar bih to utjecalo na vašu – niskost? Možda je sve to sujeta, ali što, uostalom, može za moje duhovno zadovoljstvo učiniti objavljena knjiga eseja, što može za mene učiniti deset takvih knjiga, tisuće čitalaca koji će trovati svoje kratko životno razdoblje rečenicama bez nekog bitnog značaja za ekskluzivnost života osim poruke ekskluzivnosti, bez bitnog smisla i sadržaja, jer sve što se napisalo o umu, slobodi, bitku, životu, sve je to, ili prelijepo da bi bilo stvarno, ili prestvarno da bi bilo lijepo. Ostaje ljepota forme s kojom se živi i umire, koja nas dijeli na odgojene i neodgojene, na one sa stilom i bez stila, na uzvišene i ponižene, na otmjene i grube; ljepota koja izaziva najveća zla. Gdje je Platon sa svojim trojedinством ako nešto tro može biti jedinstvo? Gdje je dobar rat, lijepa lešina i istinska laž, temeljna laž?

Trista pedeset i šest kvadrilijuna (do vraga neizmjerne brojevi koji se Ovdje uporno i bez izgleda na prestanak broje već predugo; brojevi koje ne želim mjeriti, do vraga!) – trista pedeset i šest kvadrilijuna tjelesnih stanica borilo se protiv jedne životne konkluzije, ispod crte, s premisama provjerenim i točnim, zar vrijedi živjeti nešto što se uvijek iznova pokazuje kao promašaj, kao nemogućnost? Hej, gdje mi je taj bitak izvan mene, gdje se zavukao taj marksistički mišić koji nijedna mačka sumnje ne može istjerati? U kojoj je rupi ta moja moguća koincidencija s tuđim dobrotama? U kojoj duplji prebiva drugost mojega pokvarenoga JA, moje moguće zločinačko određenje, bit u mogućnosti? Zar sve to nije i realna mogućnost za koju će se u nekoj drugoj konkluziji pokazati da je istinita, da je konzekvencija želje da se bude svoj prijatelj, da se ne bude glup?

Velikodušni i malodušni, zar tu postoji izbor? Velikodušnost se ne isplati, rekoše malodušni i nastaviše živjeti još snažnije, još sigurnije. Sve te stanice malaksavale su, razarale se u

vječnoj neodlučnosti, poput njihova bitka, mene, što bi tjelesnom imalo biti zabranjeno. Kakva promjena! Komadić duha kojem je do samoubojstva, do prve istinske konkluzije, rapidno se raspadao. Prava pravcata duhovna paradentoza, što bi opet duhovnomu imalo biti zabranjeno. Uto je zazvonio telefon. Netko dakle zna da sam u redakciji? Ili je ipak slučajno? Da podignem slušalicu? Što ako je netko tko bi mogao pričekati? Aleksandra? Kakav asocijacijski spoj. Utaman razgovor ako me zovu zbog emisije na radiju, zbog izlaska na čašicu razgovora, razmjene govora, dva govora ili više, sve to može pričekati, bolje je ne podići slušalicu.

Postupam pogrešno, posve pogrešno, u svakoj najbezveznijoj stvari, sasvim pogrešno. Ništa mi se više ne čini sigurnim, pouzdanim, sumnjam u taj telefonski poziv, u tu razvaljenu bravu, protiv mene su i oni koji me prividno podržavaju.

Telefon je na neko vrijeme prestao zvrndati, a onda opet, činilo mi se ovaj put prodornije, izazovnije. Rekao sam sebi, ne smiješ podići slušalicu, što te netko više treba, to budi uvjereniji da ne trebaš uskočiti, ti nemaš prijatelja, a samo se prijatelji mogu neodgodivo ustrebati, zar ne, samo prijatelji. Nešto je zastrugalo u mom radnom stolu, golemom drvenom stolu, s mnoštvo ladica. Miš, zaboga, što bi miš radio u redakciji, sa mnom stvari već vrlo loše stoje. Paranoja, to su mi oduvijek govorili oni koji su tvrdili da me poznaju. Zaboga, što bi miš u mom radnom stolu, osim ako ga netko nije u njega namjerno stavio? Pa, jasno, netko tko je provalio, taj je telefonirao, a da bi me dotukao, smlavio kao konoplju, dometnuo je miša u moj radni stol, je li to sve, pitao sam se, ne mičući se iz stolice s naslonom i ručkama od izlizane kože, ispod koje se naziralo drvo. Postalo mi je vruće, razvezao sam šal. *Felix qui potuit rerum cognoscere causas*, kao *deus ex machina*, ponovo mi se javio rješenje i čvrsto odlučim da podignem slušalicu, zar smijem dopustiti da me razdiru dileme, tko je zvao, tko je provalio, stavio miša? Skinuo sam hunter, spreman da podignem slušalicu čim telefon zazvoni, zar ne trebaju nekog drugoga, zar u redakciji ne zvoni telefon i za druge?! Utjeha je umalo uspjela, ali miš, što s mišem? Odvažih se, skočih sa stolice, povukoh donju ladicu, pa gornju, srednju, sve sam ih povukao, izvukao, navukao, izbacao iz njih sve što se dalo izbaciti, pretražio sam svaki kutak u mračnim dupljama svog radnog stola, pootkidao zaštitne papire sa dna ladice ... što da učinim da bih se spasio od duhovne rastrojenosti koja prijeteći da postane moj habitus, što da učinim da spasim svoje već podvojeno ja, potrojeno, početvoreno, kako je lijepo raspasti se u pepeo, kao munja, nestati odjednom, postati odjednom ono "ne". Zašto se, do vraga, ponovo ne oglasi to zvono? Ono "ne"? Da nije netko umro? Zvrndrrrr! Osluhnem, ne mogu vjerovati. Zvrndd... Podignem i spustim slušalicu.

Zao čas pretvorio me u drugo – ja. Umro je ujak. Djetinjstvo u sunčanim razdobljima, na imanju kraj Virovitice, ribnjaci i potoci, lugovi i grmad kupina, laništa, sve se to stopilo sa slikom ujaka na biciklu, koji nas je uvijek dočekivao na stanici u Pepelanama, nasmijan nekako iskren do kraja i uvijek, kao da ovdje živjeti i biti podrazumijeva jednu jedinu stvar – samo se smijati, makar i kesiti, ceriti se kad si najmanje zadovoljan sam sobom i drugima. Djetinjstvo na suncu, s ujakom na biciklu i čuvstvo neuništivosti, kakvo se zbiva u dječjačkoj glavi, koja u društvu s jednom zreloom, ali jednako vedrom glavom osjeća svoje biće kao beskrajno sretno i široko, prostano do neba, do plavetnila koje ne može biti tako zlo i kratkotrajno kao što se ponekad priviđa i djeci kad netko umre, ali to umiru drugi, to nestaju Krizmanići, Štrkovi, to umiru seljaci, nadničari, njima je valjda suđeno, ali moj ujak, jer samo mi je do njega bilo stalo, i ja, nitko drugi, samo mi nismo ni mogli ni smjeti umrijeti, to je bila aristotelovska nemogućnost. Sjetio sam se te posljednje točke utočišta u svom životu, u tom zlom času, koračajući kamenim pločama mjesne crkve, shvaćajući da piljim u iznakaženo lice mrtvaca, uska nosa, tankih nanosa pudera na stranama tog drukčijeg čovjeka, ujaka urezanih poteza skalpelom, obduciranog u ime napretka znanosti, što se to učinili s mojim ujakom, što ste mu otvorili usta, zaklopili oči, zar doista toliko treba falsificirati zbilju, zar da uvjeravate ove koji plaču svoje bolesti i strahove, zar da ih uvjeravate da se može umirati i iskeženim zubima, kakva komedija! Podvaliste mi, ali baš me briga. To treba vama koji tek uz predmete vežete osjećaje, vama koji u osjetilnim predmetima dohvaćate zbilju tek ukoliko ona korespondira s vašim malograđanskom predodžbom smrti, rođenja i ljubavi, svega u što projicirate svoje ništavilo, svoj izostanak bitka, ono malo što nedostaje da ne budete samo dio malog grada, već i maloga ljudstva. Ni toliko vam ne dam, vi koji sjedite u redovima drvenih klupa savršeno raspoređeni. Vi savršeni. Vi čija je savršenost u razmaku. Publiko. Po narudžbi u ovo bilogorsko naselje dovukli ste čitav orkestar, sastavljen od dalje rodbine, pola orkestra Zagrebačke filharmonije, neka se ponovo prepozna pedigree, tu pred ovim jednim nadničarima koji vas pamte po blještavim haljinama i nosovima uzdignutim do neba, – pazite, gospoda nosovima zarezuju nebo, da vam ajngeli ne padnu na glavu! – Mendelssohnova Šesta sonata u d-molu! Dali ste Poldiki šansu. Orgulje su spremne, neka se dokaže, on, suvišan čovjek s dobrim kritikama i koncertima u Glazbenom zavodu, po kojima će ga pamtiti sva naša usrana bapska ergela, sinagoga će mu prirediti primanje, ujak bi se smrztio da zna što ste mu priredili, vi prokletnici!

Gledate u istom smjeru. Slušate istu glazbu. Ne vidite što već niste vidjeli. Ne čujete što već niste čuli. Primjećujete moje nacereno lice. Primjećujem da ste me primijetili. Primjećujete da sam primijetio da ste me primijetili. Zbunjuje vas izostanak tamnog odijela, bijele košulje i decentne kravate, za priliku kakva je pogreb. U vašim se očima bore poštovanje i prijekor.

Ili, još prije, vjera da sam doista šenuo, da mi više nema spasa. Zar on, to jest ja, koji sam ujaka jedini volio, zar ja da se smješkam na njegovom pogrebu? Da, ja. Pa neka se u vašim pogledima ogleda istina propuštena bitka, neka se vidi da je vaša istina u ponavljanju, vaša je istina u istom, kao da ste joj nadjenuli i ime. Ne križam se, za ime boga. On je u Partiji. Ali to je staromodno, zbog Partije se ne križati, zar ni na pogrebu vlastitog ujaka? Skandal, to se ne može drugim riječima opisati. Oprašao bih ruke u vašoj svetoj vodici i dao vam da se napijete. Popišao bih se i dao vam da se napijete. Vama je svejedno, vi nemate ništa protiv, jer voda je sveta. Vi ne biste primijetili razliku, jer ne biste smjeli. Predstava, samo predstava; a ja sam izbjavljenje od tog dosadnog i besmislenog čina, praćenog glazbom, vi o meni mislite, želite me domisliti u svojim vlastitim okvirima vremena i prostora, hobbesovskog kita u čijoj utrobi ne valja pitati ni za što što nije vi, ni za što što je vi, ni za što opće, eshatologijsko, jer je to propast, idiotizam, to je dokinuće vaše privremenosti. Mislite, trošite se. Mislite da biste se prikriili. Prikriivate se da biste se otkrili. Uznemireni ste, isprovocirani. To više nije ludilo. To je na granici ludila, to je zajebancija. Oprostit će ujak. Mene treba istjerati napolje, ja sam zavidan Poldiki na životnoj šansi, tu u mjesnoj crkvi, pred odrom rođenog ujaka, za koga nitko od vas nije imao mnogo smisla, zato i možete dobro glumiti svoje uloge, svirati. Što dalje od lika, to bolja gluma! Kakav vrhunski estetski zahtjev koji se kod vas umnožava beskonačno! Vi iz perspektive tog besmisla shvaćate da mene treba istjerati, protjerati, pretući, kazniti, pritisnuti, sapeti, prikovati, zakovati. Osjećam vas. Poput tijesnih cipela. Razumijem vas. Vi biste mene na križ. Koliko li ste bogova napravili, za kratko života, svatko od vas, gospodo rođaci? Igram do kraja, zar to nije naša zajednička, obiteljska predstava? Povlačim se u najbliži kut. Želim da se zamijetite. Izbavljate se sami. Zabavljajte se tako da izdržite poglede, da izdržite da se ne pogledate. Između hladne pobočne stijene i krstionice stojim glave podignute prema plavom nebu na kojem svjetlucaju zlatne zvjezdice, zapravo razasute posvuda po stropu mjesne crkve. Gledam u prizemni svemir nove umjetnosti, šarenila, kako da vas izbavim iz zla, kako da obijem oklop vaše perfekcije u svakom pogledu, vaše postojanosti. Nema upitnika. Podižete glave da vidite što sam vidio. Vama se živo jebe za ujaka i ceremoniju, vaša je znatiželja jača od vas. Vi gledate da biste vidjeli što sam mislio. Vi ne vidite jer ne mislite. Vi ne mislite jer ne vidite. Tautologija vašega bitka, njegove hipostaze, gospodo nepromjenjivi. Vi se zaboravljate, brbljate. Blješćete. Zamijenili ste fugu za finale. Zamijenili ste predstave. Nastavljate mirno sjediti jer drugi mirno sjede, on se ceri, kako ste znali, vi mesari, da treba namjestiti, nasmijati tu bezizražajnu njušku iz koje ste povadili sve što se daje povaditi?! Slušate odjeke posljednjih zvukova, očekujete da svrši predstava, drugi očekuju da vi prvi ustanete, vi očekujete da oni prvi ustanu, ostajete sjediti. Slušam kako se nakašljavate.

Ustajem. Vi ustajete. Htio bih biti netko tko bi prije svoga bivanja bio korak dalje unatrag, gdje se zbivaju neki drugi ljudi, neko drugo, vama udaljenije JA, htio bih biti takav kakav bih vam mogao reći da idete do vraga, ah, htio bih da vas nikada nisam sreo. Ne razgovarate jer drugi ne razgovaraju. Glazba se ponovo razliježe iza vaših leđa. Duboko dišete, drhtite dok punoća orkestarskog zvuka prodire kroz svaki dio vaše manjkave cjeline, što je vrlo vjerojatno uvjet bez kojega nema vašega opstanka. Svjesni ste svoje dužnosti, svjesni ste obaveze da se ne brukate pred ovom svjetinom otraga, ispod orgulja, vaših slugu iz nekog prošlog vremena; zadržali ste svoju uzvišenost i poziciju koja vam omogućuje plemenitost, dostojanstvo kakvo se slučajno stječe i lako gubi. Glazba, kupleti, dekoracije, kostimi, klasični, stil, lepršav, starinski, provjeren, *que-sais-je*, sve je u vas u jednom tonu, u stilu stropova Schönbrunna, Gloriette, raspojasano, prpošno, raskošno; kinesko-iransko-astečki larpurlartizam s arhitektonskim čudovištem kao središnjom točkom jutarnjeg pogleda kroz prozor; kod vas se čak i umirati mora u svjetskoj, kozmopolitskoj maniri K.u.K. Mirišite po slatkastim parfemima, upotrebljavate viljuške i noževe, to je znak osobite predisponiranosti za manikirane nokte, napudrana lica, pedikirana stopala, dolikokefálnost, pijete naročito otmjeno, naglašeno sitnih gutljajčića, izbjegavate prisnosti, kakvoj li određenja, kakvog li napretka! Opet vas gleda. Okrećete glavu. Poldika je doista odlučio iskoristiti ujakov pogreb. Počet ću bisirati, kao na kakvom koncertu za Muzičku omladinu, *Piece heroique* op. 128. Ja sam vam namignuo. Popravljate frizuru, uklanjate dlačice sa crne satenske toalete, laganim pokretima prstiju, otmjeno. Ne možete vjerovati. Vjerujte. Uzbudeni ste. Ne usuđujete se pogledati. Tek načas pogledaste oca, do vas, nije li on primijetio što se zbiva s vašim sinom, koji je evidentno skrenuo stavio se u zgrade; čitam vaše misli, gospođo, vraćate se u djetinjstvo, dakako moje, prve znakove asocijalnosti, emocionalne neudešenosti, prvi posjeti psihijatru, aha dijagnoza, povijest bolesti! Prikrivenost jednom mora izbiti na vidjelo! Bože moj, nikada se ne zna; uostalom zna se, zakon velikih brojeva, jedva smo ga uvalili, vječno smo ga morali uvaljivati, nekomu, nekamo. Stres, duševna klonulost koja se pretače u krajnost, jednom mora izbiti! Ali tata ne primjećuje, on se koncentrira, doživljava bujicu tonova kao pravi konzument estetskog, žmiri. Vi majko pobožno držite ruku sklopljene u krilu. Vi ste vodiči stada, nit umjetničkoga, žica, u vama titra božanska bit. Odlučili ste da me posljednji put prekorite, dajete znak Aleksandri, ne shvaćate da sam uklonio sve zapreke, plazim jezik vašoj gospoštini, počasnom arijevtvu, prvoj haljini "Esplanade-Intercontinental", vašim Hanusima Habeima, Konsalicima, Simmelima, vašim "Bunteima", otmjenoj veličini u stavu, neizlaženju među svijet, svemu plazim jezik. Nešto šapuće. Izigravam elementarnu odsutnost, duboko zamišljen, uživljen u glazbu. To je vaše sredstvo kojim se svagda uspješno služim kad treba odgoditi obračun. I vi ga odgađate.

Radije bih da se nisam rodio, da nisam među vama. Vi biste radije da prestane ova duga, beskrajno duga i dosadna predstava, ovaj besmisao, vi biste najradije zaplesali, zacerekali se, vas sve to nagoni na smijeh, ali nećete priznati. Priznanje obavezuje. Ne želite biti obavezni. Nastupa olakšanje. Okrećete se, sućete svoje vratove, dajete se napokon osupnuti svršetkom, osupnuti glazbom. Poldika, veliki obiteljski orguljaš, rupčićem briše znoj sa čela. Opraštate mu za sve propuste u muziciranju i nedoličnom ponašanju, na štreberstvu, shvaćate da ste nezahvalni. Ne shvaćate koliko ste nezahvalna tema, gospodo najbliži rođaci; vi rođaci, a stranci, vi najbliži, a tako daleki!

I kasnije, dok je povorka lagano, gotovo neprimjetno klizila zaleđenom cestom prema groblju na zapadnoj strani naselja, kao da sam zaboravio na nesreću koja je, činilo mi se, samo mene zadesila istinski; smijao sam se svojoj nepopravljivoj žučljivosti, kao lavina koja će provaliti, skotrljati se i sa sobom pokupiti sve što se nađe na putu, sve što sam i sam smatrao granicom dopuštenog, koja mi je omogućavala da koliko-toliko živim normalno, da bivam onakvim kakav bijah uvijek i kakvim me bijahu upamtili i hipostazirali. Nagrizao me moj mali mišić iz radnog stola i neka mi nitko sentimentalno ne zamjeri, posve sam zaboravio na ujaka, na sve lijepo proživljeno s njim, na djetinjstvo kad je sve cvalo i rađalo se, a sada, što mi je bliža zrelost, ili starost, relevantnost, odgovornost, kao da sve to umire, nestaje u pravilnim razmacima, ne baš tako često da se ne može živjeti od umiranja, kao da umire, kao da se ne može živjeti od umiranja, kao da umire, kao da se sveti život za ono što je jednom davno bez računa dao ili posudio, više ne znam.

Nad nama se kidalo nebo u krpe od oblaka, rastvaralo se i u trenucima zaustavljalo i nije se micalo, kao da su se oblaci prikovali za njega, a dolje, pod nogama, škripao je snijeg... dosta vas, dosta tih dugih haljina u tamnim bojama, s novogodišnjih proslava, dosta kazahstanskih ovaca i čizmica od ševroa, dosta svega, dosta tih fraza bez riječi, dosta tih poziranja bez lica, dosta pretvaranja; skidajte svoje velove, svoje šalove, prekinite modnu reviju koja postaje maskenbal, razmaskirajte taj konvencionalni čin, taj pogreb, to teško breme, ionako je komedija svršila, ionako više nitko nije fin, razotkrilo se maskirano vrijeme!

Gdje je centar svjetske mode, koje su posljednje modne tendencije, tko sada caruje - Rabane, Ricci, Quant, Dior? Slijedi *passage*, patetična dionica, razliježe se drama, kor, zbor, umor, dvor, svaki tvor; neka se prevrne lijes, neka se prospe gomila ucrvana mesa, neka se izbljuju nebesa, neka vas Gospod obdari prizorom, neka svi vaši uzvišeni trenuci minu; ja

vam obznanjujem sudbinu!

Kakve li rimovane patetike, priznadoh svojoj taštini nadmoć. Čime li se bavim, neprestano, kao da sva tajna ovoga svijeta leži u jednoj beznačajnoj gradskoj, malograđanskoj obitelji trgovaca drvom i direktora uvozno-izvozno firme, obitelji koja se podigla na stranim jezicima, na raznovrsnu podrijetlu, na onomu manje-više savršeno savladivom do pete ili šeste godine života. Zar da ta neinteligentna životna veza s rodbinom presudi moj interes za čitav život, da odredi moju budućnost, da zacrta miljokaze na svim stablima koja me očekuju? Prije nego što uopće domislim što bi dalje valjalo reći, prije nego što učinim bilo kakav prijelaz na drugu stranu, gdje ne vrebaju zamke ponavljanja i dovršenosti, zaokruženosti djela, a tko je uopće rekao da se tu radi o djelu, barem ne u onom smislu u kojem ono znači nešto pozitivno, što brani kanone, propisane estetske zakone i principe, formu i sadržaj, kompoziciju, valja upozoriti na jedan jedini poticaj u cijeloj stvari, a to je istina, najstvarnija, onako kako je doživljavam ja karijera, samoubojstvo, izlaz između dva loša rješenja, životopis, Hegel bi to proglasio estetskim carskim rezom, istina koja bi da pobjegne od sebe same i neprestano bježi, uzmiče pred sobom, svojom opsjenom u liku duha, dosjetke, veličine bijega iz okvira nametnuta života, sve je to isti pokušaj održanja na životu, ista vrst *Da-seina*, zubi koji prijete oštrinom svojih bridova, propast jedne vrste koja se zaljubila u svako svoje djelo, ne prepoznavajući krajičak istinskog u laži, oklop civilizacije i kulture, jedno lupanje koje se ponavlja i u kojemu ništa nova, apsolutno ništa nova ne može biti rečeno, ostaje šutnja, ostaje oklop, strašniji od kornjače, od ježa, od puža, oklop koji nam je sakrio sluz, ljigavost, ono odakle je počela stvar, odakle se rodio poticaj. Ne zagovaram svoje tijelo, niti ono može zagovarati ovo djelo, koje djeluje sastavljeno od dijelova. *Cjelina je neistina!* Gdje li je istina? Zar nije u mojim dijelovima, zar ne upućuje negativna dijalektika i na moju osnovnu usmjerenost, na moje utemeljenje u pojedinačnom, koje je opće za svako pojedinačno i koje završava od trista šezdeset i pet kvadrilijuna stanica, o kojima je već bilo govora i koje čine mene, zar nije u njima, u mojim dijelovima ista varka koju nazivamo istinom?

Gdje da onda pronademo savršenost djela u dijelovima? Gdje je opravdanje za onog miša iz ureda? Gdje je istina telefonskog poziva? Gdje su ti dijelovi? Kako ih sabrati u cjelinu? Kakva ih kompozicija može sakupiti na hrpu a da iz nje ne vire rečenice i misli poput kopalja zabijenih u stog sijena? Nema opisa na pedeset strana, nema pejzaža, osim u krpama i pretis-bocama, nadolazećih oblaka prikovanih za nebo, krajnosti koje se sastaju u beskraju, nema likova od kojih svaki živi svoj autentični život, nema one detaljnosti u opisivanju nabora na haljini i na koži staračkog lica, nema nepotrebnih preseravanja, iako znam da oni

ljudi koje nisam mogao izbjeći na početku smrde još na ovim stranicama i nije isključeno da će mirisati do kraja, nema onostrane slasti u metaforama, poetične uzvišenosti od koje padate u trans, emocije su svedene na najnužniju mjeru, koječega nema, a ipak nešto ima, koječega ima. Ako, dakle, istina nije u cjelini, odnosno ako cjelina nije istina ili, još zaoštrenije, ako je cjelina neistina, tada je istina u dijelovima, nazvali ih mi pojedinačnostima ili posebnostima, ili je uopće nema. Ako je nema, onda je besmisao ovoga govorenja ravna besmislu svoga govorenja, ako je pak ima u dijelovima, onda je svaki dio djela istina, makar istina jedne evidentne egzistencijalne laži, istina neuspjele artikulacije umjetničkoga koje se zbiva za jednim stolom, uz šalicu kave, miris pečenih češnjovki i kisela zelja iz kuhinje, prije odlaska na partiju šaha kod prijatelja, koji ionako već dugo čekaju ali neka čekaju. Uvijek kad se odnekud vratim, kad ponovo sjednem za stol i prevrćem dovršene papire, uglavljene i zaglavljene, kad ih rasplićem, uvrćem, zavrćem, dohvaćam nit, gubim se posve, kao da me nikada nije ni bilo na hrpi, rastresem se do kraja i onda ponovo stvaram nove dijelove i više ne znam je li istina u ovim ili onim dijelovima, ima li više istine u mojoj rastresenosti nego u svim djelima nastalim u razdoblju realizma, ima li više istine u mojoj nemoći nego u ukočenoj moći, koja će jamačno već sutra blistati u formi kipa na našem trgu.

Takav sam ponekad, ne vjerujem ni samomu sebi i prava je nesreća što takav nisam češće, poštediti bih vas jednoga čitanja, jedne istine u dijelovima, koja se sabire ipak u cjelini; kao na mitingu u podne; kad su nas iz gimnazije dotjerali u redovima dva po dva da slušamo, da čujemo, da se divimo našem genijalnom, revolucionarno raspoloženom drugu gradonačelniku, da upijamo svaku njegovu riječ, da nas te riječi u svojoj dubini očaraju, da nas općine. Bili smo već pri kraju drugog razreda i ne vjerujem da je bilo tko od nas tada vjerovao da je općinjen. Mogli su nam podvaliti bilo kojega gradonačelnika, mogli su nam dovesti Hitlera ili Čombea, nas bi baš bolio jura za njih. Jedino smo čekali da se miting što prije završi, da se iskrademo iz reda i nestanemo. Pritoci organiziranih radnika, službenika, đaka i ostalih revolucionarno raspoloženih posilnika iz okolnih ulica slijevali su se na Trg i već izdaleka odobravali, kao da znaju o čemu se radi, mahali su transparentima, zaustavljali se pred željeznim branicama. Naš je gradonačelnik nesumnjivo velik čovjek, on je mnogo učinio za naš narod i naš grad, izgradio cestu, sportsku dvoranu, uredio prostor oko kazališta, on je naš ponos i dika, naše je povjerenje uvjerenje bilo povjerenje drugim povjerenicima kad smo iz svega grla zagrmjeli njegovo ime, tuđe je uzbuđenje raslo na našem, naše je raslo na tuđima, svi smo oduševljeno mahali i pljeskali, to nije pravilo lijeve ruke i desnoga palca, to nije fizika, to je metafizika, to je psihologija životnija na posljednjoj biološkoj stepenici, to je jednostavna logika, logika mimikrije, uzajamne obmane u opasnosti ne od drugih životinja, nego od vlastitih, od brata, od susjeda, od svih nas koji smo pristali

na gradonačelnika, svih nas koji plješćemo jer drugi plješću, koji gledamo jer drugi gledaju, koji se divimo jer se drugi dive, svih nas kolektivno udešenih.

Kolektiv je naš udes, udesili smo se, udesila nas je trka za zajedničkim, za slogom, zar se iza sve te pojavne paradigmatičnosti ne krije uzvišenje poniženosti, poniženje uzvišenosti, onoga što se stalno ponavlja, što se želi osigurati u istome, zar to nije definicija?

Zar to nije ziheraštvo iz nesigurnosti, slijepa volja želuca i šupka, koja živi na drugoj strani vlastitog smisaonog implikata – proturječnosti? Ne radi se o postavljanju na tron nečega što još nije bilo na tronu, nečega drugoga umjesto prvoga. Radi se o razaranju trona, skidanju glava sa postolja; definicija i definitivnost sve što se želi određenim naći i zaustaviti vrtoglavo pada u bezdan i povlači za sobom pojam, povlači za sobom izmišljenu istinu, koja se zove kolektiv. U njegovo se ime, u ime temeljnosti općega, polagala nada u totalitet, u ideju. Dijalektika pred sobom ruši sve, a najdijalektičnija ja kad se okomljuje na samu sebe. Tek utoliko i može poslužiti kao određenje, kao pojam bez genusa proximuma, tek utoliko može opravdati sve, pa i dijelove ove cjeline, koja se u vašim rukama koči kao totalitarizacija nečega što mora ostati parcijalno, nesavršeno, ukoliko ne želi svijetliti na vječnom nebu klasika, ispod kojega i dalje nesmetano caruje mrak zbilje, banalnost suptilne dijalektike; apsurdnosti življenja koja jedina zavređuje istinsku pažnju.

ONI RADE PROTIV NAŠE STVARI

Razliježe se u tisućama primjeraka Trgom. Slijedi pljesak i jedno “Tako je!” – jedno iz svega, HEN KAI PAN, iz svakog grla iste riječi, izlijevaju se i plivaju između redova, prekrivaju pojedinačna stanja, jedno konstruktivno “Tako je!” i tko bi znao tko protiv koga radi i što radi i što od svega toga treba odabrati, zbog čega treba iskočiti iz sedla, podivljati, razbiti, uzbuditi se, razviti zastave – što to činim, za ime božje! – zar nije to ista greška? Imam li pravo tražiti “Tako je!” za sebe? Što mi daje legitimaciju za jedan uzvišeniji identitet? Tko mi to dopušta da propovijedam destrukciju nasuprot jednoj konstrukciji, tko mi to dopušta da u ime neke druge zajedničke stvari, u ime vaše zagovaram ovo svoje, ime koje uznosim do nebesa i pridajući mu na veresiju atribut nadljudskog, izvankolektivnog, plemenitog, zrelog, zar su pronalasci tako traljava stvar? Zar posjedujem izvjesnost boljega, zar oposebljenje nije također donijelo mnogo zla? Zapravo vam nisko podilazim. Čak i kad vas napadam. Računam s vama i vašom lošom savjesti. To je računica. To je logika, naša zajednička. To je *logos*, *ratio*, to je put do *računice*. O svemu ste pomalo obaviješteni, ne idete na mitinge svojom voljom, osjećate pogrebe kao teret, vi biste se isto najradije smijali jedni drugima, vi ste nekritični, mi smo ljudi. Ja sam čovjek. Prilagođavam se vama, jer vi se

meni ne možete prilagoditi. Zar vam zato što vam se moram prilagođavati – moram i podilaziti? Upravo tako. Vi ste publika. Vi ste publika na koncertima. Vi ste publika na mitinzima. Vi ste publika za koju se publiciraju djela. Vi ste svijet. Meni je stalo do svijeta. Meni je stalo do sebe. I kako da onda iz ovih premisa slijedi nešto drugo što ne stoji u samim premisama? Kako da iz njih dovršim misao, što da zaključimo o istini? Što da zaključimo o vama, o sebi? Što da mislimo o svijetu, koji ste vi, koji smo mi? Mi nešto hoćemo. Što bismo inače tu? Mi znamo da to što hoćemo ne možemo ostvariti tek tako. Mi zato čitamo, obrazujemo se, vjerujemo da imamo afinitete, vjerujemo da volimo, vjerujemo da se obrazujemo, da čitamo, da zaključujemo. Ali ključ nije u našim rukama. Mi mislimo, mi se tiskamo, umnožavamo se, približavamo, gmižemo, prigmizavamo, avjetujemo, pronalazimo, domišljamo, izmišljamo, stvaramo povijest, koja je povijest naše besmislene rabote, ništavnosti; povijest koja je povijest jedne bolesti, mi smo taština, puko izokretanje ponavljanja i tomu je sva novina, iz onoga po-novo, amen.

“Filozofi su samo različito interpretirali svijet, radi se o tomu da se svijet izmjeni!”

Jesu li ga *samo* različito interpretirali ili su ga interpretirajući i mijenjali? Jeste li ga vi izmijenili? Bitno, mislim, jer o bitnom se radi? Ili ste ga samo interpretirali? Jeste li ga interpretirajući mogli izmijeniti? Može li se to? Tko bi znao. Što nas istinski zanima, o tomu samo laž; “različite interpretacije”; što je bezvrijedno, to znamo i to je sve što nam je dato da znamo. Post festum i hendikep svakoga mišljenja, to je sudbina. Pokupih od prethodnika što se dalo, kompilirah, povedoh, sve pod jednu ideju, podvođenje, zar može biti drugo? U ime čega zahtijevam originalnost? U ime individualnosti? Sjećam se mnogo okupacija, agresija, navala, provala, mnogih ulazaka, dolazaka, sjećam se prizora uvijek istih – ljudi plaču od sreće, žene šire noge, dižu suknje, djeca mašu zastavicama – sve isto, i ipak različito. Evo naše hrvatske originalnosti! Što rekoh, agresija, okupacija? Bio je to veličanstven doček ulaska stranih trupa, o kojemu postoje sasvim pouzdani, impersonalni dokazi u obliku fotografija; bilo je to bezbroj puta ponovljeno, a ipak originalno, hrvatsko i zagrebačko dočekivanje oslobodilaca. Nije sporno to dočekivanje. Kad nas podjarmljuju, neka jaram ne bude posve pripijen uz vrat! Razumljivo. Originalnost? U ime vlastite neoriginalnosti? U ime petsto utjecaja i pročitanih autora? Ne zagovaraju li me citati, veličine, sustavi mišljenja, ne krijem li se iza suknje pod koju se skriva svaki drugi, ili baš svaki pisac? Citate ne navodim iz principa, jer ne znam što bi od mene ostalo. Tako ja. A vi? Nastavljam se u dvjesta i osamdeset kvadrata, u sto platana – već sam spustio jadro iz prvog poglavlja! – u kamenju oblikovanom u skulpture, prodane za dobar ručak ili za voznu kartu do Pariza, za milost, u svakom slučaju; nastavljam se stidjeti porijekla, a što s tim? Zar da mijenjam? Za što, za koje

porijeklo? Da mijenjam interpretaciju? To ionako činim. Za to mi barem nije potreban patent. *Sub spaciae aeternitatis*, svako dalekovidno mišljenje koje od svoje ambicije ne vidi prst pred nosom.

Nastavljam prezirati tvoju simpatičnost, tvoju bistrinu, tvoju ženstvenost, Aleksandro! Do vraga s tim podmuklim djetetom, zatvorite moga oca, svucite do gola moju majku, neka se vidi sva nakaznost njezina mesa, neka se s haljinama i šminkom svuče i njezin veličanstveni stil, izbijte joj iz glave formu, ponašanje po regulama, neka se barem nekako razlikuje priporost od uzvišena svijeta, neka zabjelasa njezina tusta guzica! Četiri milijarde takvih sličnih guzica bjelasa se na ovom suncu, četiri milijarde guzica premješta se s mjesta na mjesto, svakodnevno, u prošlosti, za budućnost, četiri milijarde smrdljivaca ne osvrće se već gleda nepokolebljivo naprijed, kako bi se barem prividno zavaralo, barem načas povjerovalo da njihove kičme i njihovi udovi, njihov uspravan hod homo sapiensa ne raste niotkud do iz guzice!

Nastavljam se hrvati sa sobom, jesam li Hrvat ili nisam? Nastavljam se truditi, ne dopustiti, zabraniti, izbjеći da me u vlastitoj dvadeset i sedmoj godini zajašu demoni beznačajnih definienduma, policajci vlastitog duha. Zar da u tim godinama svedem svoje biće na grupnu sliku s obitelji, na Badnjak, na licemjernu slogu, ljubav, solidarnost, na nešto tako prljavo i nedostojno čovjeka kao što je uredan život?!

Pogreška koju sam počinio prepustivši se Aleksandri i njezinoj misaonosti na rubu nepristupačnosti, nije nepopravljiva. Ta lukavost bezglava i samouništavajuća bila je izdržljiva, pobijedila me bezbroj puta upravo onda kada sam po tko zna koji put, posljednju put, čvrsto odlučio da zauvijek raskinem sa zabludom neiskustva, uobičajene momačke naivnosti, na kakvu se rijetko nailazi, osim u izoliranim, višim krugovima. Trudio sam se, trudim se da barem ublažim učinjenu pogrešku, da Aleksandru prihvatim, da je zavolim zbog roditelja, zbog svoje majke i svog oca, zbog djeteta, ali nisam volio ni dijete ni roditelje. Mrzio sam ih i htio ih se riješiti, svih njih, što prije. Pogreška se dade popraviti, bilo je evidentno. Samo smoći snage. Ili pokvarenosti? Odgovornost, postavio sam prepreku preda se. Do boljega izlaza, pomislio sam krajnje pokvareno i sebično, ali zar je moguće biti dobar a misliti? Zar je moguće ne biti sebičan a ne činiti zlo ponajprije sebi? Tražio sam mir, htio sam se ponovo vratiti svojim knjigama. Zar moja uposebljenost, pojedinačnost nije točka zaustava? Ili ću zastati pri sebi, pri prisebnosti, ili ću se rasuti u bezbroj krhotina. Tražio sam mir za sebe, a već sam u druge unio nemir. "Experimentum mundi", posljednje djelo, kruna svega mišljenja, svih devedeset i nešto življenih godina, svih tih na tisuće naslaganih

stranica, kruna života koji se predao domišljanju svijeta. Zar to treba tek tako, olako odbaciti? Može li se?

Okrenuo sam korice i prvu stranicu, vratio se mislima u dijelove podvučenog podnaslova, koji je kao trebao imati važnost: "Pitanje, kategorije iznošenja, praksa"; identitet još nije uspio ali još nije ni spriječen. Iskra iz negativne prošlosti za moguću svijetlu pozitivnu budućnost. Možda je to vrijedno vjere i nade. Možda je to vrijedno više života, vjernost pitanju i kategorijama i praksi, zar to nije samo starački zahtjev da se mrvice njegove misli sakupe u pogaču, koja bi nahranila narod židovski, poput Krista? Ima izlaza, nisu sva vrata zatvorena, to zvuči poput dogme. Slobodno možete misliti što hoćete. Mijenjate ovaj svijet ako se usudite! Da je izmjena svijeta kao otvaranje vrata zar ih već ne bi otvorili, da se malo poigramo!

Ali ne, "Metodički motiv putovanja" vodi nas na kraj vremena, tamo gdje se kratko poput munje zaustavlja u spoznatljivom misao boljega svijeta, vremenski način ispunjavanja svih akata slobode, tamo gdje se uz dimenziju vremena u prostoru pojavljuje nova kategorija iznošenja – sam prostor, kao djelatni oblik, postatnost sama koja drukčije može biti uspjelost. Samo neka me ostavi na miru! Ne bih nikamo otputovao, meni ne treba metoda, dosta mi je motiva, sve je to velik pokušaj da se ozbilji neozbiljivo, da se rodi nerođeno, kao da mogućnosti u povijesti, svijetu i zbivanju uopće nema kao spermatozoida u samo jednom ejakulatu; kao da nije zamišljiva mogućnost da od tih dvjesta milijuna ljudi u samo jednom ejakulatu samo jedan jedini bude savršen, a ipak se, kao u djelima loših pisaca u kojima se ne rodi ni jedna istinska riječ, riječ na svojem mjestu, ne rodi ni jedno savršeno biće, već stoljećima. Dosta života. Dosta zvonjave na vratima, isključite telefon, izvedite sve nepoželjne goste, ugasite plin, zatvorite slavine, kako da ih nadvladam, te sitnice, te efemeridije, kako da se uzdignem na razinu općenitosti i apstrakcije, kako da ne budem koristoljubiv?! Svi vi, gospodo Nijemci, svi vi mislioci, ispričavam se što sam se pokenjao na vas, reći ćete ako je to uopće moguće, ja ne znam kako da uopće nešto mislim bez vas, čak sam i protiv vas mislio vaš misaonom aparaturom, u vašim proturječnostima i logičkim prigovorima, i ja sam upotrijebio svoje Prvo da bih mogao izvesti Drugo, ja čak, poput, Wittgensteina, ne bih mogao šutjeti a da vam to ne kažem. Sunce vani sija. Moje antipatično dijete odavno se nije pravo nadisalo svježeg zraka. Zar to i takvo dijete za mene ne bi imalo biti važnije do svih Blochovih problema? Uostalom, on koji je sve to dobro zamislio i otkrio za mene i za sve nas tajnu da *das Böse widerlegt das Gute nicht, das Gute aber widerlegt das Böse!* – on koji već istinski slijep od svoje mišljevine ni duhom ne vidi istinu, ne vidi laž u obliku optimističke prevlasti dobra, zar mi ne govori da kršćanski pobožno prihvatim svoju

sudbinu, iziđem na zrak s tim dobrim i milim djetetom, među vesele ljude koji se uopće neće smijati iza leđa tom malom čudovištu, toj pogreški prirode?! Neutvrđeno biće koje nipošto nije neizmjenjivo određeno od kolijevke do groba, maksistički gledano, to je čovjek, s promjenjivim licem, tijelom, inteligencijom, senzibilitetom, cjelinom, to su ljudi koji se, gospodine Marx, u tom pogledu posve neekletički uzajamno razlikuju kao zrnca pijeska, zar ne?! Evo trenutka u kojem vas, veliki Marxe, vas mislioče, utjelovitelju originalnosti, uhvatih na djelu, *in flagranti*; veliki Marx ukrao od dekadentnog, defetističkog, nihilističkog i neznatnog malog Nietzsche! Blamaža. Spoznaja? Kakav cilj!

Borba za nju, za istinu, borba za priznanja svake vrsti, kao i pretjerivanja, sve to nije ništa lijepo, simpatično, dobro, istinito; ništa nije ostajalo osim vlastite taštine, koja se zavukla pod kožu kao moljac i prijetila da razruje, progrize onih nekoliko čvrstih duhovnih konaca, onih nekoliko otrovnih formula, izrečenih na najuljudniji način, koje su kao teledirigirane strijele pogađale na pravo mjesto, koje su zadržalo tkivo. Nestalo je samopouzdanja, nestalo je snage koja se u tim godinama uspona, nadasve prodornog i pravocrtnog, bez većih odstupanja od zacrtane parabole, akumulirala do neshvatljivosti. Sve je to iznenada, jednostavnom primjenom zahtijevanog principa demitologizacije na sebi, otišlo utaman s identifikacijom, ispustilo se, kao što se ispusti iz ruke napuhani balon.

Bolje sam nego netko drugi, ponovo sam rastao na istom kvascu i plašio se nove sjene vlastite veličine, koja je prekrivala postupno dio po dio habitusa. Kako se osloboditi svih stega i priznati jalov posao, koji nam je zapao u zadatak ili smo ga sami sabi zadali u svijetu mijena? Kako da ga priznamo da sve što pokušavamo i činimo od prvog časa, do ovih uzvisina, iz perspektive osmoškolaca do znanstvenih radova, knjiga, sveučilišta, da je sve to nadomjestak za umjetnost prirode, nesavršene i bleferske kao njezini proizvodi odreda? Kako da objasnimo težnju da se ovim svijetom ne prođe u polusnu, spavajući, ništa ne ostavljajući? Zato tako mnogo djece, zato četiri milijarde, kao nadomjestak za istinsko stvaralaštvo, kao reprodukcija umjesto produkcije! Drzlaštvo, kao reprodukcija umjesto produkcije! Drznuh se sebi otkriti istinu koja je kosnula umišljenu taštinu. Ustajem naglo, gugućem nešto glupavo roditeljski na putu do sobe u kojoj se igra Sonja, uvjeren da će mi se dijete veseliti. Ulazim s prostodušnim smijehom, ispunjam njenu sobu srdačnošću, ali dijete tek ušuti, udri u plač, od kojeg joj se lice zacrvnjelo, napele žile na vratu i zastao dah. Ruke dadilje značile su za nju smirenje od jedne promjene, bezrazložne i iznenadne, od nježnosti u bujici koja se prolila u proljev, s kojom dijete zbilja nije znalo što da učini. Što mi je drugo preostalo do da prezren i sam izađem napolje, bez djeteta koje je moje, bez mojstva koje je dijete, bez vlasništva koje me se ipak mnogo ne tiče dok me netko ne dovede u situaciju da

ga branim. Usput sam sreo nekoliko ljudi koje nisam sreo; usput me srelo još toliko drugih ljudi koji me nisu sreli. S nekoliko trećih ljudi izmijenio sam pozdrav i pokoju rečenicu; sreo sam prijatelja za kojeg nisam očekivao da će nestati, da će iskoristiti trenutak za mjeru jednog pogleda okrenutog prema zgradi "Kola", za mjeru nestanka. Šetnja me iscrpljivala, postajao sam sve tmurniji, mračniji, neraspoloženiji, iako je dan još uvijek bio sunčan, oblaci sa zapadne strane nikako da se prebace u raspoloženje koje bi odgovaralo mojem unutarnjem stanju, ljudi migolje ulicama, pliva dobro raspoloženje iz Gundulićeve i Preradovićeve... jedino do čega mi je možda bilo stalo jesu ostaci djetinje ljepote, srednjoškolske, onih markiranja u "Corsu", ljubakanja po Zrinjevcu, ona lutanja po Martićevoj, čekanje pred njezinom kućom, sjećam se još i danas kako sam zasramljen pogledavao na njezin prozor! Na prozoru nije bilo nikoga. Baš kao da sam sebi utvarao da mene čekaju. To zbilja nije vjerojatno, zar da baš u taj čas proviri i mahne? Možda nekom drugom? Nastavim hodati brzo, posve brzo, još brže, gotovo sam trčao, poletnije, gotovo sam letio. Da je nazovem? Začudo, bez pojave prijekora, suzdržanosti, bez traga distance prema sebi samom. Sastavljam rečenice, selektiram ih, ostavljam samo one koje mi se čine najdjelotvornijima. I odlučim. Nazovem. Nitko se ne javlja. Kao da zbilja svi sjede i čekaju samo moj poziv, koješta. Ponavljaš se, ponavljaš, preko svake mjere. Ni ona ne čeka? Ne čeka, ne čeka ni ona, ona najmanje. Zar baš mora prije podne biti u svojoj sobi? Ipak, raspoloženje se rušilo. Uto magična moć mašte, svojevolje, proizvoljnost, čujem njezin glas iza sebe. Pokošen slučajem, oboren zgodom, savršen sa zemljom, kod vodoskoka pred Džamijom, iz kojega se sada već izdizale vodene gliste, neprestane, pozlaćene od sunca, pomodrine od beskraj.

To ipak nije moguće. Glazba njezina glasa, njezinih koraka, sve je njezino, Kiki. Ne snalazim se, nikako da se odvažim, da ozdravim. Pogotovo što drugo. Htio bih ali ne mogu, ni smijeh da mi se pojavi na licu, ni da upitam bilo što, samo da se ponovo približimo. Ali prekasno. Okrenuo sam se i pošao. Tek sam se osvrnuo. I ubrzao. Nešto mora ostati za kraj. Ako se svučem, od nagosti, od čuđenja epohe koja se zove gimnazijskom, od neukrotivosti novih naraštaja koji se nazivaju rokerskima, ostat će praznina i samoća. Zato ću zadržati krpice iluzije koja se zove ljubav, krpice prisnosti koja se zove prijateljstvo, iako sam s iluzijom i s prijateljima i dalje jednako sam, sa svima vama a ipak posve sam. Kad sam se zaustavio, ušao sam u prvu birtiju, kod Draškovićeve. Unutra je pljesnilo po ljudima i ustajalosti, sunce je u snopovima miješalo prašinu i dim, ostavljalo dojam krajnje prljavosti. Čovjek za stolom u najbližem kutu gutao je pivo iz čaše, pohotno, dlanom obrisao usta od pjene. Lijeno je podigao bocu, natio čašu i podigao je visoko, u razini očiju, nisam znao promatra li mene, koji sam stajao u vratima neodlučan, ili sunce, koje mi se uvuklo iza leđa i uzelo mi se u

glavi.

Za koga ovo pišem? Za koga izmišljam nove modele, moduse? Izmisli ih, neka! Nove modele? Kako modeli mogu biti novi? Nije li u njihovoj bitci sadržan trag starosti? Ne bulazni, modeli su potrebni u novoj prozi, hrvatska proza vapi za novim modelima. Zašto? Da bi od mojih modela stvorila novu modu? Da bi konvencionirala nekonvencionalno, da bi to netko progutao na brzinu kao čašu piva i poslije toga obrisao dlanom usta od pjene, da bi mogao reći ovo ili ono, uspoređivati to s ovim ili onim, promatrati kroz to novo, kroz to moderno sve drugo, vremenom mjeriti djelo, djelom mjeriti vrijeme... Zašto? Tko ne prati modu, toga prati moda. Moda ide ukorak s vremenom. Tko ne ide ukorak s vremenom, ne ide ukorak s modom, s novim tendencijama; taj pak tko ne ide ukorak s modom, s novim tendencijama, taj ne samo da ne ide ukorak s vremenom, taj ide protiv vremena; taj ide protiv bitka, protiv povijesti, a zna se kako se mi odnosimo prema takvima!

Za šankom čovjek sredovječan, sav u bijelom, ošišan na nulericu. Na nogama bijele mokasine. U ustima, na rubu usne zapravo, žvali cigaretu i pomiče je jezikom, ne odajući ni moderna čovjeka ni čovjeka od modela.

- Vi jamačno ne znate što je rekao Harimann na dvjesta trideset i sedmoj stranici svoje knjige?! - reče nikomu i svima. - Gdje ima sile, nema prava. Gdje nema prava, nema ni slobode, to je rekao Harimann na dvjesta trideset i sedmoj stranici svoje knjige!

- Luđak, luđak, stigao iz Vrapča, uhapsite ga, uštrcajte mu injekciju! Ovakvi se opasni! - viknu netko iz dubine kavane.

- Luđak, naravno da sam luđak. Lud sam jer govorim istinu? Mala djeca i luđaci! To su vaši recepti, vaše formule! Ako nisam malo dijete a govorim istinu, znači pobjegao sam iz Vrapča i neizostavno me treba zatvoriti! Laž, istina, komu je od vas još do toga stalo? Obmana i licemjerje, to ste vi i vaša istina!

Izletjeh van. Nestadoh u vratima prvog tramvaja. Što li sam, luđak ili malo dijete? Govorim li uopće istinu? Progovara li iz mene ipak interes? Taština? Zar i ona nije samo poseban vid interesa, prikrivenog i time opasnijeg, jer izgleda bezinteresantan? Ima li uopće djela koje nastaje bez interesa? Može li uopće biti nešto da makar posredno nije iz interesa nastalo? Bezinteresantnost, to je samo vrsta prikrivenog interesa. Što preostaje? Talent? Izmišljen? Kataliziran? Brada prije stieh? Živorodeni talent? Jedno je dobro pisati, što vama mnogobrojnim nikako ne polazi za rukom, jedno je dobro lagati, jedno je reći lijepu riječ, ali

nešto drugo – to su vaša imena pretplaćena na kulturne rubrike, vaša bivstva vječno osuđena na hermetizam i nerazumijevanje, a tko da vas razumije kad i sami imate teškoća s čitanjem vlastitih umotvorina; vi delegirani, vi koji sjedite na svim kongresima, putujete u inozemstvo, grebatori literature, vi koji ne možete napredovati dalje od labudića, od bijedne dvojčice i ocjene “zadovoljio”, što obično znači “propao slučaj”, vi iz tegli na policama političkih ostava, odakle vas uvijek pravodobno mogu izvući i upotrijebiti kao koristan predmet, kao alat, gospodo pisci. Bez sluha se ne da dobro pjevati, bez ruku plivati, bez nogu trčati, bez mozga stvarati! Sekundatni su vam na mjestu. Oni naštimavaju rezultate. Ali što s tim? Vječna sramota, vječno propuštena šansa. Za koga? Za što? Tko se to zeza s vama, s licima na korzu frustriranih, zar meštar parade nije blesan? Zar je to ta Providnost? Tko se to zabavlja s vama i nama? Jednim pogledom prebrojim ljude u tramvaju. Bilo je nešto izvještačeno u mom načinu, u toj opuštenosti kojom sam htio prisiliti poglede Zatovih pacijenata na povlačenje, ali sam morao. Nije bilo izbora. Uzor za istraživanje suvremene mentalne bolesti – razaranja uma, to je ludost svih nas, podvojenih, obespravljenih, ikonoklasta, nas rastočenih u ambiciji, grotesci, maskerandi, kabaretnoj ozbiljnosti ljudi u javnosti, privatnoj farsu, intelektualnom kalamburu, neka uzavre klinički esej, lud i neobičan, neponovljiv! Naprijed u karijeru, u ozbiljnost, naprijed u lov na fotelje, na mjesto za govornicom, zakaskaj, poskoči, ritni se, život je na tvojoj strani!

– Platiti kartu, molim! – prekine me glas konduktera. Nezgodna. Nisam imao sitniša, pa sam zamolio da me pusti dvije stanice, ionako ne idem dalje. Ali on me odmjeri, promrmlja nešto sebi u bradu i uzoholjeno nekako stane me ispitivati kako to da nemam novaca, znam li ja da se više nikamo ne može bez novaca, da on nije socijalno, utočište za nesposobne. Pustio sam ga da se ispuca do kraja, a tu, bez riječi. Zar da tako jednostavno uništim njegovu iluziju da ima još onih koji su u životu prisiljeni ne nedostojnije ponašanje, da ima onih na čijoj nuždi može iskaljivati svu ružnoću svoje duše? Dobro je dok ima onih koji trpe veće zlo, paklene li rečenice! Tramvaj je stao. Iskočih kroz vrata, bez ostatka novca, bez onih šest dinara. Ispod oka sam promatrao spodobu u tamnoplavom šinjelu kako maše i nešto objašnjava, dok je tramvaj zamicao u Mihanovićevu. Kasno je za budućnost. Kasno je za odumiranje države u tri faze, kasno je za brbljanje. Teret nemani koju iz dana u dan pothranjujemo, kukajući, prividno protiv svoje volje, žaleći se na sudbinu kletu, nejednakost, neljudsko, sve ono što mislimo da nismo mi, teret je kojim smo se osedlali. To nismo mi, to su uvijek drugi, jer taština je ta koja nas priječi da mi budemo prvi kojima će se suditi i kojima neće biti oprošteno. Kasno je za druge dane koji ne bi prolazili kao i ranije. Ujutro kao i obično žurim, želim se što prije izgubiti, kao da nisam dovoljno izgubljen, želim potražiti kakav mirniji posao, ljudskiji, dostojniji, ako baš to što je ljudsko nije najmanje dostojno. Grgljam,

nervozno tražim četkicu za zube, opet mi nije pri ruci. U kuhinji se obično ne snalazim, ništa mi nije pri ruci. Uto stiže Marica, naša nova djevojka, islužena i zalijenjena, nadasve glumljeno bedasta, baš takva kakva treba našem gospodstvu. Pustio sam vodu da oteče u slivnik, bila je još uvijek vrlo topla od blizine toplih cijevi za grijanje. Raspored je poremećen, kupaonica je zauzeta, nisam ustao na vrijeme, morao bih čekati, tek da joj nešto kažem. To nju ne zadovoljava: zar je moguće da se mladi gospon pereju u kuhinji kak muži? Razmišljao sam o tome kome prvom da se obratim za pomoć; više ne Marici i njezinoj dodvornosti, potlačenoj dopadljivosti. Zar ja da se obraćam za pomoć? Ipak ono što sam mislio da nikada neću učiniti, zar ću pokleknuti? Jesam li uopće u poziciji da budem uspravan? Nije li uspravnost tek pozicija? Svugdje isto. Svoj jadni bitak, koji se poput crvuljka u mojoj utrobi kvrčio u okolini, u sredini, okolišu, poput stotina, poput tisuća oko mene, odavao je lošu bilancu, kao kompjutorska kartica koja u poželjno vrijeme izbacuje izlazno-ulazno stanje. Dva više dva jesu pet. Viša matematika u životu Zemljanina? Dijete u ruci drži pet prutića čokolade. Uzmemo mu svih pet prutića. Dijete plače. Damo mu jedan prutić. Plače. Drugi. Plače. Treći, pe četvrti. Naposljetku dijete prestaje plakati. Mi se smijemo. Dijete se smije. Ha, zaključili bismo – na tom stupnju razvitka dijete broji do četiri. Smrad po raspadajućim proteinima iz otvora za kanalizaciju dopirao je do mene, slatkast. Podmetnuo sam glavu pod slavinu, rukom napipao lijevu ručku za hladnu vodu i pustio je da teče, da mi oblije vrat, ramena, stresao sam se. Pljusnuo sam lice jedanput, drugi put, podnosio sam hladnu vodu. Da bih zaobišao pokrajnju sobu u kojoj je spavala baka, a koja je uvijek bjesnjela zbog svoje jutarnje toalete, zbog pogleda u zrcalo, koja je umirala u samoći svoje pokrajnje sobe, zapravo sobice dva na pet, poput Nane, uplašena za svoj ionako bivši bitak fizičke ljepote, za izostanak posljednje razlike njezina određenja; da bih je dakle zaobišao, hodao sam za Maricom, sitnim korakom, uspravljene glave s koje je u mlazovima curila voda po prsima i leđima, trljao sam čuperke kose na potiljku, sustizao sam mlazove po tijelu. Marica je cupkala, po naredbi, ja sam je pratio, sve do dva južna prozora kao dio beskonačnosti u kuću mraka, zavjesa od pliša i dugačkih hodnika, koji su služili samo za bolji dojam, za goste koji su se u tom stanu uvijek morali osjećati kao u labirintu. Iskrao sam se do garderobe, navukao kaput i nezakopčan istrčao na stubište, zalupivši vrata za sobom. Hej, kamo, zbog čega, nije logično! U zbrci, vlastitom nesnalaženju, poput svijetla, u času mi se ukazalo rješenje zagonetke. Bježim od sebe! Dakle ne trebam bježati, jer od sebe ne mogu pobjeći, zaključivao sam još koliko-toliko prisebno. Da ipak ne bježim od drugih, koji mi se pričinjaju kao vlastita volja, karakter, slabost, zašto sam bez razloga snažno zalupio vratima, neoprezno, nepromišljeno?! Sad sam pozvonio, pažljivo pritisnuo gumb, koje se oglasilo krajnje kratko ali agresivno, očekivao sam da će ga netko čuti. Ali tajac. Potrčah niz

stepenište, ne znajući ni od koga ni kamo, sve što sam htio bilo je da nestanem, da se odrekнем svake tlapnje, ideje o svom životu, opredjeljenju, zaposlenju, vezama, bračnim, vanbračnim, kao da ću ostati vječno razapet između tebe i sebe, između vlastitog povratka stvarima samim, između fenomenologijske redukcije na početku, na nevinost – kakav besmislen zahtjev; između konzultacija, opipavanja bila, popularnoga, demokratskoga, koje li legalizirane zbrke, između komedije i tragedije, pikarskog romana i traperica, vaših lica i guzica, od čičica do pičkica, seksualnih dana i narkomana, obmana i dekadentnih vremena. Moram li dovršiti što sam započeo? Misaonost je blesavost, neinteresantna za široki krug ljudi?! Tko su ti ljudi, tko su ti široki krugovi? Gdje su livrirani kamerdineri, govedari, frizeri, mesari, šoferi, kočničari, kopači, zidari, pastiri, stampari, gdje su krugovi? Da se zaustavim, vratim korak natrag, napišem što hoću, zaboravim na široke krugove, izbljujem vatru, zakoljem pet žena, troje djece, pojebem da najbolja prijatelja, silujem djedovog zamorca, natakнем gušću jetru za večernje goste iz Leverkusena, za GmbH u boji, da učinim ono što književnik ne bi smio učiniti, da izvedem zaokret, ubrzam kotač usporenoga zbivanja, pokrenem dodatne lutke, zgriješim hrabro – *pecca fortier!* – tako da vas zagolicam, ne dam vam da se odlijepite od stranica, zar mislite da je to neki problem?! Ako nije, znamo da nije, ako, ako, onda daj, daj nam daj, mi to hoćemo, daj nam što hoćemo! Izmislit ću buhu, krpelja na vratu picajzle, sve zbog toga da vam uz muda dam i bubrege, jer vi znate samo za muda, dresirani ste da uzimate što vam se daje, da čitate napisano između dva osamsatna radna dana, za kišnog vikenda, čitljivo za ručka u kantini, poljupca za dobar dan, fotelja u dnevnoj sobi, novina i knjige koju listate nezainteresirano, vraćajući se na počinak, pa malo sredine, sakupite djeliće između faza prvog sna, najčešće zaklopite i više nikada ne otvorite, ne znajući zbog čega, zbog ovoga ili onoga, i upravo zato, baš me boli noga, ili nokat, ako baš hoćete da budem malo pristojan, ja nisam pisac za Hegelove kuharice; neka moj trud ode do vraga, zajedno sa svim fazama sna, radnim danima, ručcima, mučcima, neka se sve neprospavane noći sakupe u jedno jedino općenje iz užitka, bez računice i plana, bez logosa, neka sva grčka tradicija ode do vraga!

Što će nama literatura? Mi smo za akcije i to radne, a ne bilo kakve! Što će nama zakoni estetike, promjene, suptilnosti, novosti, originalnosti? Nama treba luka, slanine i sira. Što će nama književne kušnje i moralna iskušenja, što će nama eksperimenti na rubu između pamfleta i romana, mi hoćemo malo sreće; dajte nam filmove i romane zašećerene srećom, mi želimo ono što vi nazivate opsjenom, zar to nije demokratsko, zar popularno nije po mjeri nas, populusa, ha?!

Abonent na arbitražu, gospodin teoretičar iz prvog reda dijalektičkog seminara, njegovo

visočanstvo gospodin velečasni Barbarus Ante, reći će da ne možemo demokratskim držati ono što se naziva najprisutnijim snovima svakodnevnog čovjeka, kao da postoji neki nadsvakodnevni čovjek kojega ne može zgaziti tramvaj ili ubiti suparnik iz osвете, žena iz ljubomore, susjed iz zavisti? Reći će još da ne možemo držati sve porive i ustuknuća, ispunjene afekte i afekte očekivanja, tjelesnost i ljepotu, onu elementarnu (kao da je potrebna ljepota spoja); a što je s tragikom, beskompromisnošću, revolucionarnošću, hrabrošću, jesu li nepoželjne, povijesno prevladane? Evo materijala, mladi pišče!

Svijest kao da se ponovo vraća. To je bolest! To je pouzdan znak! Ima li bolesti bez zdravlja i zdravlja bez bolesti?! Postavi se spram ljudskoga ili se nemoj postaviti. Velike li umnosti, postavi se ili se ne postavi, isto ti se piše. A piše li ti se? Malodušnost ili revolucionarnost, isto ti se piše. A piše li te se? Negirati promijenjenost svijeta u prošleme i mogućnost promjene u buduće jest nedijalektičko, jest mišljenje koje nije mišljenje, na pozicijama danosti, apsurdna, besmisla i time neljudskog, kao da ima mišljenja koje nije mišljenje, kao da se apsurd može izbrisati budućnošću, dijalektikom i ljudskim, siva eminencijo, gospodine Ante!

Tipičnosti koje tražite bezbroj su puta izražene u općevažećim idealima vaših nepokretnih duša, na razini ukusa onih famoznih širokih krugova, osrednjosti, neljudskog – iz kontrakcije u njezino ozbiljenje! – na razini kolektivne svijesti, nametnute izvana i utoliko neljudske. Sve sama gola frazetina, riječ, slovo do slova, ukus masa, povlađivanje jednih drugima, rezultat manipulacije čovjekom kao društvenim bićem, gdje da vas nađem, da vam se podam, čitatelji?! Mi općimo tek negativno – svoju općenitost i univerzalnost umijem iskazivati u širokom tematskom spektru – od onog općeg bezvrijednog, koje prevladava u vašim dušama, genitalijama i genima, svim ostalim otvorima i njihovim zahtjevima prirode, do prave, društvene čovječnosti, utemeljene na principu zajedništva, a ne društvenosti, *Gemeinschaft und Gesellschaft*, Tönnieseovo razlikovanje na prvom sociologijskom seminaru, što se tu može, razlikovanje koje pomaže da se shvati zahtjev prošlosti za budućnost, do tragike, ali nade, gorčine, ali nadmoćne duhovnosti. Ne serite, gospodine Barbaruse! Ako možemo biti u društvu a da ne budemo zajedno, zašto ne bismo mogli biti u zajednici, nedruštveno, nezainteresirano, usebno?! Kakav zahtjev prošlosti? Tko još hoće sutrašnjicu? Tko još traži budućnost? Prošlost? Govorite jasno, ja ne razumijem tragiku koja je nada. Kakve su to perverzije? Gorčina i nadmoćna duhovnost? Ugođaj, to je rješenje. Obmana. Kako to da u svojoj markantnosti ne nađoste malo malenkosti, pa se našaliste na vlastiti račun, na račun svojih definitivnih misli, na račun domišljenoga svijeta, koji vas iz dana u dan izdaje i prešućuje? Moj obračun s vama ne ide na glavu. Ide na postolje. Zar niste mogli spriječiti da

vam ga sagrađe? Zar je objekcija demokratskoga moguća u ne-posve-izgubljenosti? Kako bih znao da sam izgubljen kad bih bio posve izgubljen? Kako bih mogao vjerovati da sam posve izgubljen, kada postoji povijest, društvo, praksa kao stvaralačka i samostvaralačka djelatnost čovjeka svjesnog bića, koja omogućuje da pojedinačno stvara mogući odnos s općom sudbinom i svijetom uzajamno, posredovanjem utočišta na putu do vlastitosti, do poticaja da se izmjeni postojeće?

Hoćete li uspjeti do kraja života objaviti svoje glupavo lice u trenutku kad imate proljev ili vam se ne može dići penis, kad samostoj ne može stajati sam od sebe, kad gubi svoje temeljno određenje, kad vam netko stane na nogu ili kad vam se omakne prdac, upravo u trenutku dok nešto značajno govorite ocu na samrti, klečeći kraj uzglavlja, hoćete li u svojoj veličini Barbaruse, objaviti svoje glupavo lice, svoju ništavnost? Gdje smo ono stali? Da, naravno, kod vas, kod mene, odatle se nije lako pronaći. Što više krvi, mesa, sisa, spolovila, razbojstava, ubojstava, krađa, prepada, napada, otpada, to bolje, to čitljivije, sve što je bilo, to će i biti, zaključuje mozgovna aparatura vašeg literarnog ukusa, vi mjerite uspjelost noževima, dužinom penisa, dubinom snošaja, vi niste posve aktualni, ima malo nesuvremenosti u vašem ukusu, pomalo ste romantični, sentimentalni, rotoromanični, nije ni piletina svaki dan dobra, sve to po starom prokušanom receptu, znao je Hegel zašto je pola vas, pola čovječanstva nazvao kuharicama.

Radite što vas je volja! Svatko zapravo radi što ga je volja i bez toga. Ipak, može li, po mojem dubokom uvjerenju, vaše duboko uvjerenje proći bez kazne? Ne, nipošto, ne može. Svatko svoje duboko, ili plitko, uvjerenje, svoje književno, filozofsko, religijsko, političko uvjerenje nosi sa sobom i radi s njim što ga je volja; prije ne zna što da radi s njim, nosi ga poput križa na leđima i jedina mu je briga kako da ga odbaci. Kako da ja odbacim svoje duboko uvjerenje da se nije trebalo posebno baviti mišom u redakciji, u pisacem stolu? Kako da se opravdam? Zar moje duboko uvjerenje, s kojim zbilja više ne znam što da počnem, nije također i ono duboko uvjerenje koje ne mora baš svaki prstić, svaku stranicu od onih trista pedeset šest kvadrilijuna ništavnog organizma, uposebljenog u status, ime i prezime, porijeklo, determinirano nedeterminiranošću, baš svaki djelić smještati u cjelinu? Zar moram gladiti, zaglađivati, izvlačiti, tesati, navlačiti te beznačajne dijelove da biste vi između dva polusna primijetili da sam do savršenstva doveo detalj, skupio dokaze u harmoniju koja korespondira s vašom osobnom disharmonijom, s lažima koje se nigdje u životu ne zbivaju baš tako kako se zbivaju na papiru, da bih zadovoljio vašu linearno usmjerenu znatiželju i poznavanje klišeja, da bih vam dao ne da se upoznate s vašim mogućim drugobitkom, već da se prepoznate u svojoj ustrajanosti i bezveznoj, prizemnoj volji. Neka vas zato gricka onaj mišić

iz uredskog stola, iz redakcije; možda je tog časa zacvilio i zauvijek umuknuo prikliješten ladicom, možda već smrdi u mom radnom stolu, a po smradu ću možda prepoznati kad već bude kasno. A što će poštovani čitatelj, njegovo veličanstvo, kojem se klanjaju i najljudomrziji pisci svijeta, što on misli o tomu da njega, to jest mišića, uopće nije bilo, ha? Reći ćete, to je prijevara! Zar je to principijelnost, gdje su razlozi za toga mišića, kako se može opravdati djelo u kojem se pojavljuje jedan miš, bez veze, tek onako, osnovna nedorečenost, nepovezanost, nedovršenost, banalnost propuštenog detalja; kako opravdati djelo koje čini osnovnu, možda malu ali ipak kardinalnu grešku, koja rastvara iluziju cjeline?! Zar iluzija postoji? Zar postoji cjelina? Ili je sračunato djelovanje u dijelovima kako bi se demistificirao nužni ideal umjetničkoga, antičko trojstvo? Navedite mi najjednostavnije određenje toga svetoga trojstva, navedite mi bilo koje djelo koje mu doista potvrđuje dignitet, ne u apstrakciji već u konkretnosti svoje pojedinačnosti, jer *cum grano salis* ono što nam se čini općim, to je naša pojedinačnost koju prepoznajemo, to je siromaštvo, psihologijska jednostavnost naše neraspustene pojedinačnosti; navedite mi određenje dobrog, lijepoga, istinitoga, pa ću vam reći da ste kreten, najblesaviji blesan, jer se čitav filozofijski svijet, a da vi to uopće niste ni znali, već tisućama godina trudi da odredi umjetničko, da uklješti što se ne da uklještiti, da uhvati neuhvatljivo, što je na granici između mene i vas, da zaustavi što se ne da zaustaviti, a kako da vrijedi definicija? Ha, kako da vrijedi definicija pod čiju se ispraznu općenitost, u najboljem slučaju, može podvesti tek djelomičan njezin sadržaj, tek dvoje od toga što bi da u glavama kanonika, formulista, klišera i činovnika bude umjetnost?! Je li Shakespeare dobar? Je li David istini? Je li istina lijepa? Je li, istina je u dobroti? Zar je istina u pukom izostanku klanja, zamjeni krvi vodom, seksa žderanjem, štreberstva pasivnošću? Gdje je mjesto kojeg nema na karti zemaljskoj? "Das fruchtbare Moment"? Laookon, Lessing? Više vrijedi jedan takav plodonosni trenutak od svih vaših uputa za sto načina kako postati umjetnik, kako savladati zanat, a potom se otpustiti na splavi koja preko valova sigurno vodi do ušća, do oceana beskrajnoga, veličanstveno lijepoga, do kozmičkih visina. Nedostatnost u vašoj sudbini, koja sjedi na obali oceana s udicom na koju je nataknut crvuljak vaše ustrajne težnje da se afirmirate, ogleda se za mirna mora. I vama priroda šalje znakove, i vama se pruža posljednja prilika da uteknete pred velikim valovima, koji vas mogu jednom zauvijek otkotrljati na pučinu definicije, ocjene, kritike, odakle se samo najbolji kormilari vraćaju; određenja na koja pristajete za sebe više se ne daju modificirati. Upamtite, u glavama svijeta, kojem se želite svidjeti.

Ne sjećam se više točno kako se to zbilo, kako se zbilo da sam iznenada otplovio na krilima vlastite mašte, koju još ne bih nazvao bolesnom ali ni zdravom. Manipuliram li vlastitom

maštom, zdravljem, ili moje zdravlje manipulira mojom bolešću, mojom maštom? mit originala? Je li me mašta odvela na trag originalnosti ili je originalnost nadošla sama, kao jedan drukčiji kraj, nediktiran početkom, sredinom i likovima? Hegel i smrt umjetnosti, u smislu da više ova nema što bitno reći, tehnološka novina maksimalno autentičnog reproduciranja umjetničkih djela, slikarskih remek-djela, savršenije ih doživljavaš na reprodukciji, potpunije nego u mraku galerije, prekrivenu čađom i prašinom, mašću vremena, zar to ne razbija mit originala? Ubaciš u kompjutor petnaest tisuća ekstravagantnih, egzotičnih i zvukom nabijenih imenica, ne prečesto upotrebljavanih, književnih, upravo povadenih iz opusa ovoga ili onoga autora, ili više njih, još bolje, pobacaš glagole proizvoljno, kako ti padne na pamet, kakva veličanstvena ekspresionistička proza, kakav original, kao jaje pečeno na sto i jedan način! Umjestnost je doista mrtva. Umrla je s reprodukcijom, s kompjutorom, s čovjekom koji se reproducira u beskrajno istim primjercima, koji nema više vremena da stvara, izgara, pretvara se u noćnu lampu i olovku, mjesecima, godinama, životima, čemu, kad sve to može jedan običan kompjutor mnogo bolje, nepogrešivije, autentičnije; bez opasnosti da se uvede u napast prepisivanja, pogledavanja, konzultiranja udžbenika, enciklopedija, bez opasnosti da napiše nešto umjetničko, nesavršeno, negenijalno, traljavo; kao da je literatura tu samo zato da bi se proizvodila sama vrhunska, genijalna djela?! Razbijen je mit mokrom krpom udarenog stvaraoča koji u naponu svih svojih umjetničkih potencija, u pravoj dobi, pravi čovjek, pod pravim uvjetima, u pravoj zemlji, u pravi trenutak – ah! – nadahnut udahnuje dušu platnu, kamenu ili tragu grafita. Ali ponovo zaboravljate – zar vaše određenje kiča, zar to nije određenje odioznosti ponavljanja? Zar vaš doživljaj Cezanneove “Mrtve prirode”, Leonardove “Posljednje večere” ili Rafaelova “Vlastelina” ima drugu dimenziju na savršenoj reprodukciji u vašoj sobi, pred očima koje vam mogu biti loš svjedok, ako su smještene u šupljaj glavi? Zar je umjetnička vrijednost kopije Praksitelova psa ili kočijaša manja samo zato što nije original? Zar su dobre reprodukcije Michelangelovih prizora pakla i raja Sikstinske kapele veći kič od slikarija na stropu i zidovima, koje jedva razaznajete u detalju i uz pomoć najboljeg vodiča i uz pomoć najboljeg dalekozora? Ili to uopće nije kič, kao što ste spremni olako reći, ušavši u dom siromaška, kojem se živo jebe za vaš aristokratski estetski stav, za stav koji se uostalom ugnijezdio u toplini socijalističke estetike, još bolje, širokih narodnih masa, predvođenih policajcima općevažećeg ukusa i mita. Još bolje zato što nema većih policajaca narodu od njega samoga sebi. Reći ćete, postoje i granice kiča, postoje i granice vašega mišljenja o ukusima, vašeg ukusa o mišljenjima. Postoji glupavo *de gustibus (et coloribus) non est disputandum*, iza kojeg se prikriva svako vaše bježanje od samokontrole stavova, misli, primisli, provjere vrijednosti, bježanje od istine, traganje za vlastitošću u mišljenju, ne

opredjeljenju; vaš bijeg u mehanizam obrane, u kojem vam nitko više neće moći reći da nemate pravo. To mi se naprosto sviđa! Zar to nije dovoljno? Lijepo je jer mi se naprosto čini da je to lijepo, jer sam to već negdje vidjela, jer mi se naprosto sviđa! Lijepo je jer sam to već negdje vidjela, lijepo je što sam već jednom negdje vidjela, lijepo je što sam vidjela, a nije lijepo što još nisam vidjela! Tako i stvaraju – plagijat, to je uspjeh! Vi, nagovarate, vi zapovijedate – lijepo je jer sam to već negdje vidjela! Lijepo jer mi se naprosto sviđa! Naprosto lijepo? Zato što se naprosto sviđa? Lijepo jer mi se dopada bez interesa! Ja odlazim u galerije, u teatre, na koncerte u Glazbeni zavod, u "Lisinski", možete me vidjeti u "National Gallery", "Louvreu", "Muzeu narodowego", "Alte Pinakotehek", "El Pradu", "Palazzo Vecchio" mi je u malom prstu, Brunelleschi, "Museo nazionale" i Vatinkanski muzeji, sve sam obišao, sve sam obišla, sve smo obišli, zar to ljepota sama nije, zar to divno nije?! Recite, zar to nije nešto što bi se moglo nazvati istinskom ljubavlju prema umjetnosti? Zaboga, interes izmišljene potrebe za lijepim, nadomjestak za ono nešto što vam nedostaje, što nikada niste otkrili, ali osjećate da vam fali, da bez toga ne možete živjeti! A ipak živite mirno, uredno, građanski pristojno, nesmetano, udobno, bez umjetnosti, bez lijepoga, bez dobroga, bez istinitoga! Krivotvorite Kanta! Jednoga ćete dana plakati na grobu kulture, poput rođaka iz "Kritike rasudne snage", jer ona zna da biste se smijali nad njenim odrom da vam je ostavilo pouzdano nasljedstvo. Ona je znala kako da vas natjera da plaćete na njezinu pogrebu! Tu ste, tu ste vi, tu je vaša interesna sfera! Čemu vaši obilasci po bijelom svijetu, te zamorne šetnje po galerijama i muzejima, čemu plaćanje skupih ulaznica i monografija? Imate savršene reprodukcije, gliptoteke zjape prazne većim dijelom godine, Strossmayer pod nosom, iza ugla, ali ne! To nije dostojno da se konzumira. Doći tamo, udahnuti duh, patinu tih veličanstvenih djela, usisati auru originala, to nekaj čist drugoga, to kaj je zbiljska impresija besmrtnost! Gospodo Zagrepčanci, ujedinito se, sravnimo Zagreb sa zemljom. Ta strвина od grada koju ste vi rasmrdili, ta je strвина odavna zaslužila da se sravni sa zemljom, kad već ne izbijaju gejziri, ne tresu potresi – preduhitrimo proizvodnju prirode!

- Tko je Ante Starčević?

- Po kome je Martićeva ulica dobila ime?

- A Bakačeva, Kršnjavoga, Kačića, Medulićeva, Mažuranića, Marulića, po komu se zovu ti trgovi i te ulice? – čudi se Zagrepčanstvo, vaša hrvatska pijedestálnost, kulturna zališnost, a s njom epoha neukosti, hermetičnosti, ksenofobije, epoha koja jednako snažna zahvaća sve pore velegrada, na koji navaljuju došljaci.

- Zar vi ne znate tko je bio Starčević?

- Vaša nepotpunost zahtijeva da se upotpunim!
- A kako da se upotpuni?
- Tako da jedno završi, a drugo počne; tako da završi tupost i neznanje, a počne učenje! Sramota epoha koja se čudi! Ne zna tko je Starčević!
- Samo film, samo film, to je sve što mi treba!
- Filmska epoha? To je epoha idiotizma, kompendija, dajdžesta, porcije kulture, odsvuda pomalo, to je kompot, zbrda-zdola, malo glazbe, literature, fotografije, to je sve što vam treba, u tom obliku?
- A zar vaše slikarstvo, vaše činkvečento nije priča, biblijska i grčka mitologija, zar "Labuđe jezero" nije i glazba, i pokret, i priča, i vaše glupo, zadržljivo lice k tomu, zar sve to nije isto, nemoguće, ha? Kako se usudimo, mi moderni, mi novi, mi koji dolazimo, ha? Starčević, zašto bih morao znati, zašto bih morala znati, zašto bismo morali znati, ha?!

Ne sjećam se više točno, kako već rekoh, ali zatekao sam sebe u predvorju Prvostepenskog suda, na Zrinjevcu, na klupi kraj sitnih lopova, drolja, špekulanata, onoga što se na svom odabranom putu nije uspjelo osloboditi do *megalopropēia*, do velikodušnosti s negativnim predznakom, nekako umišljen, uznositi; protiv svoje volje, u pogledu sam odavao omalovažavanje, odmjerio bih svakoga od tih bijednika poslaganih na klupi do mene, kao da je sva važnost u tomu da su oni poslagani do mene a ne ja do njih; ni oni se prema meni nisu drukčije ponijeli. I oni su mislili da je nisam dostojan, i ja sam mislio da oni nisu dostojni. U pravu sam bio ja, u pravu su bili oni. Zapravo, bili smo u pravu.

Bio sam na redu. Ušao sam pozdravivši, tek kimnuvši glavom na pitanje o identitetu, kako se to učeno kaže pravničkim jezikom, ali proračun nije uspio - nitko nije obraćao posebnu pažnju na moju neuljudnost, valjda su navikli na takav svijet. Prvi put u sudnici, na srednjoj stolici, već mi rekoše da sjednem, optužen. Kao da nisam razumio, kao da se radi o nekom drugom. Zamolih da optužbu ponovo pročitaju. Bit će da je zabuna. O čemu se radi?

- Priznajte li da ste u svojem posljednjem romanu zezali čitatelja?
- Romanu? Ja nikada nisam napisao roman, ni bilo što slično.
- Zar je moguće - upita sudac - zar je moguće?

- Moguće je. Ja jesam taj i taj, koji piše, ali ne piše romane. To pišu drugi. Ja pišem prozu.
- No, no, priznajte li da ste u svojoj posljednjoj prozi zajebavali čitatelja?
- Ma ne, gospodine suče, što vam pada na pamet, zar ja tako djelujem?
- Da se vi možda sa mnom ne rugate, ha?
- Ma ne, gospodine suče, zar vam je tako djelujem, što vam pada na pamet?

Prestao sam reagirati glasno. Ušutio sam, zapravo. Trbušni su mi se mišići sapeli. Skočio bih, ugrizao ga za palac, odgrizao mu nos, uštinuo bih ga za dupe prije nego reagirao na provokaciju uvrijeđeno, obrambeno, priznajući.

- Vaša je proza u okviru Zakona tog i tog, na temelju člana tog i tog Zakona omalovažavanje čitatelja, povreda građanskog prava na integritet osobe...

- Ali, kako ja mogu omalovažiti nešto punovažno, kako mogu umanjiti nešto veliko, poniziti nešto visoko, kako, gospodine suče? Ono time samo može dobiti na cijeni, ako nije malo važno! Kako ja mogu povrijediti integritet osobe, deintegrirati nešto što se ne da dezintegrirati, ja to ne mogu, gospodine suče!

- Amen. Trgoh se. Oče naš koji jesi u liku starine nemarnih, lijenih pokreta, bezlična lica, bezočnih očiju, ravnodušnih tankih usnica i tuposti oko nosa u dvije obješene bore, oko usana, sudačke njuške, oslobodi me zakona, sudaca i tendencije! Oslobodi me takve slobode, oslobodi me osude na ovom svijetu, zadrži je za onaj, ako sam rekao bilo što nedolično, što nije općenitost u pojedinačnosti, što nije umjetnost, onda mi sudite kao piscu. Ostavite me na miru!

Ja sam profesionalna kurva, pisac koji služi zajedničkoj stvari, ideji budućnosti, zvijezdi vodilji, ja sam društveni autor, autor željenoga društva, poželjan društveni autor, to, samo to je moja profesija, moje jedino zanimanje. Zar svojom destrukcijom književničke metafizike ne uspostavljam jednu novu, zar umjesto jedne političke špajze ne zagovaram drugu, u kojoj će biti smještene nove stvaralačke tegle, ukiseljene glave samostalaca, autonomnih prostitutki, koje ne po narudžbu ovoga ili onoga barda, ovoga ili onoga časopisa, sive eminencije, po narudžbi ovoga ili onoga ukusa, već po narudžbi vremena pišu pamflete i panegirike, otkrivaju nam tajne novoga; poletno vrijeme traži književnost koja je sluškinja, revolucija traži slugu, ali ja ne želim služiti nikomu, ja ne želim biti ničiji sluga. Ja nisam pragmatist. Vi ste pragmatisti. Nema te revolucije i tog zamišljenog svijeta koji će opravdati

obnovu Herr-Knecht odnosa, na jednom višem stupnju, *ancilla theologiae*! Stubište kojim se uspinjemo do naših luksuzno uređenih soba u komunizmu mora biti čisto, ako ne želimo u stanove budućnosti unositi blato. Opravdava li revolucija lošu književnost ili je loža književnost prvi znak da s revolucijom nešto nije u redu? Nasljeđe neobičnosti? Pitanja koja nastaju iz jedne upojedinjene prošlosti za budućnost? Svi mi činimo isto, svi smo mi lica koja imaju dospjeti na klupu ispred sudnice, svi mi imamo svoje mjesto na toj bliskosti, klupi blizine, kraj kurvi, sitnih lopova, preprodavača, špekulanata svake vrsti, kraj štrebera, šlepera, šminkera, kraj pisaca, pедера i sudaca, novinara, svih onih čiji šupak vrti para; svi se mi nudimo u životu, kako tko i s koje strane, ali svatko od nas u životu nekog snubi, jer iznad svega korist ljubi! I sve one bljezgarije o pravu i slobodi, autentičnosti, navlastitosti bez zadržke, slodarnosti, bitku u mogućnosti, sve su to floskule koje se odbijaju o opnu života, s onu stranu naše biti. Evo predznaka! Zar najveći, dignite glave, kurve, zar i vi niste jednom došli u iskušenje? Fafanje, guženje, kupoprodaja tijela, travestija, tko je to izmislio? Zar vas zadovoljava objašnjenje – priroda se tako brani od razmnožavanja? Priroda s time nema veze. To je vaše stvaralaštvo, to je vaš izum, to je najtraženiji patent čovječanstva. Vraćam se na klupu i sjedam pored vas, čovječe iz publike. Ja imam svoju priču, zašto se ne svučem do gola, zašto da ne pokažem svoje Jastvo u nagosti, onakvo kakvim ga vidi moje sjećanje. Tja, zar i ja nemam pravo na NAGOST? Zar i ja nisam čovjek svoga doba, junak kukavnog vremena koje ne pristaje na ideale, na idealne tipove, na ideje i idealiste; vrijeme idolatrije, ideologije, idiomologije, idiosinkrazije, vrijeme nemuštih veličina i skraćenih sudbina. Što s nama kurvama, reprezentima svoga doba, što s nama po mjeri vremena? Popuštamo, opravdavamo se govoreći o drugima, ma koliko da to o drugima jest istina, vraćamo se u sebe, s vremena na vrijeme, u svoje odživljeno, važemo postupke, ocjenjujemo grijehe. Bavimo se znanstvenim radom, omalovažamo, črkamo, tragamo kao štakori za izgubljenim listinama, iskrsavamo sa zahtjevima, grizemo za karijerama, prema pravilima i regulama, revidiramo, tratimo vrijeme, jalovo, do kraja jalovo i bijedno. Ali što se može, vrijeme je nadsvodilo razmak između onoga i ovoga Sada. Što se tu može, vječnost opravdava nešto što nije nijedna etika ne bi opravdala i što postoji od svake stvarne teorije stvarnije. Što se tu može, ponavljam, sjećajući se mnoštva slika, izvlačeći pregršt dojmova, sve što je u sebi ostalo neopravdano, od pomisli na sebe, od čuvstva sebezpoznavanja koje se odmah zatim pojavljivalo, neke vrsti gadljivosti prema samomu sebi, ili još bolje prema onomu što nije ono što bih da jesam. Što se tu može, upitah se po posljednji put, navlačeći gaće, čarape, potkošulju i sve ostalo što pripada odjevenosti, dovršavajući još jedan strip-tease; NAGOST je bezrazložna, više doista nema razloga. Izgubio sam nevinost, naime. Nisam je uspio povratiti, naime. Odjenite me po vašoj volji, okitite me, zamaskirajte,

namjestite kožu na mom licu, ispucao sam se. Nastavit ću lagati. IZBOR? Tja, to je nezrelo, to spada u pubertet. Uvodno i završno širenje nogu diktira širenje nogu u svakom času, spremnost na konzekvenciju! To je zahtjev za sve nas, zakon i proroci, amen. *In excelsis!* Stavite MASKE na lice i pomolite se. Raširite svoje noge, pridržavajte maske! To je vrijeme privremeno. Govore to oduvijek čovjeku koji vrtoglavo pada. Zar to što pada ne treba još i gurnuti? *Katharsis!*

Branimir Baron Brljević

Rođen 1953. godine. Književnik i publicist. Prvi roman *Fašizam u lajfu* 1975. nagradilo Ministarstvo kulture, ali je ostao neobjavljen. Drugi roman *Katarza* objavljen je 1979. Treći roman *Vojska /s/pasa* objavljen kao *Heilsarmee* u EBV-Verlagu iz Hamburga 1982. Od devedesetiha dopisnik RTL-a i mnogih njemačkih, austrijskih i španjolskih listova. Suradivao u svim značajnijim hrvatskim dnevnicima i tjednicima. Posljednjih je godina urednik u Privrednom vjesniku.

Biblioteka Mali rakun

knjiga 32

Branimir Baron Brljević

KATARZA

© 2008 Branimir Baron Brljević

© za elektroničko izdanje: Društvo za promicanje književnosti
na novim medijima, 2008, 2015, 2016

Izdavač

Društvo za promicanje književnosti
na novim medijima, Zagreb

Za izdavača

Aleksandra David

Urednici

Krešimir Pintarić
Dario Grgić

Fotografija

© richard villalon / Fotolia.com

ISBN 978-953-6924-79-0 (HTML)

ISBN 978-953-345-186-2 (EPUB bez DRM)

ISBN 978-953-345-187-9 (PDF)

ISBN 978-953-345-188-6 (MOBI)

Prvo izdanje

Znanje, Zagreb, 1979.

Knjiga je objavljena uz financijsku potporu

Grada Zagreba i Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

